

Sociální aspekty bezdomovectví

Bc. Robert Dobízl

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Robert Dobízl**
Osobní číslo: **H110015**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Sociální aspekt bezdomovectví**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a vypracování teoretických východisek problému bezdomovectví z pohledu sociální pedagogiky a sociální práce.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního a kvantitativního výzkumu prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru a dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAKOŠOVÁ, Zlatica. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. FF UK Bratislava: STUMUL, 2005. 203 s. ISBN 80-89236-00-6.

HRADECKÝ, Iija. Definice a typologie bezdomovectví. Praha: Občanské sdružení NADĚJE, o.s., 2007. 52 s. ISBN 978-80-86451-13-8.

JANOŠKOVÁ, Klára a Dana NEDĚLNÍKOVÁ. Profesionální dovednosti terénních sociálních pracovníků. Ostrava: 2008, 402 s. ISBN 978-80-7368-504-1.

KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7267-383-3.

MATOUŠEK, Oldřich. Sociální služby. Praha: Portál, 2007. 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9.

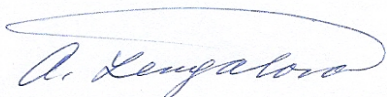
CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Zlatica Bakošová, CSc.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **4. července 2013**

Termín odevzdání diplomové práce: **23. srpna 2013**

Ve Zlíně dne 4. července 2013

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

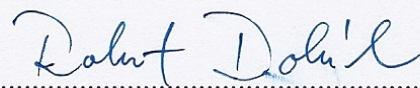
Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 22. 8. 2013

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bezdomovectví je všude ve světě chápáno jako vážný sociální problém - forma extrémního vyloučení ze společnosti. Bezdomovci jsou vyloučeni na okraj, izolováni od účasti na tvorbě a rozdělování společenských hodnot. Diplomová práce pojednává o příčinách, problémech a důsledcích bezdomovectví. Přiblížíme v ní alternativní způsob života, životní styl sociálních klientů bez domova a jeho negativní důsledky. Poukazujeme prostřednictvím sociální práce na důležitost a nezbytnost řešení tohoto složitého sociálního problému. V teoretické části na základě zpracování dostupné literatury popisujeme obraz bezdomovectví a život bezdomovců.

Zabýváme se životním stylem všeobecně a specificky u bezdomovců, problémy a důsledky bezdomovectví. Přinášíme pohled na sociální pomoc osobám bez domova komplexně, prostřednictvím sociální práce, legislativy a mimovládních organizací. V praktické části se věnujeme kvantitativnímu průzkumu u vybraného vzorku osob bez domova v útulku a charitativním zařízení. Zjišťovali jsme, jaká prvořadá příčina představuje vznik bezdomovectví, jak lidé na ulici vnímají svůj způsob života a zdali využívají formy pomoci. Byl uskutečněn kvantitativní a kvalitativní výzkum prostřednictvím rozhovoru a dotazníku. Následně vyhodnocení pomocí obsahových analýz a statistickou metodou relativních a absolutních četností doplněnou grafy a tabulkami. Na základě získaných výsledků průzkumu jsme vypracovali doporučené návrhy pro praxi.

Klíčová slova: bezdomovec, bezdomovectví, příčiny bezdomovectví, životní styl bezdomovců, důsledky bezdomovectví, sociální práce, sociální vyloučení, resocializace.

ABSTRACT

Homelessness is everywhere in the world, seen as a serious social problem - an extreme form of social exclusion. Homeless people are excluded on the edge isolated from participation in the creature-term distribution and social values. This thesis deals with the causes, problems and consequences of homelessness moss. Approaching an alternative way of life, lifestyle social homeless clients and its negative effects. We point through social work at the importance and necessity of solving this complex social problem. In the

theoretical part of an analysis of the available literature describing the picture of homelessness and homeless life.

We are a lifestyle in general and specifically the homeless, the problems and consequences of homelessness. We present view of social assistance to homeless comprehensively, through social work, law and non-governmental organizations. In the practical part is devoted to the quantitative survey among a sample of homeless people in the shelter and charitable facilities. We examined what constitutes the primary cause of homelessness as people on the street perceive their way of life and whether the use of forms of assistance. Was carried out quantitative and qualitative research through interviews and questionnaires. Subsequent evaluation using content analysis and statistical methods relative and absolute frequencies accompanied by graphs or tables. Based on the survey results, we have developed design recommendations for practice.

Keywords: homelessness, the causes of homelessness, homeless lifestyle, the consequences of homelessness, social work, social exclusion, social rehabilitation.

Chtěl bych také zde poděkovat doc. PhDr. Zlatici Bakošové, CSc. za nenahraditelné rady, odbornou a profesionální pomoc při vedení a zpracování této diplomové práce. Také zde musím poděkovat sociálním pracovníkům za ochotu a spolupráci při realizaci praktické části. V neposlední řadě všem, kteří byli ochotni a účastnili se výzkumu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Motto:

„Nebudete bez chudých v zemi vaší, protože přikazuji tobě, abys ochotně otvíral ruku svou bratru svému, chudému svému a nuznému svému v zemi své.“

(Pátá kniha Mojžíšova 15,11)

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	14
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	15
1.1 ZÁKLADNÍ POJMY	15
1.2 ZÁKLADNÍ POJMY BEZDOMOVECTVÍ.....	16
1.3 PŘEHLED PROBLEMATIKY BEZDOMOVECTVÍ V LITERATUŘE	18
1.3.1 Bezdomovectví - extrémní vyloučení	18
1.3.2 Definice a typologie bezdomovectví.....	19
1.3.3 Bezdomovectví.....	20
2 CHARAKTERISTIKA, TYPOLOGIE A PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ	21
2.1 VNÍMÁNÍ BEZDOMOVECTVÍ	21
2.1.1 Lidé bez domova „Bezdomovci“	24
2.2 TYPOLOGIE A FORMY BEZDOMOVECTVÍ	26
2.3 PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ.....	29
3 ŽIVOTNÍ STYL A SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY BEZDOMOVECTVÍ	32
3.1 ŽIVOTNÍ STYL	32
3.2 ŽIVOTNÍ STYL BEZDOMOVců.....	33
3.3 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ A JINÉ SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY	36
3.3.1 Problémy a důsledky bezdomovectví.....	38
3.3.2 Sociální důsledky	41
3.3.3 Zdravotní důsledky.....	46
3.3.4 Kriminologické důsledky	48
4 SOCIÁLNÍ PRÁCE A POMOC	50
4.1 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE O BEZDOMOVECTVÍ	50
4.2 PROFESE SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA.....	51
4.2.1 Způsob komunikace s klientem.....	55
4.2.2 Monolog vs. dialog jako způsob komunikace s klientem	55
4.2.3 Dialog k ovládnutí - monologem k porozumění.....	57
4.2.4 Komunikace s klientem o životních hodnotách	59
4.3 SOCIÁLNÍ PRÁCE S BEZDOMOVCI	60
4.3.1 Metody sociálně pedagogické pomoci	63
4.3.2 Komplexní řešení bezdomovectví.....	64
4.3.3 Řešení problémů na úrovni EU	66
4.4 LEGISLATIVNÍ RÁMEC SOCIÁLNÍ POMOCI.....	69
4.5 RESOCIALIZACE OSOB BEZ DOMOVA	74
4.6 TERÉNNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE	77
4.7 NESTÁTNÍ A NEZISKOVÉ ORGANIZACE A BEZDOMOVECTVÍ.....	79
II PRAKTICKÁ ČÁST	82
5 VÝZKUM	83

5.1	KVALITATIVNÍ VÝZKUMU.....	83
5.2	KVANTITATIVNÍ VÝZKUM.....	83
5.3	VÝZKUMNÝ PROBLÉM	84
5.4	CÍL VÝZKUMU	84
5.5	HYPOTÉZY.....	85
5.6	METODY VÝZKUMU.....	85
5.7	VÝZKUMNÝ VZOREK A ZPŮSOB VÝBĚRU	86
6	VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	87
6.1	VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	87
6.1.1	Interpretace případových studií.....	87
6.1.2	Vyhodnocení empirického výzkumu	89
7	SHRNUTÍ VÝZKUMU.....	112
7.1	VÝSLEDKY PŘÍPADOVÝCH STUDIÍ.....	112
7.2	POTVRZENÍ HYPOTÉZ.....	113
7.3	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	114
	ZÁVĚR	118
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	120
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	126
	SEZNAM OBRÁZKŮ	127
	SEZNAM TABULEK.....	128
	SEZNAM PŘÍLOH.....	129

ÚVOD

Celková změna společnosti přinesla po převratu v roce 1989, množství nových životních situací, které nepříznivě působily a působí na jednotlivce, skupiny i na celou společnost. Zvýšil se počet osob, které se dostaly do nepříznivé životní situace. Vlastními silami ji nedokážou řešit ani překonat. Příčiny jsou různé, věk, tělesné, smyslové anebo tělesně patologický vývoj, neschopnost uplatnit se na trhu práce, selhání základní funkce rodiny anebo jiných krizových životních událostí. Jedněmi z nich jsou osoby bez domova „*bezdomovci*“. Tyto skutečnosti, týkající se nesporně osob bez domova, nám byly motivací blíže poznat jejich život a problémy. Životní situace osob bez domova si vyžaduje přednostní potřebu zásahu sociální práce a naléhavé řešení jejich situace.

Práce poskytuje obraz bezdomovectví, zabývá se problémy osob bez domova, kteří v současné době představují vážný celospolečenský problém. Bezdomovectví je závažným sociálně patologickým fenoménem současné doby. Jeho řešení si vyžaduje jednoznačně komplexní přístup a multidisciplinární pomoc odborníků z oblasti pomáhajících profesí.

Společnost vnímá bezdomovce ve většině případů negativně, což jednoznačně vede ke společenské izolaci, sociálnímu vyloučení. Mezi lidmi se objevují negativní názory, že bezdomovci si sami zvolili životní styl, který jim vyhovuje, nechtějí pracovat a parazitují na společnosti. Tomuto problému je zapotřebí v současnosti věnovat prioritní pozornost ze strany státu, samosprávy, měst a obcí církevních a charitativních organizací.

Prvořadým záměrem diplomové práce je zmapování problému a hledání dalších možností pomoci této skupině lidí. Představujeme formy pomoci z hlediska sociální práce a sociální pedagogiky, které charakterizujeme, analyzujeme a navrhujeme možnosti při poskytování pomoci lidem bez domova. Chceme poukázat především na zefektivnění systému praktické sociální práce. Také důslednější legislativa, podle našeho názoru, by měla této problematice poskytnout větší prostor, zejména větší zájem a podpora státní sociální politiky.

Hlavním zdrojem informací pro diplomovou práci byla především rozsáhlejší česká odborná sociálně pedagogická, právní, literatura z teorie sociální práce a příbuzných disciplín, ale také informační prameny slovenských odborných publikací, sborníky z konferencí se zahraniční účastí v tištěné i elektronické formě. Tato fakta z knih, sborníků, zákonů a příruček, která obsahují nejdůležitější charakteristiky, pro naši práci se stala velmi důležitá. Teoretické názory se stali východiskem pro hlubší pochopení problematiky bezdomovec-

tví. Poznatky byly získány studiem materiálů, různých prací a teoretických postupů, které nám pomohly pochopit životní situaci a životní styl osob bez domova.

Diplomová práce obsahuje teoretickou a průzkumnou část. Teoretická část se skládá ze čtyř kapitol a několika podkapitol. Kapitola pět tvoří výzkumnou část, zatím co kapitoly šest a sedm výsledky výzkumu a jejich interpretaci.

Cílem teoretické části práce je seznámit se životním stylem bezdomovců a zjistit jaká specifika jejich životní styl obsahuje, jaké sociální důsledky z něho vyplývají. Důležitou částí je sociální práce a pomoc při řešení problémů bezdomovectví.

V první kapitole se věnujeme vymezení základním definicím a pojmům v oblasti bezdomovectví a přehled problematiky v literatuře. Druhá kapitola je věnovaná charakteristika, typologie a příčiny bezdomovectví. Životnímu stylu ve všeobecnosti a specifikám životního stylu bezdomovců, problémem a důsledkem života na ulici popisuje třetí kapitola. Sociální práce a pomoc lidem bez domova, řeší kapitola čtyři. Popisuje vztahy sociální práce a sociální pedagogiky, kompetence sociálního pedagoga a nástroje používané při sociální práci s bezdomovci.

Druhou část diplomové práce tvoří výzkumná část, která je rozdělená do tří částí a označené pět, šest a sedm. Část pět výzkum popisuje výzkumnou část, její metod, postupy a cíle výzkumu. Výsledky výzkumu interpretuje kapitola šest. V poslední kapitole sedm analyzujeme a interpretujeme výsledky výzkumu.

Objektem zkoumání našeho průzkumu byla sociální situace osob bez domova, kterou jsme zjišťovali u klientů sociálních zařízení v městech Zlín, Otrokovice a Vsetín (Červený kříž Zlín, Samaritán Otrokovice, Elim Vsetín). Dále byli respondenti osloveni přímo v rizikových oblastech, výše uvedených částech měst ve Zlínském kraji. Předmětem průzkumu byly problémy a názory bezdomovců na jejich postoj ke své životní situaci, k formám pomoci a k řešení jejich dané situace. Cílem našeho průzkumu bylo zjistit:

- Jaké nejčastější příčiny a problémy (vyvolávají) způsobují vznik bezdomovectví.
- Jak bezdomovcům vyhovuje daný stav jejich způsobu života.
- Postoj bezdomovců k formám pomoci a k řešení jejich situace.
- Jaká východiska pomoci jsou pro bezdomovce nejvíce přijatelná, u koho pomoc hledají a od koho přednostně pomoc očekávají.

Při průzkumu naší diplomové práce jsme se rozhodli využít možnosti kvalitativního a kvantitativního výzkumu. Tyto dvě formy výzkumu se navzájem dobře doplňují a vytváří nám tak reálný obraz výzkumu. Při metodě kvalitativního výzkumu používáme metodu nestrukturovaného rozhovoru. Tento rozhovor se nám nejvíce podobá přirozené komunikaci mezi lidmi. Velkou výhodou této metody je, že dokáže hlouběji proniknout do zkoumaných jevů a postojů respondenta. Následné zpracování přepsaného rozhovoru do textové podoby (kazuistiky). Údaje kvantitativního výzkumu jsme zpracovávali pomocí statistických metod relativních a absolutních četností znázornili grafy a tabulkami.

Jak již bylo výše uvedeno praktická část diplomové práce je obsažena a popsána v kapitolách pět, šest a sedm. Tyto kapitoly výzkumné části jsou zaměřeny na výzkum a stanovení výzkumného problému, metodiku výzkumu a předpoklady hypotéz. Poslední kapitola analyzuje a interpretuje získané údaje. Na závěr hodnotíme splnění cíle diplomové práce a doporučení pro praxi v rámci sociální politiky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

V úvodní kapitole zaměříme pozornost na některé vybrané definice bezdomovectví samotných bezdomovců, které nám umožní lépe specifikovat a přiblížit cílovou skupinu osob, kterým je tato práce věnována. Přiblížíme pocit domova, ve vztahu k blahu a celkovému životu člověka. Rozebereme také přizpůsobování se osob životu na ulici, který přináší mnohé komplikované problémy. Přiblížíme typologii a formy bezdomovců, příčiny vzniku bezdomovectví až po extrémní sociální vyloučení této cílové skupiny lidí.

1.1 Základní pojmy

- Sociální práce

je profesionální činnost zaměřená na diagnostiku sociálních problémů, na jejich řešení, zmírňování a prevenci. Sociální práce pomáhá osobě, skupině, společnosti, které se využívám sociální práce stávající sociálními klienty. Pro sociálního klienta je charakteristické, že nedokáže svoji situaci zvládnout vlastními zdroji a tedy potřebuje odbornou pomoc. Profesionální vykonavatel sociální práce se nazývá sociální pracovník.

Sociální prevence je jakákoliv odborná činnost pomáhajících profesí, zaměřená na předcházení sociálně patologickým jevům ve společnosti anebo na předcházení opakování těchto jevů. Jednou z oblastí uplatnění sociální prevence je prevence kriminality. Zabývá se předcházením takových sociálně patologických jevů ve společnosti, které jsou trestnými činy.

- Sociální problém

je takový stav anebo chování, které komplikuje dosahování společenských cílů, poškozuje plynulé fungování společnosti a narušuje sociální rovnováhu.

- Resocializace

je úsilí opět zapojit do života jednotlivce, který již resocializačním procesem prošel a z nějakého důvodu byl z daného společenství vyřazen. S tímto jevem se setkáváme například po vstupu do nové životní fáze různého typu (adolescence, stáří, nové zaměstnání, invalidita, emigrace, po propuštění z výkonu trestu anebo výchovného zařízení). Jednotlivec může s procesem resocializace souhlasit anebo mu záměrně odporovat, v tomto hraje důležitou úlohu otevřenost nového prostředí a také vazby na prostředí původní (Jandourek, 2001, s. 18).

- Sociální vyloučení (sociální exkluze)

Bezdomovectví bývá označováno jako jedna z forem extrémního sociálního vyloučení. V současném diskursu se termín sociální vyloučení (sociální exkluze) začíná používat náhradou za termín chudoba. Chudoba ovšem nikoli ve smyslu prostého materiálního nedostatku, ale chudoba strukturální, která zabraňuje postiženým osobám účastnit se aktivit běžných pro jiné občany.

- Chudoba

Označuje osoby, rodiny, nebo skupiny osob, kterým materiální, kulturní a sociální zdroje jsou natolik limitované, že je vylučují z minimálně akceptovatelného životního stylu států, ve kterých žijí.

Chudoba tvoří součást každé společnosti, ale není přesně definovaná a ani oficiální statistiky neukazují počty chudých.

- Absolutní chudoba je spojená se fyziologickým přežitím, tedy uspokojení základních potřeb přežití.
- Relativní chudoba je spojená s průměrnou životní úrovní obyvatelstva určité země, ke které chudobní nemají přístup. Týká se životního stylu přijatého v dané společnosti a úzce spojená se vzděláním, kvalifikací, se zdravotními návyky, s rodinou a zázemím.

1.2 Základní pojmy bezdomovectví

Existuje mnoho definic bezdomovectví, různí autoři uvádějí podobné definice tohoto problému společnosti. Jednoduchá definice Jandourek (2001, s 10) uvádí: „*Bezdomovec je člověk bez možnosti využívat trvalý přístřešek.*“

Bezdomovci jsou osoby s nedostatkem prostředků, nejen materiálních, potřebných k běžnému způsobu života, ale bez schopností s nimi dále smysluplně nakládat.

- Bezdomovec

je osobou bez trvalého bydliště, nebo bez přístřeší. Administrativně má trvalé bydliště, ale z nějaké příčiny ho nemůže nebo nechce užívat. Tato osoba většinou nemá zaměstnání a rodinu. Sociální vztahy s příbuznými jsou narušené, svou funkci zcela ztratily. Ke společnosti nemá téměř žádné pouto, zůstává izolován okraji (Vágnerová, 2004, s. 748).

Bezdomovectví

Autor Hradecký (1996, s. 6) rozlišuje pojmy bezdomovství a bezdomovectví, uvádí:

„Když mluvíme o pojmech, přimlouval bych se, když chceme pojmenovat onen fenomén, abychom používali raději pojem BEZDOMOVSTVÍ, protože ten lépe popisuje určitý stav, situaci než pojem BEZDOMOVECTVÍ. Ten už připomíná nějaké řemeslo, nějaké trvalé postavení, se kterým se nedá nic udělat, jako kupectví, řeznictví, tak bezdomovectví. Proto raději používám výraz BEZDOMOVSTVÍ, který je neutrální.“

Bezdomovectví je extrémně vyloučení z běžného života a má několik aspektů:

- Materiální (nemá střechu nad hlavou, nemá, co jíst a co si obléci)
- Sociální (sociální vztahy v rámci rodiny, přátel, kolegů apod.)
- Pracovní (nemá zaměstnání, pro společnost je nezajímavý - nic pro ni neprodukuje)
- Kulturní (neúčastní se na životě společnosti)
- Zdravotní péče (má nedostatečný přístup ke zdravotní péči)

Na základě těchto definic můžeme vyvodit, že bezdomovectví postihuje člověka na dvou úrovních:

- Materiální nedostatek

vzniká na základě absence domova, týká se základních fyziologických potřeb - přístřešku, stravování a oblékání.

- Sociálního nedostatku

kdy, člověk nemá domov, znamená to, že je vyloučen z rodinných, přátelských a pracovních vztahů, jednoduše vztahů v sociálně příjemném prostředí. To ho odsouvá na okraj společnosti (extrémně vyloučení) a většinou i způsobuje setrvávání ve stavu bezdomovectví.

1.3 Přehled problematiky bezdomovectví v literatuře

Problém bezdomovectví je popsán v literatuře, z které vybíráme tyto monografie. Navíc byla tato díla velkým přínosem při psaní diplomové práce.

1.3.1 Bezdomovectví - extrémní vyloučení

Hradecká, V., Hradecký, I.

Společenské vyloučení neboli vyloučení ze společnosti začíná rozhodně dříve, a to ve chvíli, kdy osoba – občan již nedokáže anebo nemůže naplno uplatňovat svá občanská a lidská práva pro svůj věk, zdravotní stav, pohlaví, sociální původ, etnickou příslušnost, nedostatek majetku anebo pro jinou osobní příčinu. Později z těchto informací čerpáme v níže uvedených kapitolách, kde podrobně popisujeme a definujeme, co znamená vyloučení, jeho důsledky a hlavní faktory ovlivňující příčiny bezdomovectví.

Společenské vyloučení však nemusí být konečný stav, pokud společnost chce pomoci slabým. Tento stav se může vyvinout až ve ztrátu přirozených osobních vztahů, ve ztrátu domova, střechy nad hlavou, práce, lože a konečně i vlastní osobnosti až v bezdomovectví.

Obsah:

- Společenské prostředí - práva a nároky bezdomovců, právo na bydlení, problém nezaměstnanosti.
- Fenomén bezdomovectví – koncentrace bezdomovců do měst a povaha bezdomovectví (definice bezdomovectví) ať již skryté, zjevné a potencionální bezdomovectví.
- Faktory podmiňující fenomén bezdomovectví jak krize v rodině, ohrožené dítě, bezdomovectví u žen, rozdílnosti u žen a mužů, kriminalita bezdomovců, tak zdraví bezdomovců (dostupnost léků, alkohol, drogy).
- Prevence, pomoc, resocializace – prevence, morální a materiální zázemí, resocializace.
- Bezdomovectví v Evropě – střední a východní Evropa

- Společenské vyloučení jako globální problém – konference na téma bezdomovectví, Evropská unie (spolky pro pomoc bezdomovcům).
- Program Naděje na pomoc bezdomovcům – integrační program.

1.3.2 Definice a typologie bezdomovectví

Hradecký, I.

Vážný společenský problém, tedy bezdomovectví, nemá jednoduché řešení. Důležitým předpokladem pro vytvoření účinné koncepce je jasně a srozumitelně jev pojmenovat a správně definovat, vymezit v širším sociálním kontextu. Publikace, která je jednou z produkce projektu realizovaného v letech 2005-2007, nám přináší první návrh české typologie. Obsahuje aplikaci evropské typologie ETHOS do českého prostředí s podrobným komentářem k jednotlivým kategoriím. V jednotlivých kapitolách představuje proces celé práce na definici a typologii do evropského kontextu. Této odborné literatury a jejich informací čerpáme pro přesné popisy tabulky typologie ETHOS.

Navržená typologie slouží ke srozumitelnému pochopení problematiky a ke kvantifikaci, měření rozsahu bezdomovectví a osob ohrožených ztrátou bydlení, a to na místní, regionální a celostátní úrovni, za použití srovnatelných údajů, to vše využíváme v naší diplomové práci.

ETHOS je rovněž nástrojem pro srovnávání mezi členskými státy Evropské unie. Česká typologie ETHOS 2007 je první verzí a vyžaduje tedy prověření praxí. Bude pracovním materiálem, který se musí vyvíjet v souladu s vývojem společnosti a se stupněm rozpoznávání fenoménu bezdomovectví.

Typologie bezdomovectví a také tato publikace mohla vzniknout jen za přímé podpory odborníků nejrůznějších profesí, také díky mnohostrannému pohledu poskytovatelů sociálních služeb, výzkumníků, zástupců veřejné správy, státu, krajů, měst a obcí.

Obsah:

- Souvislosti – definice a vývoj.
- Úvodní seminář – prezentace výstupů, diskuse, referáty.
- Průběh realizace – pracovní skupiny, průběh realizace, časový ráme, terminologie, očekávání a naplnění.

- Typologie ETHOS v českém prostředí.
- Závěr.

1.3.3 Bezdomovectví

Průdková T., Novotný P.

Kniha byla vydána jako reakce na nedostatek české odborné literatury, věnující se jednomu z nejvýznamnějších témat a fenoménu dnešní doby – bezdomovectví. Koncipována je jako sumarizace poznatků této problematiky, praktických zkušeností autorů a přímých návrhů vyplývajících z praxe. Co nejvýstižněji definují samotné bezdomovectví včetně jeho forem a příčin, charakterizují osobu bezdomovce, způsob života a také specifika bezdomovectví žen a upozorňuje na každodenní strádání osob bez domova a na souvislosti bezdomovectví s legislativou. Zaměřuje se především na možnosti pomoci lidem bez domova – poukazuje na přehled služeb určených bezdomovcům a připomíná zahraniční zkušenosti s bezdomovectvím. Velmi důležitou součástí této knihy je kapitola o etických aspektech sociální práce s osobami bez domova. Závěrečnou kapitolu knihy tvoří různé příběhy bezdomovců a demonstrují nesourodost osob s tímto osudem. Publikace tímto vybízí k využití potenciálu humanity a solidarity naší společnosti ku prospěchu těch nejubožejších osob.

Toto dílo je velkým přínosem pro zjištění postupů a metod při práci a resocializaci osob bez domova. Využíváme těchto poznatků v této diplomové práci v kapitolách zaměřenou na tuto problematiku.

Obsah:

- Definice bezdomovectví – forma, příčiny, charakteristika, bezdomovectví žen, pohled veřejnosti, chudoba, legislativa, viktimizace osob bez domova.
- Pomoc bezdomovcům – sociální práce s osobami bez domova (služby a sociální zařízení, přímý kontakt s klientem, terénní sociální práce, neziskové organizace, sdružení azylových domů), psychoterapie, duchovní pomoc, prevence a etika v práci s osobami bez domova.
- Bezdomovectví v Evropské unii a ve světě.
- Kazuistiky.

2 CHARAKTERISTIKA, TYPOLOGIE A PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ

V této nejdůležitější kapitole je naším cílem vysvětlit význam spojení životní styl a životní způsob. Definujeme životní styl a základní teoretické pojmy s ním související. Vymezuje-
me životní podmínky a seznamujeme se s alternativním životním stylem. Základní osnovu
kapitoly zabírají specifika životního stylu bezdomovců. Závěrem kapitoly se zmiňujeme o
prvcích pouliční kultury, která je součástí specifického životního stylu lidí bez domova.
Popisujeme důsledky, které přináší život na ulici.

2.1 Vnímání bezdomovectví

Každý jednatlivec vnímá bezdomovectví subjektivně, většinou podle osobních zkušeností.
Připadá jim, jako něco nečistého co do dokonalého světa nepatří a dělají, že se jich to netý-
ká. Málo kdy si uvědomují, že příčina není jen přímo v lidech, co domov nemají a problém
je daleko složitější. Základní jednotka státu je rodina a místo kde rodina žije, je jejich do-
mov. Bez domova nemůže rodina fungovat, z toho vyplývá, jak důležitý je dostupný domov
pro všechny.

Následující odstavem cituje definice různých autorů, kteří se touto tematikou zabývají.
Definice se dělí podle obsahu, který popisuje:

- Způsobu života.
- Aspekty bezdomovectví.
- Právní důsledky.
- Nápravu.

V shodě s Hradeckým (1996, s. 17) mnozí z nás, jistě souhlasí s tím, že domov znamená
pro každého člověka víc než jen střechu nad hlavou, útočiště anebo jen přebývání určeného
k noclehu. Domov přináší vzpomínku na milé chvíle strávené v přítomnosti láskyplných
rodičů či prarodičů, pocit ochrany a bezpečí, intimity, lásky, lidského tepla a něhy. Pro
mnoho z nás znamená pramen štěstí, pozornosti, přímé čisté komunikace, místo spokoje-
ného života, nejdůležitější pocit naší bytosti – místo mezi blízkými lidmi, místo ve společ-
nosti a to v širokém smyslu slova.

Být bez domova je něco závažného, něco hlubšího a bolestnějšího, než být bez střechy nad
hlavou. Navíc to není jen ztráta materiální, ale znamená to také nemít místo ve společen-

ství, nemít s ním ani spojení. Být bez domova, nemoci kam jít, nemít se komu svěřit se svými starostmi, trápením, bolestí, protestem, frustrací, znamená samotu, izolaci, bolest vyloučení, která vede až k zoufalství a sebestrukci (Hradecký, 1996, s. 22).

Fenomén bezdomovectví se definuje z různých úhlů pohledu od různých autorů. Pro naši práci jsme některé z nich vybrali.

Bezdomovectví je podle Jandourka (2001, s. 39): „*Právní situace osob, které nemají občanství (státní příslušnost) žádného státu anebo situace osob, které nemají místo trvalého pobytu*“. *Bezdomovectví je životní situace osob bez přístřeší, které sice z úředního hlediska trvalý pobyt „papírově“ mají, ale nežijí tam, postrádají pevný, pravidelný a přiměřený příbytek k přenocování.*“ Tuto definici bychom mohli považovat za občansko-právní, která implicitně poukazuje na hluboký základ bezdomovectví a poukazuje také na různé důvody absence trvalého pobytu. Myslíme si, že není vyčerpávající ve svém ohnisku, když postrádá také příčiny samotného bezdomovectví.

Z psychosociálního hlediska Vágnerová (2004, s. 748) poskytuje následnou definici bezdomovectví, a to jako: „*Komplexní kategorii, nejde zde jen o vymezení vztahu k bydlení, ale o určitý způsob života. Tuto extrémní variantu akceptují osoby, kterým je osobnost zásadnějším způsobem změněna a oni tohoto důvodu nejsou schopni plnit různé společenské požadavky.*“

Tady můžeme vidět potlačený aspekt bydlení směrem ke způsobu jako nosného konceptu, přenáší veškerou pozornost na zásadní změnu osobnosti, v jehož důsledku jsou společensky paralyzováni. Ambivalentní se může jevit také slovo „akceptují“, které nesplňuje nevyhnutně pasivní volbu, která volbou ve skutečnosti ani není.

Podle Mareše (1999, s. 42) „*bezdomovectví*“ je víc než nedostatkem přístřeší a víc než chudobou.

Je součástí širšího procesu „*marginalizace*“ založené na neschopnosti bezdomovců participovat na způsobu života, který je standardní pro většinu populace (Vágnerová, 2004, s. 748).

Autorka tady velmi výstižně poukazuje opět na hlubší význam slova „*bezdomovectví*“, které přesahuje tradiční chápání.

Obraz bezdomovectví v našem veřejném mínění odborníci považují za zkreslený, zjednodušený, zatížený negativními stereotypy. Toto by se dalo říci o občanech USA, kde se

v 80. letech ekonomické recese objevila na ulicích celá řada lidí, kteří přišli o střechu nad hlavou a kteří byli označeni jako „*noví bezdomovci*“. Předtím bezdomovci byli považováni za jedince odmítajících pracovní morálku, společenské normy a osobní zodpovědnost. Tito „*noví bezdomovci*“ budili soucit, protože podle názoru veřejnosti nedokázali vlastními silami čelit individuálním znevýhodňováním v situacích měnících se společenství (Králová, 2007).

Tady se opět objevuje otázka, zda si osoby bez domova přispěly v dané životní situaci také samy, vědomým odmítáním určitých podmínek anebo neschopností čelit měnícím se podmínkám, nárokům. Rozebereme si to blíže v následující parafrázi.

Život každého člověka v současné společnosti je stále komplikovanější. Neustálé nové technické, ekonomické a sociální změny vyvolávají v mnohých z nás nejistotu, strach a úzkost. Opakovaně a neustále se musíme něčemu přizpůsobovat, orientovat se v rychle se měnících společenských procesech i sociální struktuře naší společnosti. Často neřešitelné situace, destrukce lidských vztahů, zhoršující se životní prostředí, neuspokojivá míra potřeb hmotných, psychických i sociálních plodí v nás nespokojenost, deziluzi a konflikty. Někteří z nás jsou silní a schopní vyrovnat se s mnohými životními problémy, jiný podléhají lehce i v málo zátěžových stresových situacích. Adaptace na nové životní podmínky není u každého stejná (Hradecký, 1996, s. 33).

Osoby bez domova se svojí situací vyrovnávají různě. Každý z nich však nakonec po určitém čase přivykne novému životu, naučí se na ulici pohybovat tak, aby si zabezpečil přežítí. Zvykne si však také na další věci, odvykne si plánovat a nemít velká očekávání od budoucnosti. A na ulici také mnohým věcem odvykne. Odvykne si od denního režimu, odvykne práci, protože dlouhodobě nepracuje. Někteří odvyknou dochvilnosti, jiní hygienickým návykům, další slušnému a kultivovanému chování. Život na ulici to od nich nevyžaduje. Existují dokonce i jedinci, kteří si tento život vybrali dobrovolně jako určitou formu životního stylu, protest proti většinové společnosti (Beňová, 2008, s. 8).

Cílem lidského rozvoje je rozšiřovat šance a příležitosti pro každého jedince. Není možné přehlížet, že pro mnoho lidí je tato šance omezená, což vyplývá z různých příčin. Jednou z nich je chudoba a bezdomovectví, jehož důsledky ve smyslu deprivace nebo dokonce exkluze z běžného životního stylu společnosti způsobují až regres lidského života. Lidé potřebují domov. Nedokážeme se obejít bez přístřešku ani v neprimitivnější formě. Je velkou tragédií naší současné doby, že někteří lidé jsou nuceni žít bez vlastního domova –

uprostřed vyspělého 21. století. Takoví lidé jsou všude na zeměkouli: odhadem 3 % obyvatel, se kterými musí společnost počítat, nebo problémy s nimi spojené musí zvládnout (Tvrdoň, Kasanová, 2004, s. 19).

Od všeobecné charakteristiky stavu bez domova můžeme nyní přejít k individuálnímu definování konkrétního jednotlivce. Proto chceme v následující části definovat pojem „bezdomovec“, opět z různých pohledů a úrovní.

2.1.1 Lidé bez domova „Bezdomovci“

Výraz „*bezdomovec*“ se u nás ujal jako překlad anglického slova „HOMELESS“, označující člověka, který nemá domov. V dalších statích přibližujeme tento význam slova z různých úhlů pohledů autorů.

„V nejvšeobecnějším významu „bezdomovec“ je člověk s absencí bydlení, sociálně vyloučený a zároveň „začleněný do nebytových prostor, rozbořeníšť, kontejnerů, sklepů, kanálů, železničních a autobusových stanic, jako i ulic, parků, prostorů pod mosty“ (Tvrdoň, Kasanová, 2004, s. 34).

Toto všechno můžeme chápat jako náhradní bydlení, v tomto případě spojení „absence bydlení“ není přiměřeně adekvátní, minimálně z pohledu bezdomovců, kteří své přístřešky považují za formu bydlení jen jako substandardní.

Bezdomovce považujeme za spoluobčany, kteří jsou z nejrůznějších důvodů v momentální situaci bez možnosti trvalého či přechodného ubytování, možnosti získání základních hygienických potřeb a možnosti pravidelného stravování. Většinou to jsou jednotlivci, kteří se starají jen o své přežití z jednoho dne na druhý, nemají rodinné závazky, anebo když je mají, tyto ignorují. Bezdomovci tvoří velmi různorodou skupinu. Každý z nich je úplně jiným a osobitým člověkem s individuálními problémy. Odlišují se nejen ve vzhledu, ale také ve způsobu života, chování, v získávání obživy nebo ve způsobu bydlení. Jediné co je vzájemně spojuje, je ztráta domova (Tvrdoň, Kasanová, 2004).

Právě proto, že bezdomovectví se dotýká všech stránek existence člověka, můžeme se na něj dívat z různých úhlů pohledu.

Podle Schavela (2009, s. 115) je bezdomovec definován jako: *„Občan anebo skupina občanů, kteří v důsledku způsobu svého života potřebují osobní pomoc, nemají místo svého trvalého pobytu, a když ho mají, tak se na tomto místě nezdržují: jsou nezaměstnaní a zdrojem jejich příjmu, jejich obživy jsou nejčastěji prostředky získané v rámci poskytování so-*

ciálního zabezpečení (sociální péče), respektive jiné zdroje (získané dary, žebráním, popřípadě i protiprávním jednáním).“

Tady se objevuje podstata definice v tom, že dotyční jedinci jsou neodmyslitelně odkázáni na nějakou formu sociální pomoci. Hlavně jsou na ni odkázáni existenčně, to znamená, že by bez ní těžko přežili.

Všeobecnější pohled nám poskytuje autorka Nedělníková (2006, s. 176), následnou charakteristikou: *„Bezdomovci, jsou lidé žijící na ulici, ve stanech, provizorních přístřešcích nebo garážích. Osoby, které mají ztížený anebo omezený přístup ke zdrojům umožňujícím uspokojovat životní potřeby (stravu, hygienu, zdravotní péči), popřípadě nemají schopnost tyto zdroje využívat. Mnozí z nich mají odpor k charitativním organizacím a dávají přednost pocitu svobody a nezávislosti.“* V tomto náhledu chceme vyzdvihnout vzpomínanou nemožnost saturovat životní potřeby a využívat zdroje, paradoxně však neschopnost neko-reluje s jejich chtěným a voleným odporem k organizacím, které by dané zdroje mohly poskytnout. Z Hlediska Evropské unie se v Evropě můžeme setkat s různými definicemi.

Podle ETHOS kategorie bezdomovců nebo lidí ohrožených bezdomovectvím patří osoba:

- Bez přístřešku (rooflessness – bez možnosti pobytu pod střechou 24 hodin denně – na ulici, v kanálech, v noclehárně).
- Bez bytu (houselessness – osoby v různých zařízeních: v útulcích, veřejných ubytovnách, tak i osoby opouštějící instituce).
- Bydlení v nejistých podmínkách (osoby, kterým hrozí vystěhování, oběti domácího násilí, domácnosti v bytech bez právního nároku).
- Bydlení v nepřiměřených podmínkách mnoho osob v bytě, špatný technický stav budovy, bez pitné vody a elektřiny, různé provizorní stavby, maringotky (Beňová, 2008, s. 62).

V praxi to znamená, že v Evropské unii se za bezdomovce nepovažují jen lidé, kteří jsou přímo viditelní na ulici, v noclehárnách a útulcích, ale i ti skrytí (Beňová, 2008, s. 76).

Ve třetím bodě jsou však uvedeny i nejisté podmínky bydlení, což rozšiřuje naši definici také v riskantním předstihu – těm, kterým neodvratně hrozí stav bezdomovectví a to na základě aktuálních podmínek.

Opakující se problémy a překážky plodí další a další, znejistí, odebírají potřebnou energii a způsobují, že bezdomovec se uchýlí k takovým řešením, které jsou sice nejjednodušší a na první pohled podle něho řeší jeho momentální stav (ukradne, aby se najedl, opije se, aby se zahřál a zapomněl a podobně), ale v konečném důsledku ho stále více zamotávají jakoby v pavučině bezdomovectví.

Osoby bez domova se svojí životní situací vyrovnávají různě. Každý z nich se však nakonec po určitém čase přizpůsobí – přivykne novému životu, naučí se na ulici žít a pohybovat tak, aby si zabezpečil přežití. Na ulici si ale mnoha věcem odvykne. Odvykne si od denního režimu, odvykne práci, protože dlouhodobě nepracuje.

Jejich způsob života se z našeho pohledu nám jeví nepřijatelný. Proto se nám bezdomovci zdají nepřizpůsobiví. Nabízíme jim práci, ale oni nechtějí pracovat, odmítají práci (neuvědomujeme si však, že mohou být nemocní, chronicky unavení anebo jednoduše si od práce odvykli). Nabízíme jim vystavení dokladů a oni nesouhlasí (neuvědomíme si, že předtím mu mohli doklady už několikrát odcizit a on nemá sílu celý ten proces opakovaně podstoupit (Beňová, 2008, s. 30).

Existují, jak jsme již uváděli, různí jedinci a různé typy bezdomovectví, které si v krátkosti představíme v další podkapitole.

2.2 Typologie a formy bezdomovectví

V této podkapitole popisujeme různé typy bezdomovectví, typologii na úrovni Evropské unie a objasňujeme formy bezdomovectví.

V Evropské unii existuje snaha sjednotit pohled na bezdomovectví a vyloučení z možnosti bydlení. Přehlednou typologii bezdomovectví ETHOS vypracovala FEABTSA (Evropská organizace zastřešující neziskové organizace bojující s bezdomovectvím). Typologie ETHOS je sestavená podle Edgara, Meerta (Hradecký, 2007, s. 36).

Tabulka 1. Typologie bezdomovectví

Č.	Typologie	Koncepční kategorie	Fyzická doména	Právní doména	Sociální doména
1.		Bez střechy	Žádné obydlí (střecha)	Žádný právní nárok na užívání prostoru (vlastnictví, užívací právo)	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy
2.		Bez domova	Má místo k bydlení, vhodné k obývání	Žádný právní nárok na užívání prostoru (vlastnictví, užívací právo)	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy
3.		Nejisté a nevyhovující bydlení	Má místo k bydlení (nejisté a/nebo nevhodné k obývání)	Žádná jistota užívacího práva	Má prostor pro sociální vztahy
4.		Nevyhovující bydlení a sociální izolace v legálně obývaném obydlí	Nevyhovující bydlení (nezpůsobilé k obývání)	Má právní nárok a/nebo jistotu užívacího práva	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy
5.		Nevyhovující bydlení (jisté užívací právo)	Nevyhovující bydlení (nezpůsobilé k obývání)	Má právní nárok a/nebo jistotu užívacího práva	Má prostor pro sociální vztahy
6.		Nejisté bydlení (vhodné k obývání)	Má místo k bydlení	Žádná jistota užívacího práva, ztráta vlastnictví	Má prostor pro sociální vztahy
7.		Sociální izolace v kontextu jistého a vhodného bydlení	Má místo k bydlení	Má právní nárok a/nebo jistotu užívacího práva	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy

Ve výše zobrazená tabulka nám přehledně a komplexně sumarizuje kombinace různých kategorií od bezdomovectví, přes nevyhovující, nejisté bydlení až po celkovou sociální izolaci, ve vhodném bydlení s konkrétním stupněm právní, fyzické a sociální domény, což potvrzuje fakt, že ačkoliv se bezdomovectví jeví jednoznačně, bere na sebe nespočetné množství forem a kombinací, které se dají skutečně rozlišit a přiřadit také podle kontextových podmínek, ve kterém se odehrává. Oceňujeme sociální aspekt spolu s vymezeným stupněm bezpečnosti v soukromí a příležitosti rozvíjení daných vztahů.

Výraz typologie bezdomovců se začal standardně používat od 90. let minulého století až po současnost (Hradecký, 1996, s 19).

Podle nich i jiní autoři doposud dělili osoby bez domova – na okraji společnosti do třech kategorií: na bezdomovce zjevné, skryté a potencionální. Blíže o těchto typech bezdomovců pojednáváme a rozebíráme v následující části.

Termínem „*bezdomovectví*“ je zde označen souhrn jednání a procesů, příčin a důsledků, které vedou ke ztrátě zázemí (domova), životních jistot, respektive ke společenskému vyloučení. Podle totality, respektive určitosti, vybíráme následné hierarchické rozdělení od autorů Baláše (2010, s 49), který rozděluje bezdomovectví do třech uváděných základních skupin:

- Skupina zjevného (viditelného) bezdomovectví.
- Skupina skrytého (latentního) bezdomovectví.
- Skupina potenciálního bezdomovectví.

Skupina zjevného bezdomovectví - neviditelnější, ale zároveň nejredukovanější část bezdomovecké populace tvoří skupina zjevných bezdomovců.

Jsou to lidé, kteří využívají sociální služby, kteří se otevřeně různým způsobem hlásí ke statusu člověka na ulici. Tuto jedinou skupinu je možno seriózně monitorovat. (Baláš, 2010, s. 38)

Autorka Nedělníková (2007, s. 11) k tomu uvádí, že zjevné bezdomovectví zahrnuje osoby, které vyhledávají místa, které mají pro tuto populaci od nepaměti přitažlivou moc. Už z historie je známe, že právě místa, která sloužila za křižovatky obchodních cest, byla vždy oblíbena právě u tuláků a „*vagabundů*.“ Zda má nějaká složka populace přitažlivou moc zůstat na ulici, dá se těžko zvažovat. Myslíme si, že určitá predestinace a historicky podložená tradice ohraničovat určitá místa pro tuláky, samozřejmě nemusí být scestná.

Skupina skrytých bezdomovců - skupina lidí, kteří de facto nemají možnost trvalého bydlení, ale jsou schopni využívat možnost dočasného bydlení díky jejich pravidelnému, dlouhodobému příjmu (Baláš, 2010, s. 8).

Latentní (skryté) bezdomovectví, jak o něm opětovně hovoří Nedělníková (2007, s. 15), zahrnuje skupinu lidí, kteří sice nemají možnost trvalého bydlení, ale jsou schopni, například díky pravidelnému příjmu, využít nabídku dočasného ubytování v komerčních ubytovnách, u přátel anebo příbuzných. Tito lidé se zpravidla za bezdomovce nepovažují a většinou nevyužívají služby, určené pro tuto skupinu. Rozlišovací čára tedy logicky spočívá v možnosti přechodného bydlení a možnosti určité výšky výdělků.

Skupina potencionálních bezdomovců - do této skupiny patří osoby, jejichž potřeby od úřadů buď neznáme, anebo jen částečně. Zahrnuje sociálně slabou kategorii občanů, kteří žijí na hranici životního minima anebo pobírají minimální mzdu. (Baláš, 2010, s. 46).

Je to kategorie, která náklady na udržení trvalého bydlení a uspokojování základních životních potřeb jsou v nepoměru k celkovým příjmům. Často jsou narušeny rodinné vztahy. Důležitou skupinu tvoří rodiny, které žijí v bytě jiné domácnosti bez možnosti získat vlastní byt (Nedělníková, 2007, s. 19).

Můžeme tedy z toho vydedukovat, že dělicí čára je často nejednoznačná, je velmi tenká, pokud potencionální bezdomovec se může, nepatrnou chybičkou či změnou podmínek, stát ze dne na den zjevným bezdomovcem. Samozřejmě status potencionálnosti je velmi relativní v tom, že životní osudy jsou křehké a sociálně zabezpečený člověk se může ocitnout na ulici též ze dne na den. Riziko hrozí v jakémkoliv případě. Co může být příčinami bezdomovectví, to se dozvíme v následující podkapitole.

2.3 Příčiny bezdomovectví

V této podkapitole se seznamujeme s příčinami bezdomovectví. Jak popisujeme v textu, příčiny bývají různé a četné, které se také vzájemně kumulují. V podkapitole pojednáváme a rozebíráme konkrétní příčiny bezdomovectví.

„Počet bezdomovců je v současnosti velmi těžké zjistit, poněvadž chybí jejich evidence. Předpokládá se, že každým rokem jich přibývá nejméně 10 %. Přebývají především ve velkých městech, v místech, kde jsou anonymizováni a kde je větší frekvence lidí, od kterých by mohli vyžebrať potřebné prostředky. Nejčastěji jsou to muži středního a staršího věku, mezi 40 a 60 lety“ (Vágnerová, 2004, s. 748).

Jak uvádí ve své publikaci Vágnerová (2004, s. 186) ke vzniku tohoto sociálního jevu, do značné míry přispívají ekonomické faktory, nezaměstnanost a růst chudoby. Příčiny bezdomovectví jsou však mnohem složitější, může k němu přispět mnoho dalších faktorů. Jedinci, u kterých je zvýšené riziko, že se stanou bezdomovci, bývají komplexně – somaticky, psychicky a sociálně handicapováni.

Prígl (2009, s. 72) uvádí, že odborníci se všeobecně shodují na objektivních a subjektivních příčinách bezdomovectví. V této souvislosti můžeme uvést dva rizikové faktory vyvolávající bezdomovectví a to:

- Objektivní faktory jsou faktory dané sociální politikou a zákonodárstvím státu.
- Subjektivní faktory se vztahují k sociální situaci jednotlivců, rodin anebo společenských skupin a dále se dělí do čtyř skupin:

- faktory materiální (ztráta bydlení, nezaměstnanost, nedostatečné příjmy),
- faktory vztahové (rozvod manželství, rozchod přátel, násilí v rodině),
- faktory osobní (mentální retardace, tělesné postihnutí, nemoc, nesamostatnost),
- faktory institucionální (propuštění z vězení, opuštění dětského domova).

Rozdělení je poněkud nekonzistentní (především faktory osobní) a je otázkou, proč autor nerozdělil také objektivně faktory do dalších podskupin. Nemyslíme si, že objektivní a subjektivní faktory mohou být ve vztahu k sobě, založené na příčinách a důsledcích vztahu. Jednoznačně nám podsouvají jakési tematické rozdělení možných příčin.

Americká národní koalice bezdomovců (National Homeless Coalition – NHC) určila deset nejčastějších příčin bezdomovectví:

- Nedostatek cenově dostupných bytů.
- Vysoká nezaměstnanost.
- Nízké mzdy.
- Odchod z institucí.
- Domácí násilí.
- Psychická anebo fyzická choroba.
- Rozvod
- Smrt
- Ztráta zaměstnání
- Návrat z výkonu trestu (Beňová, 2008, s. 34).

Králová (2007, s. 45), která podrobně nazvala a roztřídila vnitřní a venkovní faktory, uvádí i další faktory, které nazývá spouštěcí mechanismy:

- Partnerské problémy (rozpad partnerství, domácí násilí).
- Vztahové problémy v rodině (především mladí – útěk z rodiny).
- Úmrtí partnera anebo rodičů (především senioři, mladiství).
- Zdravotní postižení (fyzické, psychické).

- Ztráta zaměstnání, znevýhodnění na trhu práce (vysoký věk, nedostatečné vzdělání, pohlaví, záznam v registru trestů).
- Migrace do metropole, většího města (představa snadného získání zaměstnání)
- Neschopnost plnit podmínky spojené s užíváním bytu (dluh na nájemném, nezákonná výměna nebo prodej bytu).
- Ztráta možnost užívat byt (rozvod, majitelé se snaží zbavit nájemníka)
- Výstup z ústavního zařízení (dětské domovy, diagnostické ústavy, ústavy sociální péče, léčebny, výchovné ústavy).
- Návrat z výkonu trestu odnětí svobody (narušení rodinných vazeb, znevýhodnění na trhu práce, neuspokojivá finanční situace).
- Nekonvenční způsob života jako řešení problému (tuláctví, sezonní práce)
- Různé druhy závislostí.

Ztráta domova (bydlení) je klíčová. Až v 60 % případech je příčinou bezdomovectví odchod od rodiny, její rozpad, ztráta zaměstnání. Zpravidla v pozadí bezdomovectví není jen jedna příčina, ale jejich kombinace a kumulace. Tak vzniká spirála problémů, ze kterých není často úniku a nejhorším následkem, kterou nastává společenská „*exkluze*“ (Králová, 2007, s. 106).

Závěrem podkapitoly přecházíme k vážnému problému – sociálnímu vyloučení, sociální deviaci a patologii, které si definujeme a rozebereme v nadcházející podkapitole.

3 ŽIVOTNÍ STYL A SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY BEZDOMOVECTVÍ

3.1 Životní styl

Odborná literatura rozlišuje v této oblasti dva pojmy a to životní způsob a životní styl. Termín životní styl nejlépe vyjadřuje individuálně optimální uspořádání životních forem do harmonického celku. Z aspektu sociální pedagogiky je charakterizován jako široký komplex činností a s nimi spjatých postojů, norem, návyků, které mají trvalý ráz a jsou pro každého individuálně specifické – vystihují jeho osobnost (Kraus, 2009, s. 165).

„Životní styl každého jednotlivce je zasazen do širšího společenského kontextu, ovlivňuje ho historický vývoj, tradice, kultura a ekonomická úroveň společnosti“ (Kraus, 2009, s. 166 -167).

Podle Krause (2009, s. 168) při naplňování zdravého stylu života musíme přemýšlet o těchto základních faktorech:

- Životní rytmus – vhodný poměr pracovní činnosti a odpočinku, fyzické a psychické zátěže, přiměřené množství spánku.
- Pohybový režim – pravidelný pohyb, přiměřená fyzická námaha.
- Duševní aktivita – rozvoj kulturních zájmů, další vzdělávání, respektování zásad duševní hygieny, odreagování se od každodenního napětí.
- Životospráva a racionální výživa – vhodný stravovací režim, který slouží k zachování zdraví a duševní výkonnosti.
- Zvládání náročných životních situací – schopnost řešit konflikty, zvládat stresové situace, překonávat frustrace.

„Pěstováním zdravého životního stylu znamená rozvíjet tělesnou, psychickou a duchovní kulturu osobnosti.“ (Kraus, 2009, s. 170).

Obecně lze říci, že každý člověk má životní styl – stejně jako má každý člověk nějakou svoji morálku. Existují však značné rozdíly v tom, jak dané činnosti vykonává konkrétní člověk, jaké preferuje hodnoty, jaké má sociální vazby a jak tráví svůj volný čas (Duffková, 2005. s. 93).

Životní styl určitého jedince a jeho hlavní charakteristické rysy závisí především na:

- Vnější faktor – na nejvšeobecnějších, společenských a případně i na užších skupinových (například rodinných) životních podmínkách.
- Vubjektívním faktor – na osobnosti jednotlivce se všemi jeho konkrétními potřebami, hodnotami, zájmy, inspiracemi, vědomostmi, schopnosti a podobně (Duffková, 2005, s. 96).

„Životní styl můžeme jinými slovy nazvat rovněž životním standardem. Životní standard je typický způsob života nebo životní styl jednotlivce, skupiny anebo celé společnosti“ (Matoušek, 2008, s. 78).

S pojmem životního stylu souvisí pojem životní způsob. Používá se v sociologii k popisu způsobu lidského života a jeho souvislostí. V původních významech je životní způsob vymezen jako „každodenní ustálené osobní zvyklosti, obyčeje a sklony, zakládající typické formy interakce a podmiňující vzorce prostorového chování, výběr sociálního prostředí i využití času, příjmu a výdeje.

„Životní způsob je funkční systém, který si člověk vybírá z nabídky dané kultury, za určitých podmínek, jisté prvky podle svých kritérií (hodnoty a cíle) a potřeb. Životní způsob je zároveň integrační systém, který tyto prvky spojuje, transformuje a přetváří do vlastního systému. Životní způsob je určitý důležitý aspekt všech vztahů, rolí, činností, institucí“ (Kubátová, 2010, s. 4).

Existují dva přístupy k životnímu způsobu, jak popisuje Duffková (2005, s. 6):

- Normativní, hodnotí jednotlivé životní styly a směřuje k poznání správných životních způsobů, přičemž správné jsou ty, které odpovídají normám a hodnotám.
- Teoreticko-empirické, které analyzuje, porovnává, popisuje a vysvětluje problematiku životního stylu. Rovněž souvisí s uplatňováním statistiky a analýzou sociálních problémů.

Podrobněji ukazujeme specifický životní styl bezdomovců v následující podkapitole.

3.2 Životní styl bezdomovců

V této části uváděného textu se věnujeme konkrétnímu životnímu stylu bezdomovců: čím se vyznačuje, čím je daný a negativní dopady pro tuto skupinu lidí.

Mezi lidmi jsou dodnes rozšířené mýty o bezdomovectví, které se bez seriózních výzkumů považují za pravdu. Tyto mýty brzdí rozvoj řešení otázky bezdomovectví a participace

bezdomovců. Asi největším mýtem se stalo tvrzení, že bezdomovci si zvolili životní styl, který jim vyhovuje, že se jim nechce pracovat, že jsou paraziti společnosti. Takové názory se objevují mezi lidmi, ale i v médiích.

Životní události definuje Hanzlíček (1977, s. 16) jako: „*Skutečnosti, které se mohou v životě jedince vyskytnout nezávisle na jeho vůli a přitom závažně a dlouhodobě ovlivní návykové činnosti i celý životní styl. Přinášejí někdy chtěnou a někdy vnucenou změnu*“ (Baštecká, Goldman, 2001, s. 248).

Životní styl bezdomovců, jak uvádí Vágnerová (2004, s. 11) je daný jejich:

- Schopnostmi

Schopnosti bývají převážně sníženy. Příčinou snížení jejich schopnosti bývají nedostatky vrozených dispozicí anebo získané postižení (změna osobnosti, demence získaná užívání alkoholu, drog a jiné). Faktorem také mohou být odlišné sociální zkušenosti (ústavní výchova nebo pobyt ve vězení). K účelnému jednání potřebují pomoc druhého člověka. Chybí jim vytrvalost a sebeovládání.

Výrazným problémem osob bez domova je adekvátní k orientaci ve světě. Nerozumějí normám a pravidlům daných společností, odmítají je a nejsou schopni či ochotni se jimi řídit. Nedokážou prosadit svoje zájmy a práva. Pokud se dostanou do konfliktu, selhávají. Trvají na svém stylu chování a nepoučí se ze své zkušenosti anebo rad ostatních.

- Potřebami

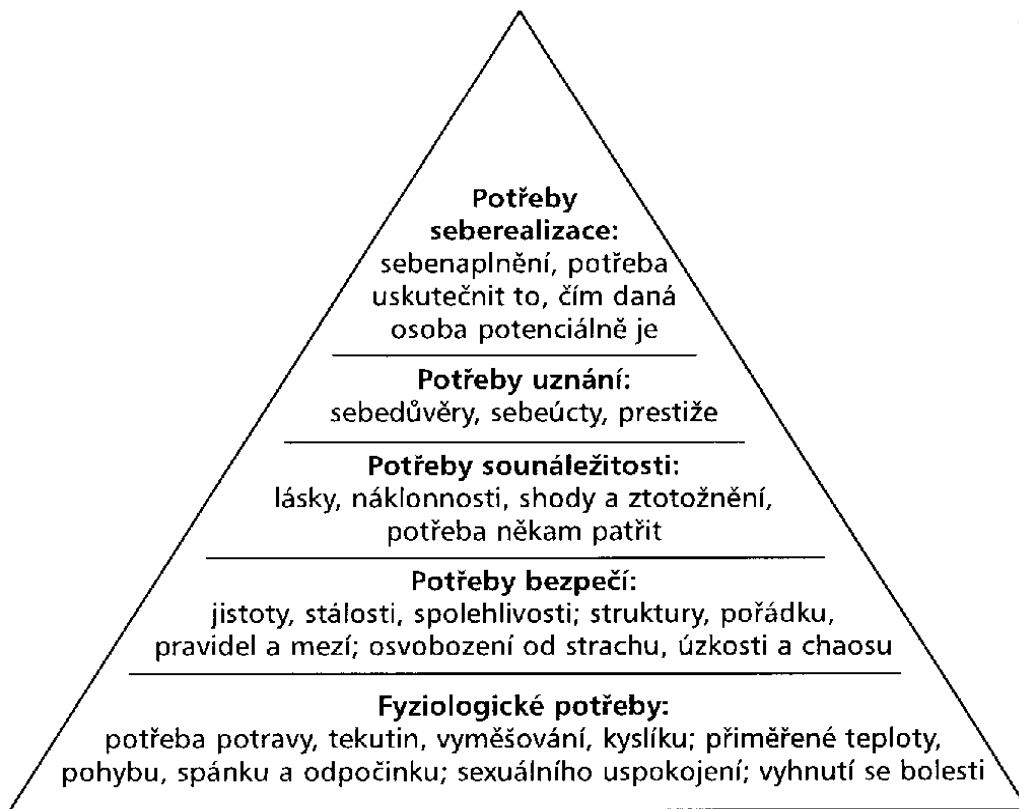
Osoby bez domova bývají charakterističtí svými odlišnými a neuspokojenými potřebami. Mnoho z nich na své potřeby rezignovali. Životní styl osob bez domova je typický maximálním zjednodušením. Jde o lenošení, spojené u většiny z nich, pravidelnou konzumací alkoholu či drog. Bezdomovci nemívají stabilní ani kvalitní citové vazby. Nemají jistotu domova. Důsledkem strádání je otupělost. Při dlouhodobém strádání tato potřeba vyhasíná a je nahrazována náhradním uspokojováním na úrovni nižších potřeb.

V některých případech jejich citovou potřebu uspokojuje pes – zvíře, tuto by neposkytl žádný člověk. U osob bez domova často chybí potřeba seberealizace. Mají nízké sebevědomí, často se všeho vzdají, na nic nečekají, o nic neusilují (Vágnerová, 2004, s. 18).

Životní styl každého z nás je úzce napojen na hodnotové orientace a motivace, které mohou být nevědomé, dynamické a proměnlivé. To, co je nejdůležitější, je vztah mezi vnitřním vyladěním člověka a vnější situací (Hradecký, 1996, s. 56).

Podle amerického psychologa Maslowa můžeme potřeby dělit na potřeby základní a „*metapotřeby*.“ Základní potřeby jsou dělené na fyziologické (voda, potrava, hlad, žízeň, sex, spánek) a psychologické (pocit bezpečí a jistoty, láska, sebeúcta). Pokud nejsou základní potřeby uspokojeny alespoň do určité míry, nedochází k uspokojení potřeb vyšších.

Dělení potřeb podle Maslowova (1952, s. 16):

Obrázek 1. Maslowova pyramida potřeb

- Sebepojetím

Sebehodnocení mají osoby bez domova nízké a vinu za své selhání přisuzují jiným lidem anebo nepříznivým okolnostem. Ve vztahu ke společnosti používají obranné reakce. Pro osoby bez domova bývá typické negativní vidění sebe sama. Ve snaze ukázat se v lepším světle často lžou a zkreslují realitu. Cílem je především podpora jejich sebeúcty.

- Sociální vztahy

Bezdomovectví můžeme chápat jako selhání v oblasti socializace. Osoby bez domova se standardně o sebe nedokážou postarat a přetrvává jejich závislost na společnosti. Jejich vztahy k lidem jsou velmi omezené a vyhraněné. Chybějí trvalejší a hlubší vztahy s běžnými lidmi. Převažují kontakty se stejně postiženými lidmi. Často se sdružují do ma-

lých skupin. Jejich sdružování je účelové a pouze dočasné. Vztahy ve skupinách jsou po většinou povrchní, obsahují nejistotu a nedůvěru. Mnohokrát jsou bezohlední i sami k sobě. Ve vztahu ke společnosti bývají ukřivdění anebo rezignující. Lidmi z majoritní společnosti nejsou akceptováni a vědí o tom. Bezdomovci, jak už jsme uváděli, odmítají hodnoty a normy společnosti, z toho vyplývá preference alternativního, někdy až asociálního způsobu života. Pro život bezdomovce na okraji společnosti tyto normy nemají význam. Nepřijatelným chováním a neschopností respektovat běžná pravidla se bezdomovci stávají sociálně nepřínosnými. Proto bývají společností odmítáni a často to má další sociální dopad. (Vágnerová, 2004, s. 743).

Jak mluví jeden z bezdomovců: „*Nedělám nic, když potřebuji, vyžebraám si trochu jídla anebo peněz, když chci spát, tak spím*“ (Vágnerová, 2004, s. 751).

Takovýto způsob života se neobejde bez problémů a důsledků, které mohou být až fatální, kterým se věnujeme v další části práce.

3.3 Sociální vyloučení a jiné sociální důsledky

Cílem textu v této podkapitole je seznámit se základními pojmy a teoretickými přístupy v oblasti sociálního vyloučení. Základní osnovu tvoří základní pojmy: chudoba, sociální vyloučení, patologické jevy, deviace. Text se zaměřuje na objasnění uvedených pojmů pro vysvětlení sociálního vyloučení, jeho projevů i rizik.

Bezdomovectví je všude ve světě chápáno jako vážný sociální problém – forma extrémního vyloučení ze společnosti. Lidé bez domova jsou vyloučeni na okraj, izolováni od účasti na tvorbě a rozdělování společenských a kulturních hodnot.

Bezdomovci jsou typicky sociálně vyloučenou skupinou. Většina je charakterizuje jako ti: „*Kteří jsou už úplně na dně*“ anebo: „*Žijí opravdu na okraji společnosti*“ (Hradecký, 1996, s. 58).

Bezdomovectví je jednoznačně nejvýraznější a nejkomplicovanější formou sociálního vyloučení. Jeho rozsah se v různých lokalitách liší. Do popředí bezdomovectví se problém dostává především v souvislosti s velikostí dané lokality a také s její hospodářskou a demografickou strukturou (Mareš, Horáková, Rákoczyová, 2008, s. 128).

Bezdomovectví podle Antolové a Hulína (2009, s. 41) postihuje člověka na dvou úrovních:

- Materiální – spojené s omezeným uspokojováním základních fyziologických potřeb. Bezdomovectví je absolutním projevem chudoby, kde minimální životní úroveň zabezpečuje fyziologické přežití (Antolová, Hulín, 2009, s. 130).
- Sociální – vyloučení ze vztahů a podpůrných sociálních sítí, případně budování a setrvávání v nově vybudovaných vztazích s jinými bezdomovci, což můžeme označit jako přetrvávání v kultuře chudoby.

Janebová (1999, s. 49) taktéž poukazuje na fakt, že v takto izolované skupině vzniká tendence k „opevňování se v bezdomovectví“, čímž problém stále narůstá.

Podle Mareše (2000, s. 17) je podstatou konceptu sociálního vyloučení fakt: *„Že vyloučení jedinci nepodléhají stejnou měrou na zdrojích společnosti a na jejich distribuci, či redistribuci, což vede k chudobě a sociální nebo kulturní izolaci.“*

Nejedná se jen o vyloučení z trhu práce, tento koncept má širší dosah a to v rovině politické (vyloučení z účasti na řízení společnosti i vlastního osudu, omezení občanských i základních lidských práv), kulturní, sociální (ztráta sociálního statusu), omezená účast na vzdělávání, zdravotní péče. Chudoba je vzájemně propojená se sociální okluzí, ve většině případů je její příčinou (Antolová, Hulín, 2009, s. 86).

Z pohledu autorek (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 37) je: *„Sociální vyloučení vymezované jako proces, kdy jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavovány přístupu ke zdrojům potřebným pro zapojení se do sociálních a ekonomických aktivit společnosti jako celku. Sociální vyloučení je primárně důsledkem chudoby, souvisí s ním i nízké vzdělání a různé formy diskriminace.“*

Bezdomovectví je možno považovat za sociální deviaci a sociálně patologický jev. *„Sociální deviace je jakákoliv odchylka od normální struktury anebo funkce společnosti, jako i každé chování jednotlivce, rodiny anebo skupiny, které porušují nějakou sociální normu. Zpravidla je určitou částí společnosti odmítáno a sankcionováno“* (Hardy, 2011, s. 247).

K používání výrazu deviace – místo sociální patologie – se v teorii i praxi přiklání většina českých i slovenských sociologů a odborníků v dalších disciplínách (Hardy, 2011, s. 248).

„Pojem deviace akcentuje odchýlení od společenské normy, pojem sociální patologie zdůrazňuje negativní důsledky této odchylky pro jednotlivce, skupinu anebo společnost“ (Hardy, 2011, s. 249).

Beňová (2008, s. 15) tvrdí, že: „*Nejvýstižnější definice, se kterou jsem se setkala, hovoří o bezdomovectví jako o extrémním vyloučení.*“

Extrémní vyloučení ze společnosti – bez přístřešku, jídla, pití, oblečení, zdravotní péče, kulturní aktivity, profesním uznání a sociálního zabezpečení až po sociální síť, má fatální dopad na životy bezdomovců. Bezdomovectví se ukazuje jako extrémní projev společenského vyloučení. Jsme s ním konfrontováni a často z neznalosti anebo proto, že nás obtěžuje, odmítáme se jím zabývat a nesmyslně je ztotožňujeme se stereotypem tuláků a povalečů (Hradecký, 1996, s. 29).

Negativně emoční projevy a nepochopitelná slepota hluchota k životu našich spoluobčanů ukazují, jak náročné bude přesvědčit představitele státu, naši veřejnost o nutnosti úspěšně se vyrovnat s fenoménem, který se nazývá bezdomovectví (Hradecký, 1996, s. 30).

Závěrem kapitoly je možno říci, že sociální vyloučení je to jediné, které jedince komplexně vylučuje jak politicky, ekonomicky, materiálně anebo kulturně a zbavuje ho účasti na tvoření sociálních hodnot, aktivit, institucí, statusu, a tím ho odsouvá do jiné formy bytí. Přiblížíme si další aspekty bezdomovectví v následující kapitole přes pohled životního stylu, a hlubší sondu zavedeme také do problematiky sociálních důsledků zkoumaného fenoménu.

3.3.1 Problémy a důsledky bezdomovectví

Do této podkapitoly jsme zahrnuli nejčastější problémy a sociální důsledky osob bez domova, jako jsou především sociální vztahy, bydlení, nezaměstnanost, rodina, zdraví, závislosti, kriminalita, ztráta dokladů. Tyto důsledky jsou problémy nejen samotných bezdomovců, ale i společnosti a ostatních lidí. Popisujeme ty nejdůležitější v následujícím textu. Začneme však některými příčinami.

V zemích Evropské unie a také u nás je bezdomovectví buď následkem rozpadu rodiny, který je zase následkem nezaměstnanosti, alkoholizmu, duševní poruchy, somatické nemoci, ale taktéž „jakéhosi“ konfliktu potřeb manželů anebo nezvládnutí přechodu u institucionálního prostředí (dětské domovy, reedukační domovy, ústavy pro výkon trestu odnětí svobody a podobně) do prostředí neústavního (Schavel, Čisecký, Oláh, 2009, s. 14).

V následujícím časovém rozdělení bezdomovectví si všimneme dvou základních příčin.

- Krátkodobé bezdomovectví:

Člověk je ve stavu akutní nouze a právě se ocitl na ulici. Většinou je to důsledkem nedávné pracovní (ztráta zaměstnání) anebo rodinné (rozvod, úmrtí člena rodiny) krize. Pokud takovému člověku okamžitě a účinně pomůžeme (zaměstnání, půjčka, pomoc při ubytování) je velmi pravděpodobné, že na ulici nezůstane dlouho a za krátkou dobu se mu podaří začlenit do společnosti.

- Dlouhodobé bezdomovectví:

Člověk je na ulici už dlouhodobě (několik měsíců až roků, kritická hranice je rok až dva). Žije specifickým způsobem života, který způsobuje určité problémy, které mu znemožňují úspěšný návrat do společnosti.

- Problémy, které způsobují dlouhodobé bezdomovectví:

- dlouhodobý pobyt na ulici,
- nedostatečné vzdělání,
- zápis v registru trestů,
- alkoholismus a drogová závislost,
- absence rodiny,
- dlouhodobá nezaměstnanost,
- narušené rodinné vztahy.

- Problémy, které jsou důsledkem dlouhodobého života na ulici na straně bezdomce:

- zvyk,
- ztráta pracovních návyků,
- ztráta sociálních návyků, neschopnost komunikovat s úřady (byrofobie),
- ztráta sebedůvěry a sebeúcty, nevěle překonávat překážky,
- žádné plány do budoucnosti, nízké životní cíle.

- Cyklizace problémů:

- práce – bydlení,
- zdraví – práce – bydlení.

- Problémy, které jsou důsledkem dlouhodobého života na ulici stranou společnosti:

- stigmatizace ve společnosti (společnost má předsudky, nepřijímá bezdomovce, zaměstnavatelé nechtějí zaměstnávat bezdomovce),
- strach (kriminalizace).
- Problémy bezdomovectví ve všeobecnosti:
 - trh práce (nezaměstnanost – příčina a důsledek bezdomovectví, možnosti zaměstnání jsou většinou jen na sekundárním pracovním trhu),
 - čerpání sociálních dávek (bývá ztížené trvalým pobytem bezdomovce),
 - doklady (neustálé ztráty a krádeže dokladů způsobují, že bezdomovec je často bez dokladů),
 - zdravotní stav bezdomovců (Hradecký, 1996, s. 49).
- Nejčastější problémy bezdomovců z pohledu Nedělníkové (2006, s. 70):
 - Společenské faktory problémů – postoj společnosti a stigmatizace bezdomovců, nedostatek pracovních příležitostí, neprůchodnost orgánů místní samosprávy, nastavení systému zdravotní péče a častá lhostejnost zdravotnického personálu, nastavení systému sociálních dávek, řešení problémů bezdomovectví represemi a perzekucemi.
 - Individuální faktory problémů – dané dispozicemi konkrétního jedince a úrovní jeho sociálních schopností, jde především o nízkou kvalifikaci, závislost, zdravotní stav, nedostatek finančních prostředků a jiné.
- Hlavní problémy bezdomovců:
 - Nedostatečná sociální kompetence – neschopnost v jednání s institucemi.
 - Omezená možnost získat zaměstnání – neschopnost pravidelně hradit nájemné.
 - Ztížená dostupnost ke stálému ubytování – neschopnost pravidelně hradit nájemné.
 - Nedostatek finančních prostředků – například nesplnění podmínek k čerpání sociálních dávek, na nich je závislých asi 30 % bezdomovců (cca 40 % pobírá invalidní a starobní důchody).
 - Chybějí jim osobní doklady anebo mají neplatné osobní doklady – časté ztráty a krádeže osobních dokumentů, které bezdomovci musí nosit u sebe.

- Nepříznivý zdravotní stav – příčina i následek bezdomovectví, je dán mimo jiné, životním stylem, dlouhodobým stresem, nedostatkem odpočinku a nevyhovující výživou, spojenou s konzumací alkoholu. Časté jsou také různé druhy mentálních retardací a psychických onemocnění. Jde především deprese, neurózy a chorobné stavy úzkosti. U bezdomovců roste pravděpodobný výskyt schizofrenie. Dalšími zdravotními problémy jsou bronchitidy, TBC, artritidy, kožní onemocnění, infekce, bérčové vředy. Úmrtnost ve věkové skupině 16 – 64 let je 25 krát vyšší jak u běžné populace (Nedělníková, 2006, s. 76).
- Ztížený přístup k uspokojování základních potřeb – stravě, oblečení, hygieně, zdravotní péči a bydlení.
- Závislost na alkoholu a drogách – v důsledku permanentního stresu se závislost osob bez přístřeší prohlubuje a tím člověk ztrácí schopnost žít podle životního řádu.
- Rizika spojené se životem na ulici v zimním období – podchlazení, omrzliny, umrznutí. Převažuje u nich celkové oslabení organismu, a z toho předpokládaná náchylnost k onemocnění. V zimě je rovněž menší možnost získat příležitostnou práci. A tak možnost umýt se v přírodě je značně ztížená. Bezdomovci v zimě nosí velké vrstvy oděvu, čímž jsou náchylnější ke kožním nemocem (Nedělníková, 2006, s. 80).
- Důsledky bezdomovectví je možno rozdělit do některých základních odvětví, a to:
 - sociální důsledky,
 - zdravotní důsledky,
 - kriminologické důsledky.

3.3.2 Sociální důsledky

V této části textu věnujeme prostor již uváděným sociálním důsledkům, které lidem bez domova život přináší.

Gajdoš (2010, s. 23) ve své práci uvádí následné sociální důsledky:

- Rezignace – většina bezdomovců po čase úplně rezignuje na resocializaci, přestanou se pokoušet začlenit se zpět do společnosti.
- Změna postoje – vzhledem k postoji naší společnosti, která se k nim chová nepřátelsky, zaujímají tento postoj i oni vůči společnosti.

- Perzekuce ze strany státních orgánů, bezdomovci jsou často neprávem šikanováni ze strany policie. Toto vyplynulo z průzkumu nevládních organizací.
- Změna hodnot – dochází u nich ke zvláštní formě adaptace na vzniklou situaci, kdy změni svůj hodnotový žebříček, žijí „ze dne na den“. Jejich cíle můžeme shrnout na zajištění základních potřeb – obstarání jídla, tepla, eventuálně nějaké formy střechy nad hlavou.
- Rozklad sociálních hodnot – u bezdomovectví dochází k narušení a většinou úplné ztrátě vztahových vazeb na nejbližší sociální okolí (rodina, přátelé, sousedi).

Sociální důsledky si rozebereme v dalších tematických sekcích:

- Sociální vztahy – bezdomovec na to, aby přežil, potřebuje, jak jsme už uváděli, mezilidské vztahy a kontakty. Oblast mezilidských vztahů zůstává, ač je právě tou nejkomplicovanější, částí jeho života. Bezdomovec má vztahy jednak z předchozího období, než se stal bezdomovcem – s rodinou, přáteli, známými, kolegy a z období, kdy se stal bezdomovcem – s jinými bezdomovci, se sociálními pracovníky, s lidmi, které zajímá jeho život, ale i s těmi, které potkává na ulici anebo se kterými přichází do styku při práci (Beňová, 2008, s. 61).

Mnoho z nich se snaží najít blízké osoby v prostředí, ve kterém žijí. Nechtějí být sami, opuštění, chtějí někam patřit a chtějí s někým být. Někdy si najdou partu, někdy věrného kamaráda anebo partnera. Všichni touží mít po svém boku někoho blízkého. Vztahy s jinými lidmi, parta anebo partner učiní bezdomovce silnějším a chrání ho před nebezpečím. Na to, aby si více věřil, jsou potřební i lidé „z venku“. Jsou to ti, kteří mu důvěřují. Může to být kdokoliv, ať už sociální pracovník, kamarád, zaměstnavatel, kolega, řádová sestra anebo jeho příbuzný. Tyto vztahy jsou pro bezdomovce nesmírně důležité, protože mu otevírají možnosti začlenit se nazpět do společnosti (Beňová, 2008, s. 68).

Pokud mluvíme o sociálních vztazích, bezdomovectví je projevem selhání v oblasti socializace. Bezdomovci nejsou schopni se chovat zodpovědně, nedokáží se o sebe postarat běžným způsobem, který odpovídá chování dospělého člověka. A právě tyto jejich omezené kompetence jsou příčinou závislosti na společnosti a jejich institucích. Celkový úpadek osobnosti se projevuje ztrátou zájmu o svůj zevnějšek a hygienické návyky (Vágnerová, 2004, s. 526).

- Bydlení

Největším problémem, který člověk bez domova řeší každý den, je kde najít místo na spaní. Bezdomovci využívají služby azylových domů, vyhledávají opuštěné domy, parky, železniční stanice a podobně (Králová, 2009, s. 39).

Ztráta domova úzce souvisí se ztrátou sociálních vazeb, člověk je odsunut na okraj společnosti. Je důležité si uvědomit, že k tomu, aby člověk měl domov, nestačí jen vlastnit byt. Domov je nezbytné tvořit zodpovědností a lidmi (Langerová, 2007, s. 40).

V současné době existují různá sociální zařízení (ubytovny, noclehárny, azylové domy a podobně) pro tuto skupinu lidí, ale počtu osob žijících popsáním způsobem života, kapacitou nestačí (Pavelková, 2007, s. 65).

I přes tuto skutečnost je nutno podotknout, že žádné ze sociálních zařízení nemůže nahradit domov. (Průdková, Novotný, 2008, s. 112).

Nadměrné investice do výstavby azylových domů, ubytovacích zařízení však neřeší samotný problém bezdomovectví. Osoba azylového domu zůstává i nadále bezdomovcem (Vágnerová, 2004, s. 540).

- Zaměstnání

Práce a pracovní uplatnění bezpochyby patří k základním atributům člověka. Zaměstnání je důležitou rolí pro udržení sebeúcty. Práce je určující pro ekonomický a sociální status jedinců, rodin a pro stabilitu a prosperitu celé společnosti (Krebs, 2007, s. 79).

Dalo by se říci, že systém, kterým se řídí naše společnost, lidem bez domova nepřeje. Člověk ztrátou domova se nevyklučuje samozřejmě jen ze sociálních vazeb a mezilidských vztahů. Většinou je vyčleněn i z trhu práce, tím také ze systému sociálního a zdravotního zabezpečení, je vyčleněn z právní ochrany – z nároku být a užívat práva člena společnosti. Jedním z hlavních prostředků na získání a udržení svého místa ve společnosti je zaměstnání (Beňová, 2008, s. 27).

Tím, že bezdomovci nemají kde bydlet, souvisí fakt, že jsou těžko zaměstnatelní. A to na základě třech uvedených příčin:

Problémy osob bez domova, se kterými se potkávají na ulici, jsou nevlastnění dokladů, protože nemají bezpečné místo na jejich úschovu a často jsou obětmi krádeže. Ztráta dokladů, obnova dokladů je příliš zdlouhavá a málokterý bezdomovec si je schopn si ji zajistit bez pomoci. Běžně se u této skupiny setkáváme s „pyrofobií“, chorobná obava z jednání s úřady a institucemi, často spojená s arogancí a pohrdáním některých úředníků.

Zaměstnavatele zajímá místo trvalého bydliště s tím, že bezdomovec není schopen prokázat místo trvalého bydliště, hůře se zaměstnává a to nemluvě o samotném záznamu v registru trestů. Sami bezdomovci totiž uvádějí, že zaměstnavatele zajímá, kde bydlí a pokud uvedou azylový dům anebo železniční stanici, není příliš velká naděje na úspěch.

Pokud je člověk dlouho nezaměstnaný a žije na ulici, po čase ztrácí schopnost pracovat. To je objektivní skutečnost, potvrzená psychology, zabývající se problémy lidí bez domova (Králová, 2009, s. 42).

V případě, že bezdomovec je zaměstnán, pracuje v nejistém zaměstnání, které nevyžaduje kvalifikaci. Jde o práci dočasnou, minimálně ohodnocenou, vícekrát přerušovanou. Vyjimku netvoří ani nelegální práce, a s tím související a neregistrovaná nezaměstnanost, se kterými mají bezdomovci své zkušenosti (Hradecký, 1996, s. 56).

Zaměstnavatelé v některých případech zneužívají jejich situaci. Neuzavírají s nimi pracovní smlouvy a dostávají minimální plat. Často pracují jen za stravu a ubytování (Průdková, Novotný, 2008, s. 116).

Ztráta zaměstnání je pro většinu lidí extrémně emocionální zátěž. Dlouhodobá nezaměstnanost narušuje lidskou psychiku a to v oblasti intelektuální, citové a i v oblasti vůle. Dochází k sociální izolovanosti, uzavírání se do sebe a úbytku sociálních kontaktů (Králová, 2009, s. 45).

Podle Matouška (2005, s. 39) je ztráta zaměstnání vždy spojena se změnou sociálního statusu, životní úrovně i sociální role nezaměstnaného. Rovněž hrozí nebezpečí jeho sociální izolace anebo sociálního selhání.

Krebs (2007, s. 504) uvádí, že: *„Nezaměstnanost, jako příčina anebo důsledek bezdomovectví je jedním z nejdůležitějších problémů současného světa. Její výskyt se stává tíživým a znepokojivým.“*

Nezaměstnanost je považována za jeden z nejvýznamnějších indikátorů chudoby i samotného bezdomovectví. Bezprostředně souvisí s pozicí jedince na trhu práce anebo s vyloučením z tohoto rámce. Za vůbec nejrizikovější skupinu jsou považováni dlouhodobě nezaměstnaní občané (nad 12 měsíců). Nezaměstnanost, jako sociální jev, je považováno vícero profesionálními pracovníky za základní problém bezdomovců. Primárně souvisí s nedostatečnými finančními zdroji. Výškou příjmu jsou například limitovány možnosti anebo udržet si výhodné bydlení (Prígl, 2008, s. 60).

Vysoká nezaměstnanost zatěžuje státní rozpočet v oblasti sociálních dávek, podpory, vede k devastaci lidského potenciálu, ztráty kvalifikace i motivace (Králová, 2009, s. 18).

Právě v této souvislosti je důležitá pomoc státní politiky zaměstnanci, a to například poskytováním podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci. Bezdomovci častokrát podmínky pro poskytnutí podpory v nezaměstnanosti nesplňují, především délkou zaměstnání posledních třech let. Mnozí vykonávají příležitostné práce bez pracovní smlouvy, pohybují se v jiné lokalitě než je jejich často fiktivní bydliště, jiní se vrací z vězení. Proto podporu v nezaměstnanosti nepobírají (Králová, 2009, s. 21).

- Závislosti

Častou příčinou zvýšené morbidity a mortality lidí bez domova jsou návykové látky jako alkohol, drogy, kouření. Například mýtem o bezdomovectví je alkoholismus, pro většinu lidí bez domova je to až následkem jejich života na ulici a ne příčinou (Králová, 2009, s. 23).

Jak definuje Králová (2009, s. 27): „*Alkoholismus je častou příčinou bezdomovectví (dochází ke zhoršení vztahů v rodině, ztráta přátel, zanedbání zevnějšku, odchod z domova až následnému bezdomovectví), ale také důsledkem bezdomovectví (vede ke zhoršení zdravotního stavu a téměř u každého člověka k alkoholizmu).*“

Jedinec, který je závislý na alkoholu není schopen plnit funkce psychologické, sociální ani materiální. Závislého jedince a jeho postavení ve společnosti můžeme charakterizovat jako odmítání, kritiku, opovrhování. Jedinci hrozí sociální izolace, útěchu nachází u podobně postižených jedinců. Je v začarovaném kruhu. Z důvodu závislosti a společenské izolace často dochází k poruchám chování, především k delikvenci (Fischer, Škoda, 2009, s. 112).

Alkohol přináší sebou řadu zdravotních rizik: vážné poškození jater (cirhózu), mozku, nádorové onemocnění úst a krku anebo zánět slinivky břišní. V extrémních případech celkem změní život nemocného (Langerová, 2007, s. 50).

Ne vždy bezdomovec získá prostředky na koupi alkoholu nebo drog, náhradu však potom nachází v lécích (hypnotika, analgetika). Mezi bezdomovci známe jedince, kteří pijí okenu nebo inhalují různá ředidla. Zneužívání toluenu je velmi rozšířené a finančně dostupné, proto inhalování různých lepidel a ředitel patří k nejužívanějším (Langerová, 2007).

Závislost na drogách vede dále velmi často k delikvenci, kriminálnímu chování (Fischer, Škoda, 2009, s. 120).

- Rodina

Bezdomovci při ztrátě osobních kontaktů přicházejí o to nejcennější – o rodinu. Homola (1974, s. 120) uvádí, že: „*Rodina je základním socializačním činitelem, vytváří postoje a hodnoty, vztahující se k morálním standardům a druhým lidem.*“

„*Rodina je určující hodnotou obnovy Evropy. V západní Evropě se snaží rodinu obnovit proto, že ji vytlačili hodnoty konzumní společnosti. Ve východní Evropě se snažil rodinu vytlačit stát se svými vnucovanými hodnotami totalitní společnosti*“ (Bakošová, 2008 s. 88).

Podle Kraus (2008, s. 38) je rodina nejvýznamnější socializační činitel s nenahraditelnou funkcí předávání hodnot z jedné generace na druhou. Rodina má rozhodující schopnost ovlivňovat od počátku rozvoj člověka.

Je nepostradatelnou institucí i pro dospělého člověka. Mít stálého partnera a mít děti jsou nejdůležitější hodnoty lidského života. O ně se dospělý člověk opírá, získává pocit vlastní hodnoty, pocit smysluplnosti své existence, na nich závisí jeho psychická pohoda a zdraví. Rodina rozšiřuje dospělému sociální pole. Dobrá rodina dává každému, kdo do ní patří, pocit bezpečného zázemí. Podstatným znakem rodiny je i společné bydlení. Rodina vytváří domov (Matoušek, 2003, s. 45).

Z hlediska fenoménu bezdomovectví je největším rizikem bezdomovectví vystavena osoba osamělá, izolovaná, která rodinu opustila anebo byla rodinou opuštěna. Též rodině s jedním rodičem hrozí rychlé upadnutí do bezdomovectví. Není možné jednoznačně tvrdit, že každá riziková rodina vytváří stereotypně rozpad rodiny a její nefunkčnost (Matoušek, 2003, s. 46).

Podle výzkumu Buchtové (2000, s. 19) rodina byla, podle osob bez domova, až čtvrtá v pořadí z pěti životních témat. Nejčastěji uvedli touhu po fungující rodině anebo touhu po návratu partnera, který je opustil, pro jejich nadměrné užívání alkoholu, trestnou činnost. Některé osoby bez domova po změně současného stavu netouží. Nejvíce si cení svobody.

Od sociálních důsledků se přesuneme dál a v krátkosti si přiblížíme zdravotní důsledky bezdomovectví.

3.3.3 Zdravotní důsledky

Zdraví je opravdu to nejcennější co v životě máme. A ne každý si to dokáže uvědomit a podle toho jednat a žít. Vlastního zdraví si začínáme vážit až tehdy, kdy nás postihne ne-

moc a začneme pociťovat zdravotní a sociální problémy. Zdraví je podle slov Světové zdravotnické organizace (WHO) definováno jako stav úplné fyzické, duševní a sociální pohody (Vurm, 2004, s. 12).

Bezdomovci se často stávají lidmi trpícími některou osobnostní poruchou anebo duševní chorobou, častěji se u nich vyskytuje závislost na psychoaktivních látkách. V této skupině je vysoké riziko sebevražedného chování, které můžeme chápat jako východisko ze subjektivně nezvládnuté situace. Potřeba spánku, tepla a samozřejmě bezpečí, může být lépe uspokojena v rámci prostředí, které můžeme označit za domov. Náhradním a občasným řešením může být pobyt v útulku, ubytovně, v azylovém domě. Velká část bezdomovců však využívá i jiné možnosti přespávání. V těchto podmínkách je udržení si tělesného a mentálního zdraví velmi ztížena (Šupková, 2007, s. 28).

Somatické onemocnění je důsledkem životního stylu bezdomovců. Nedodržují základy hygieny, protože jim chybí motivace a přispívá k tomu i špatná dostupnost hygienických zařízení, stravují se velmi nepravidelně. Jejich zažívací problémy bývají zhoršeny požíváním alkoholu a kouřením. Jejich způsob života jim neumožňuje dodržovat zdravou životosprávu. Často bývají podchlazení, své nemoci opakovaně přechází. Hospitalizace je jen dočasným řešením. Po propuštění z nemocnice se situace opakuje. Riziko předčasného úmrtí je samozřejmě velké (důsledky dlouhodobého požívání alkoholu, užívání drog, smrt podchlazením v opilosti, v důsledku úrazu, celkového vyčerpání organismu (Duffková, 2008, s. 15).

Zdravotní problémy a celkový rizikový životní styl osob bez domova, kteří nemají dostatečný přístup ke zdravotní péči, podepisuje se na jejich vysoké míře úmrtnosti a délky života (Králová, 2009, s. 59).

Všichni lidé mají právo na ochranu zdraví. Na základě veřejného pojištění mají občané právo na zákonem stanovenou bezplatnou zdravotní péči (Pavelková, 2007, s. 23).

Bezdomovci, jako každý jiný občan České republiky, jsou povinně zdravotně pojištěni. Avšak většina z nich nemá pojištění jak prokázat a zpravidla si zdravotní pojištění neplatí. Tady se setkávají s problémy případného ošetření, většinou je jim poskytnuta jen nezbytná péče, popřípadě péče prostřednictvím charitativních zařízení. Podle zákona o veřejném zdravotním pojištění jsou pojištěny všechny osoby, které mají trvalý pobyt na území České republiky, včetně bezdomovců. Zdravotní pojištění vzniká dnem narození a zaniká dnem úmrtí. Ovšem v případě akutní potřeby lékařského ošetření, nesmí být pacient odmítnut a

musí být ošetřen bez požadavku úhrady, to znamená, že přístup k základní zdravotní péči je ze zákona možný pro každého, tedy i pro bezdomovce (Králová, 2009, s. 52).

„Ubohé a slabé, chatrné a oslabené – to je všeobecná charakteristika tělesného a mentálního zdraví bezdomovců“ (Hradecký, 1996, s. 61).

To je jasná, výstižná a stručná charakteristika zdravotního stavu bezdomovců, který je ovlivněn již výše uvedenými faktory. Pomoc a ošetření je jim často odmítnuta, ale také jimi odmítána. Delší hospitalizace by ani nebyla účinná a její výsledek by opět zapadnul do mozaiky opakovaných problémů bezdomovectví.

3.3.4 Kriminologické důsledky

V této části přecházíme k bezdomovcům jako pachatelům trestní činnosti a bezdomovcům, kteří se stávají oběťmi trestní činnosti.

Kriminalitě a viktimizaci bezdomovců je v naší i zahraniční literatuře věnovaná minimální pozornost. Přitom zločinem jsou tyto osoby pravděpodobně ohroženy mnohem více jako ostatní populace – jako pachatelé i jako oběti. Sociální vyloučení jedinci, mezi které bezdomovci patří, především nezvládající zajišťování svých potřeb požadovaným způsobem. Porušují normy, jejichž dodržování společnost vyžaduje a jejich nedodržování různým způsobem postihuje. Nedodržování norem společnosti jejich identitu ohrožuje, a proto zpravidla tyto jedince trestá. Trestání jim většinou nepomůže a dostávají se do začarovaného kruhu mezi vězením, azylovým domem, ulicí, úřadem práce a podobně (Štěchová, Luptáková, Kopoldová, 2008, s. 132).

Značnou část bezdomovců tvoří osoby s trestnou minulostí propuštění z výkonu trestu. U těchto je z předcházející trestné činnosti zřejmé, že jsou u nich sociální a morální dispozice nějakým způsobem narušeny, takže se u nich další trestná činnost dá předpokládat. Osoby v minulosti trestané jsou výrazně ovlivněny jak vzniklou situací, tak životem v tomto rizikovém prostředí. Nejčastěji páchají majetkovou trestnou činností. Je to hlavně ovlivněné snahou zajistit si základní potřeby.

Je prokázáno, že bezdomovci se stávají oběťmi trestné činnosti častěji než běžná populace, a to trestných činů, často velmi brutálních. Nejvíce jsou útokem na svoji osobu vystaveni ti, kteří přespávají na veřejných místech a právě tito nechtějí a neumějí se přizpůsobit jakýmkoliv pravidlům. Na celé věci je zářející fakt, že podle údajů různých neziskových organizací, které se snaží obětem pomáhat, jsou pachateli právě ti, kteří by měli pachatele

stíhat – policie, která „v incidentech s bezdomovci často používá nepřiměřeného násilí.“ Dále za touto trestnou činností stojí nesmyslná společenská nenávist – organizované skupiny mladých lidí, kteří si trénují na živých terčích svá bojová umění. Bezdomovci jsou často napadáni i příslušníky etnických a národnostních menšin (Štěchová, Luptáková, Koppoldová, 2008, s. 135 - 137).

Kriminální a trestné činy páchané a spáchané na bezdomovcích jsou jen další z řady komplikací popisovaného stavu.

Po vyjmenování nejzávažnějších možných důsledků považujeme za vhodné přejít k problematice nové kapitoly, a to řešení a úlohy sociální práce, která je nejkompentnější oblastí.

4 SOCIÁLNÍ PRÁCE A POMOC

Následující text čtvrté kapitoly, je zaměřen na řešení problematiky bezdomovectví. Poukážeme na kroky sociální práce a sociální pomoci za účasti samotného klienta, přibližujeme cíle sociální práce, sociálního pedagogika, vymezení terénní sociální práce, resocializaci. Vyzdvihujeme komplexní přístup k řešení bezdomovectví, řešení problematiky na úrovni Evropské unie, legislativní rámec pomoci, především formou sociálních služby, poskytované prostřednictvím státních orgánů a samosprávy. V kapitole objasňujeme také charakteristiku a zájem neziskových organizací, práci dobrovolníků, kteří se věnují osobám bez domova.

4.1 Sociální pedagogika a sociální práce o bezdomovectví

Pokud chceme popsat jaký je vztah sociální pedagogiky a sociální práce k fenoménu bezdomovectví, je nezbytné nejdříve popsat, čím se navzájem sociální pedagogika a sociální práce prolínají.

Pohled na obě uvedené disciplíny u nás i v sousedních zemích (Německo, Slovensko, Polsko) se různí. Rovněž tak je různý pohled samotných autorů (příkladem Schilling, Böhnisch, Mollenhauer, Noack, Wagner, Radlická, Hroncová, Kraus, Kratochvílová) Někteří autoři (Huppertz, Schinzler) problém řeší tím způsobem, že uvádějí oba pojmy vedle sebe.

Podle Krause (2008, s. 132) představuje sociální pedagogika obor, který se zabývá činnostmi, kterými upravujeme nebo předcházíme problémovému chování jednotlivců či skupin všech věkových kategorií v oblasti primární, sekundární péče, i následnou nápravnou pomoc v terciální oblasti. Zatím co sociální práce řeší až situace, kdy patologické jevy nastanou, mezi které, bezdomovectví patří. Řeší i následnou pomoc a resocializaci. Zatímco sociální pedagogika se snaží vyhledávat rizikové skupiny či jednotlivce a tím působit preventivně, při vzniku patologických jevů. Sociální pedagogika má daleko větší pole působnosti.

Spatřujeme v relativně stejném cíle boji s tímto fenoménem. Oba vědní obory usilují o totéž, avšak mohou mít rozdílné oblasti působení.

Sociální pedagogiku a sociální práci by bylo možné přirovnat ke dvěma stejně velkým, po okraj naplněným chovným rybníkům s rybami, které od sebe odděluje nepatrný břeh. Oba rybníky mají stejný přítok i stejného majitele. Sousedící rybáři dohlížející na zdravý vývoj

ryb. Navzájem se znají a mnohdy si navzájem pomáhají. Voda z jednoho rybníku přetéká a mísí se s vodou z druhého a naopak. Reálně hrozí protržení břehu, čímž by vznikl pouze jeden velký rybník. I kdyby k tomu došlo, pro ryby se nic nezmění. A posláním rybářů se v podstatě také nezmění, jsou zde pro „zdravý vývoj ryb v rybníku.“

4.2 Profese sociálního pedagoga

Sociálního pedagoga můžeme zařadit do komplexu pomáhajících profesí. Díky svým základním znalostem, zručnostem a kompetencím je schopen pracovat jak se skupinami běžné populace, tak se skupinami sociálně marginálními, znevýhodněnými a ohroženými, například lidmi sociálně vyloučenými, tedy lidmi bez domova.

Považujeme za nezbytné tuto profesi sociálního pedagoga zde začlenit, přitom jej rovněž emancipovat od ostatních profesí. Pro rozvoj oboru a zkvalitňování činností sociálních pedagogů je důležité tuto profesi vůči ostatním profesím vyprofilovat a ukázat jasný směr jejího dalšího vývoje.

„Působení sociálního pedagoga s různými činnostmi a problematikami, například s prevencí kriminality, s romskými rodinami, syndromem CAN, s prevencí drogových závislostí, s pomocí dětem z dětských domovů při startu do života, ve škole s agresivními dětmi, s koordinátorem prevence na základních školách, s prevencí sociálně patologických jevů ve škole, s integrací osob se zdravotním postižením a tak dále“ (Bakošová, 2008, s. 76)

Sociální pedagog vychází z pojmu „sociální“ a „pedagog“. Sociální má více významů. Podle Šalingová, Ivanová (1988, s. 458) definují jako: *„Společenský, zodpovídající potřebám, zájmům, požadavkům společnosti. Vztahující se na hmotné zabezpečení členů společnosti; uspořádání společenských vztahů a podobně“.*

Pokud definici shrneme, můžeme pojem „sociální“ chápat jako zaměření na práci s lidmi. Slovo „pedagog“ má původ řečtině a znamená vychovatel, učitel.

Pojem profese chápeme jako jádro profesionální aktivity, pokud základ je postaven na předcházející dlouhodobé teoretické přípravě. Profesní povolání je založeno na kvalifikaci, vědomostech a zručnostech profesionální autority. Zahrnuje v sobě taktéž etický kodex. Sociální role vyžaduje komplex vědomostí, schopností a zručností v kulturní oblasti – normy, hodnoty, symboly. To všechno patří k pedagogické profesi. U charakteristiky profese sociálního pedagoga vycházíme z následujících kritérií:

- Ekonomické – sleduje nabídku a poptávku na trhu práce a profesní složení ve společnosti.
- Právní – naplňuje aplikaci zákonů, předpisů, nařízení pro realizaci povolání.
- Psychologické – zahrnuje osobnostní charakteristiky, předpoklady pro úspěšný výkon profese.
- Sociologické – problémy zahrnující společensko-ekonomické, kulturní a politické podmínky působení v dané profesi (Kraus, 2001, s. 33).

Profese sociálního pedagoga se s těmito kritérii ztotožňuje, i když při definování vycházíme ze všeobecného modelu přizpůsobeného cílem a funkcím sociální pedagogiky, protože postavení sociálního pedagoga v žebříčku profesí stále není legislativně upraveno. Přiřazuje se mu role učitele nebo vychovatele, ale takovéto označení není výstižné. Pole působení sociálního pedagoga je širší, nevztahuje se jen na školu. Práce je sice blízká učiteli, psychologu nebo sociologu, ale nenahrazuje ji, ani není přesně určena a vymezena.

V charakteristické činnosti sociálního pedagoga vycházíme z velké palety činností, které vyžadují neustálou aktivitu a tvořivost také proto, že vycházejí z neopakovatelných situací, ze střídání činností a z potřeby přítomnosti sociálního pedagoga v „ději“. Pracovní činnost sociálního pedagoga má souhrnný charakter výchovně vzdělávacího působení volného času, vytváření nabídek na hodnotné využívání volného času, poradenské činnosti, diagnostiky, analýzy situací, reedukace, resocializace a terénní práce. Věkové ohraničení téměř neexistuje, jde tedy o věkové kategorie dětí a seniorů. Naproti tomu, že dominantním zájmem sociální pedagogiky práce s dětmi a mládeží, neznamená to, že sociální pedagogika nemá podíl na službách pro ostatní věkové kategorie. Specifikem sociální pedagogiky, na rozdíl od jiných pomáhajících profesí je, že se věnuje práci s lidmi nejrůznějšího věku, ať jde o děti, mládež, dospělé osoby středního nebo vyššího věku.

Podle Klímy (1993, s. 26) sociální pedagogika se dominantně zaměřuje na práci s dětmi a mladistvými, na práci s rodinnou a s marginálními skupinami.

„Působení sociálního pedagoga s různými činnostmi a problematikami, například s prevencí kriminality, s romskými rodinami, syndromem CAN, s prevencí drogových závislostí, s pomocí dětem z dětských domovů při startu do života, ve škole s agresivními dětmi, s koordinátorem prevence na základních školách, s prevencí sociálně patologických jevů ve škole, s integrací osob se zdravotním postižením a tak dále“ (Bakošová, 2008, s. 76).

Parciálně, tedy částečně se potom sociální pedagogika věnuje práci s dospělými a seniory. Vzhledem na demografické změny v naší společnosti však můžeme předpokládat, že v rámci sociální pedagogiky, rovněž v rámci jiných disciplín, práce s dospělou populací bude stále častější.

Při komplikovaných a závažných problémech, které řeší sociální pedagog v různých sférách, vyžaduje se vysoká kvalita a odbornost sociálního pedagoga. Společnost proto pro tuto profesi vyžaduje stupně vzdělávání, které musí na sebe navazovat: vyšší odborné, bakalářské, magisterské, doktorandské vzdělání. Nabídky vzdělávání přes specializační kurzy a atestace jsou nevyhnutné pro jeho další profesionalitu.

Autor Határ (2007, s. 139) diferencuje základní vlastnosti pomáhající profese do dvou hlavních kategorií:

- Funkcionální vlastnosti, ke kterým zařazujeme:
 - citlivost na lidské problémy,
 - nezaujatost a poctivost,
 - starostlivost a přejícnost,
 - nestrannost a uctívání důstojnosti každého člověka,
 - ochota pomoci,
 - schopnost sebekontroly svého chování a vztahů k osobám, o které pečuje,
 - společenská připravenost, sympatie k lidem,
 - zájem o člověka, tak o jeho problémy,
 - empatický postoj,
 - orientace na aktivizaci klienta a jeho spolupodílení na řešení vlastních problémů,
 - komunikativnost, projevující se ve snadném navazování kontaktů, schopnosti vést rozhovor, vytrvalosti a trpělivosti v naslouchání, schopnosti přesvědčit.
- Instrumentální vlastnosti, do skupiny kam patří:
 - organizační schopnosti – spočívající ve znalosti rozpoznávat, diagnostikovat a řešit sociální problémy,
 - svědomitost, systematickosti a vnitřní disciplína,

- rozhodování, konsekvence a vnitřní disciplína,
- věcnost, pravost (autentičnost) a pravdomluvnost,
- osobní zodpovědnost za slova a činy,
- svědomitost a důslednost v práci,
- nápaditost, aktivita a tvořivost,
- vnímavost a sociální představitost,
- osobní kultura, duševní pohoda a smysl pro humor,
- obratnost a diskrétnost, identifikace s vykonávanou profesí.

Naproti všem kladům a zásadním přínosům profese sociálního pedagoga, dosud toto povolání nebo snad poslání, nebylo definováno jako samostatná profesní disciplína a sociální pedagog je často zaměňován s dalšími příbuznými profesemi. Sociálního pedagoga bychom mohli přirovnat k houfu delfínů. „Když členové skupiny vidí, že jejich druh je slabý a nemůže vyplavat napovrch, podplavou jej a vytlačí nad hladinu, aby se mohl nadechnout. Sociální pedagog je jako delfín, také vám umí pomoci dostat se z hlubin na hladinu“. Koncepte jeho profilu, přesné vymezení a umístění do struktury pomáhajících profesí se proto stává výzvou pro současnost s vizí do budoucnosti. Z uvedeného vyplývá, že pokud profese sociálního pedagoga nebude právně a institucionálně zakotvena, pozice a prestiž této profese nebudou odpovídat výkonu tohoto povolání.

Tématu pedagog, orientované na sociální problémy a kompetence, vyplývající z vědní disciplíny sociální pedagogika, se věnovali mnozí pedagogové v naší i zahraniční odborné literatuře. Každý vidí funkci sociálního pedagoga v praktické sociálně výchovné, vzdělávací, poradenské nebo preventivní činnosti.

Sociální pedagog například podle Krause (2001, s. 35) je odborník vybavený teoreticky – vědomostmi, prakticky – zručnostmi a koncepčně - na výchovné působení všude tam, kde může.

4.2.1 Způsob komunikace s klientem

Umět komunikovat je zásadně důležité pro vytvoření dobrého vztahu mezi pracovníkem a klientem, v jehož rámci je možné vyvinout vzájemnou spolupráci s cílem dosažení potřebné změny (Havránková, 2003, s. 39).

Venglářová (2008, s. 34) konkretizuje roli komunikace jako nástroj pro vytváření vztahu, který je nutné používat dostatečným respektem ke klientovi, srozumitelně a uzpůsobeně aktuálnosti dané situace. Obvykle je komunikace vnímána zejména v dimenzi verbálnosti, čili slovní rovině. Komunikace se sice v této dimenzi odehrává, ale probíhá i na neverbální úrovni, mimoslovně. Gesta rukou, pozice těla, oční kontakt, výraz tváře, tón hlasu, ale i oblečení a celkový zjev nám mohou dokreslit mnoho detailů o nevyřčenou obsahu vypovězeného. Projev člověka má být vnímán jako celek (Havránková, 2003, s. 28).

Watzlawicky (1999, s. 41) považuje za komunikaci i celkové chování. Způsob komunikace je velmi úzce propojen s vnímáním reality kolem nás, internalizací této reality, světa a druhých. Často je naše vnímání zasazeno předsudky, stereotypy či stigmaty, které přiřazujeme druhým a následně z toho vyplývá i způsob našeho jednání a komunikace.

„Každá lidská komunikace je ovlivněna mentálními reprezentacemi účastníků, a to jednak uvědomovanými, tak mimovědomými, stereotypním posuzováním druhých lidí, kontextem či řadou kontextů komunikace a celkovými sebepojetím jednotlivých účastníků.“ (Vybíral, 2005, s. 20).

Zároveň Vybíral (2005, s. 26) dodává, že skrz komunikaci můžeme měnit sebe i své okolí. Při komunikaci popisujeme jednak realitu, ale současně je to i prostředek, kterým můžeme měnit realitu v myslích komunikujících aktérů.

„Volba konkrétního popisu je velmi mocný prostředek k utváření vztahů: vztahů mezi lidmi i vztahů člověka k událostem ve světě.“ (Vybíral, 2005, s. 29.)

V kontextu jednostrannosti a symetrie Musil (2004, s. 18) vychází z teorie dvou protichůdných způsobů komunikace pracovníka s klientem, kterými jsou monolog a dialog.

4.2.2 Monolog vs. dialog jako způsob komunikace s klientem

Způsob komunikace formou monologu vychází z percepce klienta a jeho životní situace jako objektu. Pracovník vychází výlučně ze své subjektivní představy o klientovi, kterou

považuje za objektivně platnou a nepředpokládá možnost diskuse ohledně této představy, konstruktů, který si o klientovi vytvořil (Musil, 2004, s. 22).

V souladu s Havránkovou (2003, s. 62) probíhá monolog tak, že se každý soustředí na sebe a tomu druhému je uzavřen. Druhou alternativu představuje forma dialogu, vyplývající z vnímání klienta jako komunikačního partnera. Představa klienta, jeho vlastní vymezení a pojetí životní situace je pracovníkům považovány za rovnocenné s jeho pohledem na klientovu situaci. Obě definice bere vážně, zároveň mohou být i předmětem vzájemné diskuse. Pracovník tak usiluje o porozumění se svým komunikačním partnerem (Musil, 2004, s. 25).

Dialog ztotožněn s rozhovorem popisuje Havránková (2003, s. 75.) v kontextu vztahu následovně: *„Rozhovor je dorozumívání dvou nebo více osob, vyjadřování a sdílení pocitů, názorů, zkušeností nebo nadějí. Rozhovor vytváří most, po kterém se k sobě dostávají zcela rozdílné světy zúčastněných. Jde o to, aby komunikující lidé jeden druhého pochopili, podpořili nebo si navzájem poskytly zpětnou vazbu, radu nebo inspiraci.“*

Zároveň dodává, že dialog, respektive rozhovor, není tvořen prolínáním monologů.

Jak jsme již uváděli, Kopřiva (1997, s. 45) považuje za hlavní pracovní nástroj pomáhajícího pracovníka jeho osobnost.

Oproti tomu Úlehla (2005, s. 122) mluví o rozhovoru jako hlavním nástroji pracovníka:

„Schopnost používat tento nástroj je přímo závislá na tom, jak pracovník chápe, co všechno se rozhovorem odehrává a jak se toho on sám účastní. Vše, co pracovník činí, činí v dialogu s někým, přinejmenším sám se sebou.“

Přikláním se k uvedenému názoru, že hlavním pracovním nástrojem pracovníka je rozhovor, kterým disponuje on sám, a proto je dalším podstatným aspektem i jeho osobnost.

V návaznosti na uvedenou definici komunikace dovolím vztáhnout možnost *„transformace světů“* skrz komunikaci i na dimenze *„monologu“* a *„dialogu“* s klientem. Při monologu komunikující aktér působí na transformaci konstruktů světa naslouchajícího, ale zároveň nepřipouští možnost změny svého světa. Naopak, při vedení rozhovoru - dialogu jsou oba aktéři otevření eventualitě změně reality skrz přijetí obsahu vypovězeného (Laan, 1998, s. 68).

Úlehla (2005, s. 31) uvádí, že u všech typologií je nutné brát v úvahu, že v praktickém uplatnění neexistují pouze přesně popsané typy, ale je třeba počítat i s možnostmi kombi-

nací stanovených modelů s existencí mnoha výjimek a podobně. To platí i při způsobu komunikace, kdy se může stát monolog podmínkou pro dosažení porozumění a respektu, a naopak, dialog nemusí být vždy kritérium přístupu ke klientovi charakteristického pro symetrický vztah.

4.2.3 Dialog k ovládnutí - monologem k porozumění

Předpokladem pro vytvoření symetrického vztahu je porozumění mezi pomáhajícím pracovníkem a klientem. To je možné dosáhnout jednak dialogem, ale zároveň i monolog způsobem komunikace. Také k jednostrannému působení na klienta může dojít v případě použití monologu, ale v určitých situacích i využitím dialogu (Laan, 1998, s. 191).

Laan (1998, s. 188) se ve své knize věnuje změnám, které nastaly v posledních desetiletích 20. století v oblasti poskytování sociálních služeb v Holandsku, vlivem řešení otázky způsobu komunikace. Pozornost obrací na sociální pracovníky avšak v rámci toho, že i sociální pedagogika je svým charakterem řazena mezi pomáhající profese, můžeme tyto postřehy zobecnit i na ostatních pomáhajících pracovníků.

V 60. a 70. letech se mnozí pracovníci ztotožnili s představou emancipace klienta pomocí dialogu. Tím chtěli svým klientům poskytnout pomoc, aby dokázali vyjádřit a prosadit své zájmy, vzdorovat moci a čelit nepříznivým podmínkám ze strany většiny (Musil, 2004, s. 95).

V mnoha pomáhajících organizacích bylo tehdy uplatňování monologu zamítnuto. Panovala přísná norma otevřených setkání, vzájemná akceptace rozdílných pojetí a možnosti zpochybnit východiska a představy kohokoliv a za všech okolností. Vládlo přesvědčení, že všichni účastníci rozhovoru musí mít stejnou možnost poskytovat své vysvětlení, doporučení, objasnění a ospravedlnění a současně mohou napadat a vyvracet stanoviska kohokoliv tak, aby se žádné předpojaté mínění nemohlo natrvalo vyhýbat kritice (Laan, 1998 s. 206).

V 80. letech bylo ovšem zjištěno, že tato snaha pracovníků vede v pravý opak. Namísto porozumění a podpory je dosahováno sociální umravnění a upevňování mocenských strategií státu. Nezamýšleným důsledkem tohoto rozhodnutí byl prvek moci neustále přítomen v jednání pracovníků, který se projevoval i v způsobu komunikace s klientem. Jedná se o skryté mocenské strategie, které jsou zastíněny dobrými úmysly a bezmezným porozuměním (Laan, 1998, s. 206).

Dialog je tak v tomto případě nástrojem jednostranné manipulace. Zároveň i využití monologu nemusí nutně vést pouze k ovládnutí klienta, ale i k vzájemnému porozumění. I v kontextu práce s klienty s duševním onemocněním uvádí Laan (1998, s. 206) několik příkladů:

- Klient není schopen v důsledku konfrontace ve svou životní situaci vést otevřenou diskusi s pracovníkem, který tak rozhoduje jednostranně. Zdůvodnění jeho postupu avšak může předložit k diskusi buď předem (smluvně) nebo dodatečně.
- Klient se může nacházet ve stavu, kdy není schopen jakékoliv akce. V takovém případě nouze je možné danou osobu trochu zatlačit žádaným směrem, abychom ji pohnuli k určité aktivitě. Sice se tento přístup nezakládá na představách klienta, ale právě použitá forma monologu může být impuls k tomu, že klient začne rozvíjet a obnovovat svou schopnost kontroly nad okolnostmi svého života. Monologem tak můžeme zajistit následující porozumění.
- Pracovníci se mohou nacházet v situaci, kdy je třeba objasnit klientovi svou pracovní pozici, kdy s ním vstupují do boje o definici situace. Takovým postupem často ke svému vlastnímu úžasu zjistí, že tím posílili vzájemné porozumění a respekt.

Komunikaci pracovníka s klientem z hlediska cílů pracovníka a způsobu zajištění spolupráce s klientem dle Laan (1998, s. 210) můžeme vyjádřit schematicky následovně:

- Způsob zajištění spolupráce s klientem
- Dialog Monolog
- Cíle pracovníka
- Vzájemné porozumění
- Porozumění pomocí dialogu
- Porozumění klienta pomocí monologu
- Ovládnutí klienta
- Ovládnutí klienta pomocí dialogu
- Ovládnutí klienta pomocí monologu

4.2.4 Komunikace s klientem o životních hodnotách

Důležitým aspektem práce sociálního pedagoga je navázání dialogu s osobou bez domova. Hlavním kritériem je první kontakt s klientem, od toho okamžiku se odvíjí celá komunikace. Je důležité si získat důvěru a vest rozhovor v empatickém duchu. Klienta do ničeho netlačit. Co by sám nechtěl a narušilo by to důvěru mezi vámi.

Nikdy nevnucovat něco, co sami nechtějí (o co si sami nežadají). Brát je jako partnery komunikovat na bázi rovného s rovným, nebrát je jako nesvéprávných, nebo neschopných.

Po navázání prvního kontaktu, např. otázkou:

1. „Dobrý den, jak se máte?“

Pokud nastane pozitivní reakce a odpověď, pokračuji otázkou:

2. „Nepotřebujete něco, nějak pomoci?“

Pokud klient začíná reagovat a povídat co všechno by potřeboval, je dobré se představit jménem, zaměstnáním a popsat, co vaše profese obnáší a čím se zabývá. Reakce klienta může být různá a reagujeme podle toho.

Můžete, reagovat např. odpovědí:

3. „Neměl jste to v životě jednoduché.“

Snažíme se postupně vyzívat klienta, aby nám sám začal vyprávět o důvodu své životní situace. Snažíme se naslouchat a nezasahovat. Začneme mluvit o svých životních hodnotách a popisujeme situace klientů, kteří se vrátili do normální společnosti.

Zeptáme se:

4. „Co je pro Vás v životě nejdůležitější?“

Touto postupnou analýzou polostrukturovaného rozhovoru, pronikáme do problému a příčinu jeho životního stylu. Pokud má dotázaný zájem, navrhuje postupně řešení, ohledně možností noclehu, ošacení, jídla a lékařské péče.

Otázka na životní potřeby:

5. „Máte kde přespat nebo se najíst?“

Vše necháváme na dobrovolnosti klienta a dohodneme si budoucí schůzku. Postupným motivačním rozhovorem se snažíme znovu oživit hodnoty a aktivovat jeho vnitřní motivy.

Jeto proces složitý a závisí individuálně na jednotlivci a délce jeho sociálního vyloučení. Přístup je ke každému respondentovi individuální, založený na důvěře.

Nabídka pomoci:

6. *„Kdykoliv můžete navštívit centrum....., kde se o Vás postarají.“*

V případě potřeby vás může klient kontaktovat na adrese nebo na telefonním čísle:

7. *„V případě potřeby mě najdete na této adrese, nebo mi zavolejte, tady je má vizitka.“*

Každý rozhovor se odehrává podle potřeb a situace klienta, zde je uvedená modelová situace takového rozhovoru. Sociální pedagog musí být vždy připraven na rozdíly v chování a reakcích klientů a umět na ně adekvátně reagovat.

A nejdůležitější rada na závěr:

„Cokoliv pro ně děláte, dělejte to s horkým srdcem, chladnou hlavou a čistou duší.“

4.3 Sociální práce s bezdomovci

Cílem úvodní podkapitoly je vymezení sociální práce a sociální pomoci při řešení problematiky bezdomovectví. Zaměřujeme se na cíle, komplexnost a postupnost sociální práce.

Závažným faktem, že na začátku 21. století, v době vyspělé vědy, techniky a civilizace, je bezdomovectví jedním z vážných sociálních problémů, které se snaží řešit týmy odborníků z oblasti sociální práce, psychologie a poradenství. V situaci, kdy zvládnutí určitých problémů není z nejrůznějších důvodů možné, otevírá se prostor pro profesi sociální práce, která má za cíl tyto problematické situace řešit (Nedělníková, 2008, s. 15).

zprostředkovávat kontakt mezi majoritní společností a skupinou osob s nejrůznějšími sociálními problémy, přispívat k jejich systémovému a efektivnímu řešení, posilňovat jejich kompetence, podávat pomocnou a partnerskou ruku, anebo řešit situace krizové a jinak náročné, ve kterých bývá člověk osamocený a bez možnosti pomoci si sám. K tomu využívá své profesní nástroje a odborné kompetence (Baláš, 2010, s. 19).

Sociální práce může mít krátkodobý, dlouhodobý anebo sporadický charakter. Nejúčinnější je samozřejmě dlouhodobá a hloubková práce. Vytváří nejvhodnější podmínky pro jeho sociální začlenění. Pokud problémy bezdomovců mají cyklický charakter a navzájem se podmiňují, je třeba je řešit současně. Pokud se však tyto problémy řeší jen částečně, hrozí,

že výsledek naší pomoci a snažení bezdomovce zanikne v kruhu nevyřešených situací. Proto je také důležité poskytovat bezdomovci více služeb současně, ubytování spojené s pracovní terapií, komunikačními tréninky a vytvoření splátkového kalendáře dluhů (Beňová, 2008, s. 30 - 32).

Autorky Janoušková a Nedělníková (2008, s. 10) vymezují sociální práce následovně: *„Sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v mezilidských vztazích a posiluje osvobození lidí za účelem osobního blaha. Užívá teorii lidského chování a sociálních systémů a zasahuje tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým prostředím. Pro sociální práci jsou klíčové principy lidských práv a společenské spravedlnosti.“* Jak můžeme z definice vydedukovat, sociální práce má velmi široký záběr a slučuje blaho člověka s jeho právy a výkonem spravedlnosti všude tam, kde dochází k přímému kontaktu jednotlivce se společností a jejich zájmy, potřebami.

Pokud sociální práce má vytýčený postup, jednotlivé kroky pomoci pro osoby bez domova, navrhuje Beňová (2008, s. 33):

- Navázání kontaktu, získání si důvěry svého klienta s nabídkou rovnocenného vztahu.
- Přiblížení se ke světu klienta, snaha o pochopení „jeho“ světa a „jeho“ chování a myšlení, vytvoření atmosféry přijetí.
- Snaha o vnitřní změnu motivace klienta, posilňování činnorodé aktivity klienta a pomoc k soběstačnému naplňování potřeb.
- Dlouhodobá práce s klientem.
- Neurychlování procesu sociálního začleňování, ale postupně krok za krokem vytyčovat splnitelné cíle anebo cíle dlouhodobé.
- Současné řešení různorodých, ale navzájem prolínajících problémů.
- Distribuce klienta do dalších služeb a k odborníkům.
- Akceptování selhání klienta a možnost poskytnout další šance.
- Prevence opětovného pádu na ulice.

U osob závislých na alkoholu nebo drogách je možné očekávat nahromadění problémů:

- Zdravotních.

- Právním.
- Sociálních.

Klíčem k motivaci klientů je trpělivost a bezpředsudkový přístup spojený s rozhodností (Řezníček, 2000, s. 12).

Matoušek (2005, s. 179) ve své publikaci uvádí, že bezdomovectví je komplexním jevem s různými příčinami a důsledky. Tomu by měla odpovídat i struktura organizované pomoci. V bezdomovecké problematice se nelze obejít bez multi-disciplinární spolupráce, pokud chceme, aby se naše snaha zlepšit postavení bezdomovců, měla reálné a trvalé výsledky.

Problematiku bezdomovectví není možné zúžit pouze na problém bydlení. Jak už jsme v přecházejících částech uváděli, přetrhané rodinné vazby, společenská izolace, nedostatek osobních kompetencí a reálné možnosti uspokojování potřeb způsobují, že člověk bez domova nemá mnohdy osobní doklady, neuplatnil si nárok na dávku v hmotné nouzi, je nezaměstnaný, nemá vytvořeny podmínky pro zabezpečení osobní hygieny, chybí mu zdravotní péče. Proto má problematika řešení bezdomovectví více rozměrů. K zabezpečování základních životních potřeb přispívá činnost nocleháren, ošetřoven, ambulancí a streetwork (Csikós, Vereš, 2007, s. 65).

„Cílem sociální práce pak musí být podpora sociálního fungování klienta v situaci, kde je taková potřeba buď skupinově anebo individuálně vnímána a vyjádřena“ (Matoušek, 2007, s. 184)

Jde tedy o rozeznání nutnosti zasáhnout, aktivně i pasivně.

Nejvšeobecnějším cílem sociální práce je mimo jiné:

- Předcházet, zmírňovat a odstraňovat sociální napětí ve společnosti.
- Zlepšování vzájemné adaptace jednotlivců, rodin, skupin a sociálního prostředí, ve kterém žijí a rozvíjení sebe-respektování a sebe-zodpovědnosti jednotlivců, s využitím jejich individuálních kapacit, mezilidských vztahů, zdrojů poskytovaných komunitou
- Předcházet vzniku dysfunkčních sociálních procesů, předcházet narušení vnitřní rovnováhy a harmonického vývoje jednotlivce anebo skupin.
- Identifikovat příčiny a následně předcházet, zamezit anebo minimalizovat výskyt sociálně patologických jevů ve společnosti.

- Přispívat k sociálnímu rozvoji a sociálnímu blahu jedince a společnosti.

Uvedené všeobecné cíle jsou velmi rozsáhlé, avšak osoby bez domova jsou cílovou skupinou, která si vyžaduje specifický přístup a v souvislosti se sociální prací také stanovení specifických cílů.

Sociální práce by mělo být systematické a komplexní působení formou existující institucionální pomoci a individuálního přístupu, s cílem aktivizovat vnitřní motivaci a tím zlepšit sociální status. Legislativně garantovanou ji popisujeme v dalších částech práce.

Bližší budeme sociální práci zkoumat v řešení a podpory osob bez domova a pokračujeme komplexním pohledem na řešení problematiky.

4.3.1 Metody sociálně pedagogické pomoci

Sociálně pedagogická pomoc vychází z použití prvků partnerské a komunikativní pedagogiky založené na lidské důvěře, pochopení, solidaritě mezi lidmi sociálním pracovníkem rodičům. Obsahuje prvky humánní a emancipační pedagogiky. Odborný zásah intervence může být do oblastí vyloučených skupin lidí na okraj společnosti, např.: „lidí bez domova“ (Bakošová, 2005, s. 28).

Metody, které uvádí Bakošová (2005, s. 60 - 62) je možné použít při sociálně-pedagogické práci:

- Metoda kompenzace nevhodných podnětů.
- Metoda posílení vlastní kompetence - jde o pochopení, že každý je spolutvůrcem vlastního života.
- Metoda nabídky podnětů vyplývajících z individuálních potřeb.
- Metoda plánování pozitivních potřeb.
- Metoda podpory orientované na seberealizaci / neuspokojení vlastních potřeb vede k frustraci, seberealizace - potvrzení činnosti, kterou jedinec, člověk dělá rád.
- Metoda výchovného a sociálního poradenství / výchovné působení, sociální poradenství.
- Metoda konzultační činnosti, kterou poskytuje odborník ohroženým skupinám nebo jednotlivcům.

- Metody výchovy - tyto jsou charakteristické jako cílevědomé uspořádání činností vychovatele, sociálního pracovníka a klienta, kterými se realizují vytyčené cíle. Výchovné metody představuje výchovný postup pomocí, kterých se formuje mravní vědomí, city a volní vlastnosti klientů.
- Metody komunikace s klientem, kde je veden dialog.
 - komunikace o hodnotách,
 - komunikace o nevhodných návycích,
 - komunikace na úřadech,
 - zlepšení vlastní komunikace.

4.3.2 Komplexní řešení bezdomovectví

V této části přinášíme pohled širšího spektra oblastí řešení problematiky osob bez domova. Důležitou úlohu sehrávají všechny úrovně od církví, samotných bezdomovců až po společnost. Jednou z nejdůležitějších částí je oblast prevence, která je součástí, nástrojem a metodou sociální pedagogiky, proto jí věnujeme náležitou pozornost.

Způsob řešení problematiky bezdomovectví v Česku zaostává. Ve společnosti převládají zastaralé názory na péči o bezdomovce. Dříve byla doménou církve a aktivitou neziskového sektoru. Je to nedostatek specializované sociální práce, která lidi bez domova vede k dlouhodobému řešení situace a k nezávislosti od poskytované pomoci (Beňová, 2008, s. 36).

Klíčem k řešení problému bezdomovectví je komplexní přístup. Řešit problém komplexně, znamená řešit jej na všech úrovních, od materiální, přes zdravotní, právní až po sociální složku. Zapojit se samozřejmě musí bezdomovec sám, jako je nutné, aby se jím zabývala legislativa, aby problém vzali do úvahy kompetentní osoby při politických rozhodnutích, aby jej zohledňovala sociální politika státu, VÚC, měst a obcí (Beňová, 2008, s. 37).

Bezdomovectví je problém, který může být vyřešen jen společnou snahou o rozvíjení integrovaných strategií, místo investic do relativních, krátkodobých opatření.

Účinné řešení problému bezdomovectví tak spočívá v aktivní snaze samotných bezdomovců i v připravenosti společnosti chránit své nejslabší, vytvářet podmínky pro důstojný život všech jejích členů a podat pomocnou ruku těm, kteří ji potřebují. Spočívá jednak v kvalitní prevenci tohoto problému a jednak v kvalitním koncepčním systému pomoci, služeb a za-

řízení, které bezdomovce mohou zachytit na jakékoliv úrovni jeho existence. Pokud společnost, v zastoupení svých představitelů, řešení problému bezdomovectví zakotví do svých systémů, sociální politiky a legislativy, pomůže v konečném důsledku, sama sobě.

Pokud bude společnost myslet na své slabé a zranitelné, a jak se bude řídit principy solidarity a sociální soudržnosti a bude sociálně vyspělá, ochrání ty, kteří mohou do bezdomovectví spadnout, a pomůže jim, aby bezdomovectvím trpěli co nejkratší dobu a méně intenzivně.

Společnost, která chce bezdomovcům pomoci, nesmí rezignovat. Oni se často nacházejí v situaci, kdy si nedokážou pomoci sobě sami, dokonce v tom nevidí ani žádný význam. Prvním nejdůležitějším krokem k jakékoliv pomoci je lidský přístup a myšlení bez předpoklů. Je důležité vynaložit patřičnou úctu člověku, který si někdy sám sebe už neváží a nezavřít před ním pomyslné dveře našeho světa (Beňová, 2008, s. 40).

To nás nutí k silně empatickému přístupu, který se vžívá do druhého na kognitivní, ale také afektivní úrovni.

Aby veřejnost byla co nejlépe informována o problému bezdomovectví a kompetentní mohli zvolit co nejúčinnější řešení problémů bezdomovectví, je nutné podniknout následovné kroky, které popisuje ve své publikaci Beňová (2008, s. 41):

- Provést seriózní a systematický výzkum; výzkum by měl být jednak kvantitativní, opírající se o statistické údaje, aby byl problém bezdomovectví zachytitelný pro státní správu, úřady a legislativu a jednak hloubkový, kvalitativní, abychom problémem bezdomovectví co nejlépe pochopili.
- Informovat a vzdělávat veřejnost o problému bezdomovectví; informace, které veřejnost dostává, by měla být objektivní a podložená výzkumy či zkušenostmi z dlouhodobé praxe. Například v některých zemích (Velká Británie) je problematika bezdomovectví součástí školních osnov a prostřednictvím speciálních učebnic jsou o bezdomovcích informovány už děti na základních nebo středních školách.

Další klíčovou oblastí je téma mechanismů, které působí preventivně a přispívají k zabraňování dalšího sociálního přeřadu. Preventivní mechanismy představují nejúčinnější a nejlepší řešení problému bezdomovectví. Udržet člověka v jeho původním domově je mnohem jednodušší, výhodnější a levnější, jak řešit již vzniklé bezdomovectví. Mnohem náročnější je člověku bez domova poskytnout služby na zabezpečení základních potřeb,

umožnit mu sociální začlenění a vytvořit podmínky pro jeho nový domov. Není možné zabránit, aby se někteří lidé nestali bezdomovci, účinnými preventivními opatřeními je však možné jejich počet značně snížit. Důležité a potřebné, v rámci prevence, je zaměřit se na všechny rizikové skupiny – odchovance dětských domovů, bývalých vězňů, starých a nemocných, dlouhodobě nezaměstnaných a sociálně odkázaných, závislých, opuštěných a osamělých, týraných, neplatičů a lidí ve finanční krizi, kterým hrozí exekuce a vystěhovávání.

Prevence problému bezdomovců, která je velmi důležitá, musí být podchycena jak konkrétními službami, tak legislativními opatřeními. Základem pro dlouhodobé snížení počtu bezdomovců je kvalitní bytová politika státu, zohledňující i slabší sociální vrstvy. To je možné dosáhnout například zvýšením počtu cenově dostupných státních nájemních bytů, příspěvků na bydlení, regulací nájemného a podobně.

Dalším krokem k účinné prevenci bezdomovectví je celkový hospodářský růst země a s těmi související snižování nezaměstnanosti a růst mezd. Také nedostatek dostupných a kvalifikovaných sociálních služeb, zaměřených na ochranu před sociálním vyčleněním občanů (například cenově i regionálně dostupné právní a sociální poradenství, pro kteréhokoliv občana, služby, prostřednictvím kterých je možné zapojit rizikové skupiny občanů do pracovního i kulturního života společnosti).

Důležitá je i vícenásobná sociální ochrana nejen sociálně odkázaných občanů, ale i těch, kterým potencionálně hrozí bezdomovectví a to prostřednictvím práva na současné poskytování finančních příspěvků (na bydlení, v hmotné nouzi, na školní stravování) a dalších služeb, právních, zdravotnických a pečovatelských (Beňová, 2008, s. 46).

Nejschůdnější cestou z uvedeného, jeví se cesta prevence, do které by se mělo investovat a patřičné je zkvalitňování mezi laickou veřejností, poskytovat informace a podchytit ji opatřeními státu.

Bezdomovectví není jen izolovaným problémem samotného státu, ale i mezinárodní výzvou pro jeho redukci v celém evropském prostoru.

V krátkosti se v následující části zaměříme na evropskou úroveň řešení bezdomovectví.

4.3.3 Řešení problémů na úrovni EU

V této části řešení problémů se zaměřujeme na úroveň Evropské unie, její priority, přijetí opatření, národních cílů a strategií.

Naproti tomu, že Evropa je poměrně bohatý region, problémy související s bezdomovectvím přetrvávají, v některých zemích se situace dokonce zhoršuje (Bezdomovectví – velká výzva pro Evropu, 2010).

V posledních letech vzniklo v Evropě více národních regionálních a místních strategií, které si určily jasné a konkrétní cíle, zaměřené na snižování – nebo dokonce úplné vyřešení problému bezdomovectví. Mnohé z nich zaznamenaly velký pokrok jak v předcházení bezdomovectví, tak i v řešení takovéto situace, když už se bezdomovcem někdo stal.

Pokud otázka bezdomovectví je součástí evropské strategie sociální ochrany a sociálního začlenění, řešení tohoto problému se stalo prioritou. Tento bod se dostal v politické agendy na vyšší příčky, pomocí vytváření správ pro národní strategii sociální ochrany a sociálního začlenění. Společná zpráva z roku 2011 uvádí, že na řešení problémů bezdomovectví, jako velmi vážné formy vyloučení, je nezbytná trvalá práce. Členské státy vytvořily národní správy, řešící tento problém.

Společná zpráva Komise a Rady o sociální ochraně a sociálním začlenění na rok 2012 vyzývá členské státy, aby vytvořili strategie zaměřené na tyto oblasti:

- Prevence jako nejúspěšnější způsob boje proti bezdomovectví. Hlavní důraz se klade na snížení hrozby vystěhování a minimalizaci případů, kdy lidé opustí určitou instituci bez toho, aby měli zabezpečené místo na bydlení.
- Zajištění nejen dočasného nebo krizového ubytování, ale vytváření takových politických opatření, které pomohou lidem získat únosné a stálé bydlení.
- Přístup typu „*rychlé bydlení*“, který by jedincům nabízel stabilní bydlení jako absolutní prioritu, přičemž by nešlo o přístup typu „*jen bydlení*“, kdy lidé potřebují pomoc i v dalších oblastech.
- Posílení řízení, kterého klíčovými prvky by měly být: hlavní veřejní činitelé se silnými řídicími schopnostmi, aktivní účast všech důležitých představitelů a souhlas s dohodnutou strategií.

Dne 17. července 2012 přijala Rada Evropy novou strategii s názvem Evropa 2020, která uvádí priority na nejbližších deset let, včetně prosazování sociálního začlenění a to hlavně prostřednictvím snížení chudoby. Do roku 2020 chce Evropská unie pomoci alespoň 20 miliónům lidí vymanit se z hrozby chudoby a vyloučení. Na dosažení tohoto cíle je zapotřebí, aby ho členské státy Evropské unie přeměnily na konkrétní a dosažitelné národní

cíle, zaměřené na boj proti vyloučení a chudobě. Návrh Komise na rok 2020 zahrnuje i Evropskou platformu na boj proti chudobě, která má: „*Určit a zavést opatření zaměřené na konkrétní okolnosti těch skupin obyvatelstva, které jsou v určitém ohrožení, například lidí bez domova*“ (Bezdomovectví – velká výzva pro Evropu, 2012).

Rok 2010 se stal Evropským rokem boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Klíčovými cíly tohoto roku je vzbudit pozornost veřejnosti a obnovit politické odhodlání Evropské unie a jejích členských států, bojovat proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Prioritou evropské politiky v rámci tohoto roku je právě bezdomovectví.

Evropský parlament přijal vcelku několik důležitých opatření týkajících se bezdomovectví. Toto vyhlášení vyzývá Radu na odsouhlasení závazku Evropské unie vyřešit problém pouličního bezdomovectví do roku 2015. Vyzývá rovněž Komisi, aby každoročně poskytla aktuální informace o podniknutých krocích a pokroku členských států Evropské unie směrem k vyřešení problému bezdomovectví a naléhavě žádá členské státy, aby vytvořily „*zimní nouzové plány*“, jako součást širší strategie v této uváděné oblasti.

Koncem roku 2011 vypracovala síť nezávislých expertů Evropské unie na sociální začlenění zprávu o bezdomovectví a vyloučení z bydlení, ve které uvádí konkrétní doporučení na vytvoření politických opatření v oblasti bezdomovectví na evropské úrovni. Tato zpráva apeluje na začlenění problému bezdomovectví do sociální otevřené metody koordinace a na posílení řešení tohoto problému také po roce 2011 (European Consensus Conference on Homelessness, 2011).

Za rozvoj programů na pomoc osobám bez domova jsou v Evropské unii primárně odpovědný jednotlivé členské státy, přičemž Evropská unie plní roli koordinátora (Bezdomovectví – velká výzva pro Evropu, 2012).

Konkrétní řešení prevence možností jistého bydlení na pozadí celkové eliminace diametrálních rozdílů chudoby a blahobytu, by mohly být tedy náplní strategických plánů politiky všech členských zemí. Neustálá spolupráce a koordinace na podporu sociální ochrany všech obyvatel, a zvláště ohrožených, musí být základním imperativem. Moudrá politická a právní opatření netvoří výjimku.

Tímto přecházíme na část legislativy, jeden z nejdůležitějších bodů sociální pomoci a sociálních služeb.

4.4 Legislativní rámec sociální pomoci

Těžká životní situace lidí bez domova v zemi hlásající principy demokracie a humanizmu by měla být řešitelná. Zákonně, respektive právně, existují stanovené možnosti řešení a pomoci, kterému dáváme prostor v této části.

Ústava České republiky, ani žádný ústavní zákon, výslovně nezaručuje právo na bydlení. Listinou základních práv a svobod je sice zaručeno právo na pomoc pro zabezpečení základních životních podmínek, ale bezdomovci nemají nárok na bydlení.

V právním řádu České republiky, bezdomovectví jako takové, není upraveno. Bezdomovcem je totiž podle našeho práva cizinec bez státní příslušnosti.

Ze stanoviska zákonu se mnohé služby pro bezdomovce posunuly směrem dopředu – avšak zůstává mnoho problémů otevřených. Jedním z nich je, že bezdomovci si mohou nárokovat služby jen v místě bydliště. To znamená, že víc jak 50 % bezdomovců se díky tomuto nesmyslnému nařízení ke službám vůbec nedostane. Není tu snaha zahrnout a spojit, v zařízeních pro bezdomovce, zdravotní služby. To přináší velké množství problémů, které vedou až k ohrožení života. Mnozí trpí vážnými zdravotními problémy a neexistují pro ně adekvátní zařízení. Bezdomovci mají z nemocnic, tak jako ostatní pacienti, odejít do domácího léčení – ale není kam. A to je jen jeden z mnoha příkladů, uzavírá (Tordová, 2010, s. 32).

Základním dokumentem zavazující nejen pro Českou republiku je Deklarace lidských práv a svobod, která je zahrnuta v Ústavě České republiky čl. 26 odst. 3 Listina říká, že každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťuje. Ústava zabezpečuje každému právo na práci, získat zaměstnání pro člověka bez domova není jednoduché. V průběhu roku 2009 se důsledky globální ekonomické krize projeví v plné míře prakticky ve všech oblastech reálné ekonomiky. Pokles hospodářského růstu vedl k prudkému zhoršení situace na trhu práce. Projevilo se to prudkým poklesem zaměstnanosti a nárůstem nezvěstnosti (Kárász, 2009, s. 64).

V roce 2012 došlo k zásadním změnám v oblasti sociální péče. Potřebné zákony nabyly účinnosti od 1. ledna 2012. Šlo především o následující zákony:

Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, a zákon 366/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Výše uvedené zákony přinesly změny v klíčových oblastech:

- Dávkovému systému.
- V oblasti péče o zdravotně postižené osoby.
- V oblasti zabezpečení osob v hmotné nouzi.
- Legislativě pracovněprávní.
- Rodinné politiky a péče o děti.

Zavedením těchto kroků by mělo dojít celkově k zjednodušení systému, zefektivnění a zlevnění, větší možnost kontroly a v neposlední řadě pohodlnější postupy pro klienty a příjemce dávek. Zavedl se jednotný formulář pro podávání žádostí o všechny dávky, stanovilo se jedno místo výplatní místo, počet dávek byl zredukován a došlo k jejich agregaci do větších celků.

Podle Ministerstva práce a sociálních věcí byly sociální reformy zaměřené na následující cíle:

- Lepší zacílení a adresnost sociálních dávek.
- Dosažení maximální možné účelnosti dávek.
- Zefektivnění práce orgánů státní správy.
- Snížení administrativní zátěže pro uživatele služeb.
- Zkvalitnění systému péče o ohrožené děti.

Podpora a sladění rodinného, pracovního života u rodin s dětmi. Nástrojem k dosažení těchto cílů jsou zejména následující podpůrné mechanismy:

- Zavedení jednotného výplatního místa dávek.
- Snížení počtu vyplácených dávek a jejich agregace do větších celků.
- Zavedení efektivního hodnocení žadatelů o dávky.

Základní legislativní oblasti reformy jsou:

- Sjednocení výplaty dávek.
- Změny v oblasti péče a zabezpečení zdravotně postižených osob.
- Změny v oblasti zabezpečení osob v hmotné nouzi.

Zákon 366/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony stanovují podmínky pro pobírání dávky v hmotné nouzi a příspěvků k dávce v hmotné nouzi, přičemž podle tohoto zákona:

„Hmotná nouze definovaná jako stav, kdy příjem občana a osob, které jsou s ním společně posuzované, nedosahuje životní minimum a občan si příjem z různých důvodů nemůže zabezpečit anebo vlastním přičiněním zvýšit.“

Zákon o pomoci v hmotné nouzi vymezuje i stav, kdy se občan nepovažuje za občana v hmotné nouzi, ačkoliv se v ní nachází, a právě pro osoby bez domova je toto ustanovení v mnohém limitující. Podle §3 ods.1, pokud si občan neuplatní zákonný nárok na zabezpečení základních životních podmínek a pomoci v hmotné nouzi, za občana v hmotné nouzi se nepovažuje.

Mnozí bezdomovci ztratili sociální vazby, komunikační i sociální zručnosti, jejich právní povědomí je velmi nízké a právě z těchto důvodů nedokážou legislativně stanoveným způsobem požádat o dávky v hmotné nouzi.

Pokud osoba bez domova dosáhla důchodový věk je jí podle Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení ve znění pozdějších předpisů a o změně a doplnění některých zákonů, přidělen starobní důchod.

Zákon 108/2006 Sb., aktuální znění č.401/2012 Sb.; zákon upravující podmínky o sociálních službách a jako jediný definuje osoby odkázané na sociální službu na zabezpečení nevyhnutelných podmínek na uspokojení základních životních potřeb v § 2 odst. 1, jako osoby, které nejsou schopny své základní životní potřeby uspokojovat sami. Při volbě formy sociální služby na zabezpečení nevyhnutelných podmínek na uspokojování základních životních potřeb se zohledňuje způsob života a prostředí, ve kterém se osoba zdržuje.

Sociální služba je v Zákoně č. 108/2006. Sb. v § 3, odst. 1. definována jako: „*Sociální službou činnost nebo soubor činností podle tohoto zákona zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení*“.

Sociální služba má stanoveny tyto cíle:

- Prevenci vzniku nepříznivé sociální situace a její řešení.
- Zmírnění nepříznivé sociální situace osoby, rodiny anebo komunity.
- Zachování, obnovu anebo rozvoj schopnosti vést samostatný život.
- Podporu jejího začlenění do společnosti.
- Zabezpečení nevyhnutelných podmínek na uspokojování základních životních potřeb.
- Řešení krizové sociální situace osoby a rodiny.
- Prevenci sociálního vyloučení osoby a rodiny.

Nepříznivá sociální situace podle § 2 odst. 1 tohoto zákona je ohrožení osoby sociálním vyloučením anebo omezení její schopnosti společensky se začlenit a samostatně řešit své problémy z následujících důvodů:

- Osoba nemá zabezpečeny nevyhnutelné podmínky na uspokojování základních životních potřeb.
- Pro své životní návyky anebo pro způsob života.

Podle § 4 odst. 1 má každý občan právo na poskytování sociální služby pokud spadá do okruhu oprávněných osob, která svým rozsahem, formou a způsobem poskytování, umožňuje realizovat základní lidská práva a svobody, zachovává lidskou důstojnost, aktivizuje člověka k posílení soběstačnosti, zabraňuje sociálnímu vyloučení a podporuje začlenění do společnosti a to:

Sociální služby na zabezpečení nevyhnutelných podmínek na uspokojování základních životních potřeb v zařízeních jsou uvedeny v zákoně 108/2006 Sb. v § 34 díl 1. Zařízení sociálních služeb:

- Centra denních služeb.
- Denní stacionáře.
- Týdenní stacionáře.

- Domovy pro osoby se zdravotním postižením.
- Domovy pro seniory.
- Domovy se zvláštním režimem.
- Chráněné bydlení.
- Azylové domy.
- Domy na půl cesty.
- Zařízení pro krizovou pomoc.
- Nízkoprahová denní centra.
- Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.
- Noclehárny.
- Terapeutické komunity.
- Sociální poradny.
- Sociálně terapeutické dílny.
- Centra sociálně rehabilitačních služeb.
- Pracoviště rané péče.
- Intervenční centra.
- Zařízení následné péče.

Sociální aktivizující služby pro rodiny s dětmi podle § 65 odst. 1. jsou:

- Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti.
- Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím.
- Sociálně terapeutické činnosti.
- Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Poskytování zdravotní péče je upraveno Zákonem č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování zaručuje:

- Každý má právo na poskytování zdravotní péče.
- Právo na poskytování zdravotní péče se zaručuje stejně každému v souladu se zásadou stejného zacházení ve zdravotní péči, ustanovenou osobním předpisem. V souladu se zásadou stejného zacházení, zakazuje se diskriminace.

Mnoho osob se ocitá v situaci ohrožení ztráty domova, protože dostatečně neznají svá práva a povinnosti, nerozumějí požadavkům úřadu, neví, na co mají nárok a kde takový nárok mohou uplatnit. V kontaktu s úřady jsou nejistí, což k úspěšnému vyřízení jejich záležitostí neprospívá. Sociální poradenství pomůže tam, kde úředníci nejsou schopni vystupovat dostatečně vlídně a srozumitelně, případně klienta zorientuje v dostupných sociálních službách (Matoušek, 2005, s. 51).

Od vymezení sociálních služeb a sociální pomoci se v nadcházející podkapitole budeme zabývat resocializací osob bez domova.

4.5 Resocializace osob bez domova

V podkapitole vymezujeme pojem resocializace, popisujeme proces a formy resocializace klienta za hlubší spolupráce se sociálním pracovníkem.

Resocializaci chápeme jako proces znovu začlenění jedince do společnosti (Jašová, 2009, s. 30). Dále Jašová (2009, s. 39) označuje resocializaci také pojmem reintegrace.

Resocializace podle Komárika (1999, s. 40) znamená:

- Převýchovu prostřednictvím sociální opory.
- Převýchovu prostřednictvím rekonstrukce osoby.
- Převýchovu prostřednictvím přeučování.
- Převýchovu prostřednictvím interpersonálního přístupu.

„Tento holistický přístup zahrnuje také etiko-socioterapii, kdy sociální pracovník hledá v životě klienta místo, kdy nastal zlom, selhání, jako zdroj společenského a osobnostního narušení.“ (Tvrdoň, Kasanová, 2004, s. 93).

Důležitým spojujícím prvkem všech resocializačních aktivit je hloubková individuální práce. Pokud má být práce s klientem co nejefektivnější, musí se mu plně věnovat kvalifikovaný sociální pracovník. Sociální pracovník na základě dlouhodobé práce s klientem rozpozná jeho podmínky a zázemí. Rovněž si získá jeho důvěru. Klient je pak přístupnější i motivovanější řešit svou situaci. Sociální pracovník mu může pomoci vypracovat postup kroků, určit si reálně dosažitelné cíle a motivovat jej postupným naplňováním cílů. Sociální pracovník nesmí řešit stanovené úkoly místo klienta, měl by mu však být vždy nápomocen, pokud ho klient požádal o pomoc.

Sociální pracovníci, mimo jiné, pro osoby bez domova vykonávají také běžné sociální poradenství. Cílem sociálního poradenství je dovést klienty k soběstačnosti: pomoci člověku tak, aby si dokázal pomoci sám. V jednotlivých oblastech je to:

- **Práce:** motivování klienta k hledání zaměstnání, příprava klienta (curriculum vitae, telefonický rozhovor, příprava na pracovní pohovor), vyhledání vhodného pracovního místa, kontaktování zaměstnavatele. Ověřování úspěšnosti zařazení klienta do pracovního poměru.
- **Ubytování:** posouzení možností klienta, vyhledání vhodného ubytování i po skončení bydlení v útulku, možnost vyřízení poskytování příspěvku na bydlení.
- **Sociální zabezpečení:** na základě zhodnocení postavení klienta zajištění možností sociálního zabezpečení (dávka v hmotné nouzi, kompenzační příspěvky, důchody) a pomoc při vyřízení jejich dokumentů.
- **Základní dokumenty:** informování klienta o způsobu vyřízení základních dokumentů (rodný list, změna trvalého bydliště, občanský průkaz) a komunikace s úřady.
- **Zdraví a závislosti:** řešení zdravotních problémů klienta – psychické, fyzické (změna anebo zajištění lékaře, příspěvky, léčení a zdravotní pojišťovnu).
- **Osobní problémy a rodinný život:** individuální konzultace s klienty s cílem nalézt možnosti řešení jejich osobních a rodinných problémů jakéhokoliv druhu (partnerský vztah, vztah rodič – dítě).
- **Právní problémy:** informování klientů o možnostech právní ochrany v oblasti občanského trestního práva, tedy exekuce, rozvod, výživné, otcovství (Kundrátová, 2007, s. 44 - 45).

Po dobu resocializace je klient v sociální interakci s dalšími jedinci, což mu pomáhá poznat sebe a osvojit si novou sociální roli, umožňuje mu prohlubovat, poznávat a nabývat společensky přijatelné chování (Kundrátová, 2007, s. 49).

V souladu s obsahem a cílem resocializačního procesu doporučené formy realizace resocializace jsou:

- **Ambulantní forma** (výkon resocializace odbory sociálních věcí místní státní správy, referáty poradensko – psychologických služeb, obcemi a ostatními subjekty, které

resocializace neposkytují jako službu, ale vykonávají ji jako jednu z forem sociální prevence).

- Pobytová forma – poskytování resocializace jako součásti poskytované péče v zařízeních sociálních služeb. (Kundrátová, 2007, s. 49).

Člověk, přecházející procesem resocializace, absolvuje několik resocializačních fází. V tomto případě by měly následovat postupně tyto fáze: (Kundrátová, 2007, s. 50):

1. Fáze – adaptační – probíhá v prvních měsících pobytu klienta v realizačním zařízení, realizuje se prostřednictvím aktivní účasti klienta na programu činnosti daného resocializačního zařízení, přičemž se péče zaměřuje na reedukaci, v této fázi se klientovi snaží poskytnout maximum informací o celé komunitě a principech, má určeného svého terapeuta.
2. Fáze – konfrontační – probíhá v dalších měsících a je zaměřená na interpersonální regulaci jedince (osobnostní, vztahovou, emoční, postojovou a na vůli), klient si musí plnit své pracovní povinnosti, které má v rámci zařízení, důležitá v tomto období je nejen práce s klientem, ale i s jeho případným nejbližším okolím, které by mu mohlo pomoci k návratu do normální společnosti.
3. Fáze – rozhodující – probíhá v třetí čtvrtině pobytu, obsahově je zaměřená na realizaci postupů, zaměřených na celkovou fyzickou a psychickou obnovu jedince a na dosažení nejvyššího stupně osobnostního a fyzického vývinu klienta a jeho pracovní výkonnosti, v době této fáze dochází k zvýšení zodpovědnosti klienta za sebe samého, ale i za celou komunitu a za klienty s nižší fází, klienti zodpovědní za kontrolu věcí nově přicházejících klientů.
4. Fáze – přípravná – probíhá v poslední (kontaktní) fázi pobytu klienta v zařízení a v prvních týdnech po jeho návratu do běžného života, realizuje se upevňováním a posilňováním pozitivních návyků a autoregulačních mechanismů, klient se zaměřuje na svůj život po odchodu z resocializačního zařízení, připravuje se na odchod, hledá si zaměstnání.

„Pastorační poradenství je mnohokrát symbiózou sociálního poradenství s duchovní podporou a pomocí klientovi. Využívá fenomén víry, ať už při řešení problémů, zvládnání náročných životních situací a nabízí klientovi jinou životní filozofii“ (Gabura, 2005, s. 50).

Pastoračním poradenstvím ukončujeme sociální poradenství, které je důležité v resocializační terapii a přecházíme k úplně jinému typu pomoci, která přichází za klientem do jeho přirozeného prostředí.

4.6 Terénní sociální práce

V podkapitole představujeme samostatně oblast sociální práce, kterou tvoří terénní sociální práce, to znamená, práce všude tam, kde žijí klienti. Může to být na ulici, v pohostinských a v jiných společenských zařízeních, v rodině, v úřadech a v jiných institucích, při sportovních anebo rekreačních aktivitách. Nejčastěji se však uskutečňuje na ulici.

Terénní sociální práce je pro efektivní pomoc lidem nenahraditelná. Nenahraditelná je proto, neboť zachycuje a řeší problémy právě tam, kde vznikly. Nabízí pomoc v přirozeném prostředí a může klientům pomoci tak, aby se nedostali do jiné péče, která může vyvolat až negativní následky. Kvalitní sociální práce může upozornit na vznik problémů, zmobilizovat síly na jejich řešení, odhalit možnosti pomoci již při zárodku problému (Ambrozová, 2006, s. 78).

Specifikace terénní sociální práce je, že pomáhá vyhledávat potencionální klienty v terénu. Tento způsob práce umožňuje kontakt s lidmi, kteří z různých důvodů sami institucionální pomoc nevyhledávají, případně ji i z počátku odmítají.

Terénní sociální práce je práce s klientem v podmínkách mimo instituce. Snaží se dostat k cílovým skupinám, proniknout na místa, kde se klienti převážně zdržují, shromažďují, kde žijí – co nejbliže k jejich přirozenému prostředí. Její princip spočívá v tom, že terénní pracovník přichází za jednotlivcem anebo skupinou do jejich přirozeného prostředí. Terénní práce může být často nabídkou zařízení, kdy pracuje se stejnou cílovou skupinou, plní funkci spojky mezi zařízením a klienty (Šandor, 2005, 83).

Pro - aktivita je tedy její charakteristickou kresbou. Terénní sociální pracovníci jsou „mostem“ mezi klientem – rizikovým jedincem nebo skupinou a institucí. Terénní sociální pracovník musí umět s pochopením poslouchat problémy klientů, poskytnout pomoc, motivovat k zodpovědnosti za vlastní rozhodování a povzbuzovat je. Důležité je, kdy je nutné zvolit laskavý a mírný postup, kdy naopak nekompromisně trvat na dodržování stanovených pravidel. Mnohokrát se samozřejmě můžeme setkat s klienty, kteří chtějí pouze přijímat (Beňák, 2002, s. 33).

Směrování tohoto nástroje pomoci jasně vyjadřuje její definice, která ji charakterizuje jako: „*Specifickou vyhledávací, průvodní a mobilní terénní sociální práce, která zahrnuje aktuální nízkoprahovou nabídku sociální pomoci, mimo jiné osobám, žijícím rizikovým způsobem života, u kterých je předpoklad, že sociální pomoc potřebují, ale sami ji nevyhledávají, případně ji odmítají. Tyto osoby jsou kontaktované v jejich přirozeném prostředí, to znamená na místech, kde se nejčastěji zdržují*“ (Bednářová, Pelech, 2003, s. 7).

Práce „*streetworkra*“ je spojena s vyhledávací činností a je situovaná do míst, kde se bezdomovci nejčastěji zdržují.

Průvodní funkce spočívá v poskytování pomoci, podpory a asistence při zvládnání života, těžkých životních situací, přičemž terénní sociální pracovník v plné míře akceptuje osobnost klienta. V praktickém vyjádření může mít podobu motivování klienta ke kontaktu s institucí, která mu může pomoci (zdravotnické zařízení, úřad práce, sociálních věcí a rodiny, denní centrum), charakter zprostředkování kontaktu s danou institucí anebo skutečného doprovodu klienta.

Rozhodující fází je navázání prvního kontaktu a získání si důvěry klienta. Cílem samotné snahy je motivování klienta k aktivnímu přístupu v řešení jeho nepříznivé situace, přesvědčit ho, že on sám je důležitý při jejím řešení. Podstatným momentem, který v profesionalitě rozhoduje o efektivitě práce terénního sociálního pracovníka, je samotný přístup a rozsah nástrojů pomoci, kterými disponuje (sít' sociálních služeb, azylových zařízení).

V počáteční fázi soustředí svou pozornost na uspokojování základních životních potřeb klienta a řešení akutních krizových situací (zabezpečení stravy, noclehu, zdravotní péče). Později motivuje samotného klienta i k využívání dalších aktivit a služeb, zaměřených na změnu způsobu života (od léčení závislostí, kontaktování rodiny, až po účast na vzdělávacích programech, vyhledávání zaměstnání a podobně). Na aktivitu a práci streetworkra přímo navazují služby denních center.

Terénního sociálního pracovníka vystihuje definice: „*Terénní sociální pracovník při práci s klienty nevystačí jen s nabídkou svých služeb anebo služeb zařízení, ve kterém působí. Po zjištění potřeb klienta musí identifikovat vhodné zdroje pomoci a klienta s příslušným odborným pracovníkem kontaktovat. Je důležité využívat ve prospěch klienta komplexní sociální síť v lokalitě, spolupracovat s místními institucemi státní správy, samosprávy a s organizacemi nevládního sektoru*“ (Bednářová, Pelech, 2003, s. 46).

Terénní sociální práce představuje neocenitelný přínos lidem v krizových podmínkách, vyhledává je v přirozeném prostředí, volí relevantní prostředky k pomoci, aktivizuje klienta k činnosti, povzbuzuje jej ke svépomoci. Malé procento z ní překvapivě probíhá i ve formě dobrovolnictví.

O nezištné práci mimovládních a dobrovolnických organizací a dobrovolníků popisujeme v další podkapitole.

4.7 Nestátní a neziskové organizace a bezdomovectví

Podkapitolu začínáme citátem, který hovoří za vše o práci dobrovolníků: „*Dobrovolníci jsou odvážní lidé, kteří jsou ochotni se za něco postavit. Jsou ochotni zasvětit své ruce, svou mysl a především svoje srdce službě ostatním. Tím přinášejí lidem naději a dodávají jim sílu k překonání slabostí. Odměnou za to je jim vědomí, že tato činnost má skutečný význam. Jejich odvaha a odhodlání by měly být pro nás všechny inspirací k činům*“ (Radková, 2003, s. 24).

Mimovládní organizace sehrávají při práci s bezdomovci, ale i jinými ohroženými skupinami velmi důležitou úlohu. K pomoci by přispěl také zvýšený počet dobrovolníků, které je třeba inspirovat a motivovat k významu jejich humánní činnosti, jak vyplývá z citátu. V této části se věnujeme jejich bližší charakteristice.

Neziskový sektor je charakteristický tím, že jde o organizace, které neprodukují zisk. Náš právní systém rozeznává čtyři právní formy neziskových organizací: nadace, neinvestiční fondy, neziskové organizace poskytující prospěšné služby a občanská sdružení (Matucha, 2011, s. 13).

„*Neziskové organizace, které pečují o osoby v nouzi, se považují za nejžádanější profese pro dobrovolnou práci lékařů, učitelů – vychovatelů, sociálních pracovníků, zdravotní sestry, speciálních pedagogů, psychologů.*“ (Radková, 2001, s. 26).

Rozvoj mimovládního sektoru podle Bútory (1998, s. 19) však není výsledkem jen jednoho faktoru. Mezi nejznámější příčiny rozvoje můžeme vzpomenout:

- Nedostatky státu a trhu, které třetí sektor pomáhá kompenzovat.
- Třetí sektor je schopen vytvářet koalice jak při dosahování sociálních cílů anebo při dosahování společenských proměn.

- Skutečnost, že v posledním období zesilněly střední vrstvy, které jsou nositeli změn.
- Oživila se občanská účast na řešení jejich problémů (Schavel, Čišecký, Oláh, 2009, s. 116).

Činnost dobrovolnické organizace je postavena převážně na dobrovolnících a jejich práci.

Dobrovolnictví by se všeobecně dalo definovat několika charakteristikami:

- Dobrovolnictví je v podstatě nevynucená aktivita.
- Hlavním záměrem této aktivity je pomáhat.
- Při této aktivitě není myšlenka a finanční zisk prvořadá.
- Tato aktivita je prací, není hrou (Radková, 2003, s. 29).

Předpokladem pro práci v dobrovolnických aktivitách jsou morální a lidské kvality, pevná vůle, trpělivost, vytrvalost, tolerance, nezištnost, spolehlivost, vlídnost a podobně. Dobrovolník je člověk, který bez nároku na finanční odměnu poskytuje svůj čas, energii, vědomosti a schopnosti ve prospěch ostatních lidí nebo společnosti (Kraus, 2008, s. 138).

„Dobrovolnická pomoc vychází z jednoduché myšlenky: Klient, který je ohrožen sociálním selháním, může mít prospěch z intenzivního osobního vztahu k člověku, který má o klienta zájem“ (Bednářová, Pelech, 2003, s. 46).

Cílem dobrovolnické pomoci by měla být především pomoc člověku v jeho nouzi, který se musí naučit žít ať již se svou nemocí, vyrovnat se s přicházejícím stárnutím, s frustrační zátěží, se ztrátou blízkých, se ztrátou domova, se ztrátou ekonomického zabezpečení a podobně. Být připraven zvládnout i psychologickou pomoc ve chvíli, kdy kauzální terapie selhává (Šmajchová-Buchtová, 2006, s. 86).

K dobru věci mimořádně přispívají také různé druhy poradenství. Dobrovolnické a laické sociální poradenství může být individuální anebo skupinové.

Mezi poradenské úlohy svépomocných skupin autor zařadil:

- Vzájemné sociální poradenství.
- Emocionální podporu členů a jejich rodinným příslušníkům.
- Sociálně právní poradenství.

- Krizové poradenství (Gabura, 2005, s. 22).

„Charitativně sociální organizace poskytují výdej oblečení, základní potraviny a možnost provedení hygieny. Nabízí také sociální asistenci (pomoc při vyřizování osobních dokladů, zprostředkování základního zdravotního ošetření). Poskytuje dále informace o pracovních možnostech a o bydlení. V pracovních dnech vydává bezdomovcům teplou polévku a chléb.“ (Klenovský, 2006, s. 65).

Neziskové organizace a dobrovolnictví, které jsou nejreprezentativnějším příkladem prosociální pomoci, jsou na velmi dobré cestě pomoci člověku v nouzi, jako konečného cíle. Chybí však stále větší informovanost a propagace těchto organizací, které by se tak víc dostávaly do povědomí dnešního moderního člověka, kterému jsou pojmy jako „*altruismus*“ a „*nezištnost*“ tak cizí.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM

Pro tuto diplomovou práci jsme realizovali dva typy výzkumu kvalitativní i kvantitativní. Tyto dva typy výzkumu se liší charakterem jevů, které analyzují. Mají zcela odlišné principy zkoumání a proto je vhodné, ale i výhodné oba výzkumy kombinovat (Chráška, 2008, s. 32).

5.1 Kvalitativní výzkumu

Je analýza vztahů, závislosti a příčin přímo u zkoumaného vzorku. Snaží se zjistit příčinu zkoumaných jevů, motivy, mínění a postoje, vedoucí k určitému chování. Pracuje se obvykle s menším vzorkem. Analýza dat a jejich sběr probíhají současně – sbíráme data, uskutečníme jejich analýzu a podle výsledků se rozhodneme, která data potřebujeme a opětovně pokračujeme sběrem informací a jejich analýzou. (Hendl, 2005, s. 19).

Úspěšnost rozhovoru je dána z velké části na výzkumníkovi, jak dokáže navázat přátelský vztah s respondentem.

Kvalitativní výzkum probíhal v měsíci červenci a srpnu 2013. Za pomoci nestandardizovaného rozhovoru jsme utvořili – případové studie. Daty jsme získali přímo od dvou respondentů za pomoci nestandardizovaného rozhovoru při terénním sběru dat ve městě Zlíně a Vsetíně.

5.2 Kvantitativní výzkum

Využívá náhodné výběry, experimenty a sběr dat pomocí dotazníků, testů, pozorování. V následných krocích získaná data analyzujeme statistickými metodami s cílem je popisovat, případně pravdivost našich představ ověřovat o vztahu sledovaných změn. Měření musí být validní (pravdivé), měříme skutečně to, co se má měřit a také reliabilní (spolehlivé), tedy jak budeme měřit stejnou věc a jak se nezměnila, dosáhneme stejný výsledek. (Pavlíček, Dobříková, 2007, s. 36).

Na začátku výzkumu bylo v měsíci červenci a srpnu 2013 se rozdáno 150 dotazníků ve městech Zlín, Otrokovice a Vsetín (Červený kříž Zlín, Samaritán Otrokovice, Elim Vsetín) a v rizikových částech těchto měst. Během měsíce srpna bylo vráceno 121 dotazníků, z celkového množství 150. Při pozdějším třídění bylo 18 dotazníků vyřazeno z důvodu neúplnosti odpovědí. Pro výzkum bylo použito 103 dotazníků.

5.3 Výzkumný problém

Současná společnost je založena na pragmatických principech. Lidé jsou nepřímo tlačeni honbou za materiálními hodnotami. Snaží se naplnit očekávání ostatních o úspěchu založeném a poměřovaném žebříčkem hromaděním majetku. Někdy jsou ochotni kvůli vlastnímu úspěchu či kariéře obětovat rodinu, přátele i děti. Tímto systémem se narušují morální normy a sociální vazby. Člověka většinou vrátí zpět až nějaká nečekaná negativní událost, jako je například nemoc, tragédie v rodině, rozvod. Po takové události začnou přehodnocovat svůj dosavadní život. Ne každý je, ale schopný zvládat složitou životní situaci. Ne každý je s takovou situací vyrovnat, každý člověk má jinou rezistenci proti stresu a ne každý ji dokáže zvládat sám bez pomoci. Složitou životní situací může být pro každého z nás něco jiné, někdo se nesmíří například s tím, že je dospělí a nedokáže být samostatný, nebo s tragickou událostí v rodině, kterou nedokáže vyřešit. Nastává u něj propad sociálních hodnot a dostává se na okraj společnosti. Následně se uchyluje k vlastní stagnaci a neschopnosti se vrátit zpět do společnosti. Svou životní situaci, kterou si většinou uvědomuje, ale v realitě je nepříjemná a on se snaží utéct sám před sebou a vlastními prožitky za pomoci alkoholu a jiných látek, které otupují realitu skutečného světa. Bez pomoci druhých se nejsou schopni vrátit zpět, když se často sami o to snaží.

5.4 Cíl výzkumu

Objektem zkoumání byla sociální situace bezdomovců přímo v terénu a v sociálních zařízeních ve městech Zlín, Otrokovice a Vsetín.

Předmětem průzkumu byly problémy a názory bezdomovců na jejich postoj ke své životní situaci, k formám pomoci a k řešení jejich dané situace.

Cílem zkoumání bylo zjistit:

- Jaké nejčastější příčiny a problémy vyvolávají vznik bezdomovectví.
- Jak bezdomovcům vyhovuje daný stav jejich způsobu života.
- Postoj bezdomovců k formám pomoci a k řešení jejich situace.
- Jaká východiska pomoci jsou pro bezdomovce nejvíce přijatelná, u koho pomoc hledají a od koho přednostně pomoc očekávají.

5.5 Hypotézy

Hypotéza č. 1

Častější příčinou vzniku bezdomovectví je rozpad rodiny, než-li závislost na alkoholu.

Hypotéza č. 2

Většině bezdomovců tento způsob života nevyhovuje a chtěli by svoji nepříznivou životní situaci změnit, než-li by nadále zůstali bezdomovci.

Hypotéza č. 3

Z hlediska zlepšení své životní situace bezdomovci očekávají větší pomoc v přijetí finanční hotovosti, než-li v zabezpečení bydlení.

Hypotéza č. 4

Východisko pomoci a řešení své životní situace osob bez domova očekávají přednostně od státu než od obce a města.

5.6 Metody výzkumu

Byly zde použity metody kvalitativní i kvantitativní.

První fáze výzkumu byla realizována za pomoci kvalitativní metody výzkumu případové studie. Velkou výhodou rozhovoru oproti výzkumným metodám, je daleko hlubší navázání vztahu s respondentem a tím i hlubší proniknutí do jeho postojů a motivů. Jak již bylo řečeno pro kvalitativní formu výzkumu je vhodný nestandardizovaný rozhovor. V rozhovoru za souhlasu respondenta položíme dotaz na vyprávění o dosavadním životě od dětství až do přítomnosti. Jedná se v podstatě o anamnézu životního stylu. K nejasným aspektům v rozhovoru se můžeme vracet. Rozhovory jsou přepsány na text (kazuistiku) a hloubkově analyzovány. Hledáme zde různé souvislosti pro porozumění smyslu. Výsledky výzkumu byly popsány v textu. Respondenti odpovídali na problémové okruhy svého života a hledání příčin jejich důsledku dosavadní situace.

V druhé fázi výzkumu, byla pro sběr dat použita technika dotazníkové šetření, která se často používá v kvantitativním výzkum. Dotazníky byly rozdány osobě i za pomoci třetích osob (sociálních pracovníků).

Potřebné informace získávané od zkoumaných osob písemně, prostřednictvím odpovědí na otázky připravené a předtištěné na formuláři. Dotazník obsahoval 16 otázek, z toho bylo 11

otázek uzavřených a 5 otázek otevřených. Otevřené otázky č. 5, 6, 9, 11, 13. se dále třídily podle kategorizace odpovědí respondentů.

Dotazník byl rozdělen do šesti částí podle obsahu otázek. První část obsahovala kontaktní otázky č. 1, 2, 4, 10, které byly zaměřené na sociodemografické údaje. V druhé části jsme se respondentu ptali na závislost v otázkách č. 8 a 9 i na zdravotní stav v otázce č. 5. Následně na příčiny jejich situace v otázce č. 6. Jejich životní potřeby obsahovaly otázky č. 7 a 11, postoje k situaci č. 12, 13, 14 a následnou pomoc č. 15, 16.

Dotazníky jsou anonymní, proto získáme od respondentů objektivní a pravdivé odpovědi. Je důležité dbát na srozumitelnost a jednoznačnost odpovědí, pokud respondent otázce nerozumí, tak neodpoví. Výhodou je, že v relativně krátkém čase získáte velké množství údajů od dotázaných respondentů.

Údaje výzkumu jsme zpracovávali za pomoci ručního třídění a kategorizace, dále pak statistickými postupy relativních a absolutních četností. Uskutečnili jsme přepis dat z dotazníku pro program Excel. V programu Excel jsme realizovali statistické zpracování získaných dat do tabulek a grafů četností.

5.7 Výzkumný vzorek a způsob výběru

Zkoumaný vzorek 103 respondentům byl zaměřen na sociálně vyloučenou skupinu osob bez domova – bezdomovce. Výběr byl prostý náhodný, kdy každý prvek souboru má stejnou pravděpodobnost, že bude vybrán. Tím je dána větší validita výzkumu. Tyto osoby potkáváme převážně na ulicích, protože většinou ulice je jejich domovem, pokud nemají trvalou střechu nad hlavou. Respondenty jsme kontaktovali přímo v terénu v rizikových oblastech, kde se často pohybují, jako jsou například nádraží, parky, tunely, podchody, budovy určené k demolici a na centra pomoci lidem bez domova (Červený kříž Zlín, Samaritán Otrokovice, Elim Vsetín). Výzkum probíhal ve městech Zlín, Otrokovice a Vsetín. Naším záměrem bylo u respondentů zjistit příčiny vzniku jejich bezdomovectví, zda jim daný životní způsob vyhovuje a jakou očekávají pomoc při řešení jejich životní situace, pokud vůbec pomoc očekávají.

6 VÝSLEDKY VÝZKUMU

6.1 Vyhodnocení výzkumu

V níže uvedeném textu praktické části diplomové práce, analyzujeme a statisticky vyhodnocujeme získané data s našeho sociálně – pedagogického výzkumu. Jako první hodnotíme a interpretujeme výsledky kvalitativního výzkumu. V druhé části řešíme kvantitativní výzkum a jeho vyhodnocení statistickými metodami.

6.1.1 Interpretace případových studií

- **Jana**

Paní Janu jsem oslovil u autobusového nádraží ve Zlíně, kudy chodím velmi často. Všiml jsem si jí pozorně až tehdy, kdy mě požádala o hotovost – prý na jídlo.

Jana se narodila v Otrokovicích v roce 1965. Matka pracovala jako prodavačka a otec byl dělníkem v gumárnách. Má jednu sestru, která je o 5 let mladší. Po ukončení základní školy byla přijata do dvouletého učebního oboru šička, ale tento nedokončila, protože ji před koncem třetího ročníku vyloučili. Podílela se na tom absence ve škole. Učení ji totiž vůbec nebavilo, raději se potulovala se stejně podobnými kamarády po pohostinstvích a veřejných prostranstvích, kde se debatovalo, pilo, kouřilo. Občas si přivydělávala jako uklízečka v hospodách.

V roce 1985 se seznámila s prvním manželem, kterého si o dva roky později vzala. Rok po svatbě porodila syna Miroslava. Když byly malému Mirkovi necelé 3 roky, odešla z bytu, ve kterém bydlela se svým manželem a rozvedla se. Útočiště našla i se synem u bývalé tchýně ve Vizovicích. Práci si našla jako pomocná dělnice ve Zlíně, tchýně se starala o jejího malého syna, protože již byla ve starobním důchodu. Pokud jí ujel vlak anebo se jí večer již nechtělo jezdit, přespávala paní Jana u staronových známých ve Zlíně anebo na ubytovně. Pracovala od 6. hodin a dojíždět byt z Vizovic, bylo pro ni obtížné a tak i cesta zpět, kde sice byl její syn, ale nebyl to domov.

V roce 1990 se jí ovšem naskytla příležitost, kterou ji nabídla její kamarádka, a to focení pro porno časopis v Německu. Opustila syna Mirka, který byl u své babičky ve Vizovicích. V Německu se provdala, ale zanedlouho byla opět rozvedená. V roce 1993 se vrátila zpět do Česka. V době po sametové revoluci nebylo nijak jednoduché najít práci, a hlavně pro osoby bez vzdělání. Jana se opět stala prostitutkou, aby se nějak uživila. V roce 1995 se jí

narodila dcera a za tři roky ještě syn. Děti byly nemanželské. V té době žila její matka sama v bytě v Otrokovicích, protože ovdověla a dovolila své dceři Janě, aby se s dětmi nastěhovala k ní, zpět domů. Janě ale tato situace vůbec nevyhovovala, musela by se přizpůsobit, a to se jí nelíbilo a své děti a domov, kde se narodila, opustila. Odešla a děti nechala u své matky, babičky dětí. Se svými dětmi se nestýká.

V roce 2004 se provdala znovu – potřetí. Manžela poznala v hospodě. Bydlel se svými rodiči na vesnici a tak se za ním přestěhovala. Oba dva neměli valný zájem se podílet na společných úhradách bydlení, a nyní jsou oba dva bez přístřeší. Manžel je v současnosti zaměstnán, má stálý příjem. Jeho plat by pokryl výdaje na živobytí a zaplacení ubytovny. Bohužel oba holdují alkoholu, cigaretám, a tak manželova výplata padne na tyto požitavosti.

Jana bydlí nyní se svým mužem na ulici. Ubytování ani do budoucnosti řešit nechce. Největším problémem je nedostatek financí, protože při takovém způsobu života, který nyní se svým manželem vedou, je zcela jisté, že takto dopadli. Půjčují si od svých známých, také bezdomovců, ale půjčky nevracejí. Občas se uchylují ke krádežím jídla a alkoholu v supermarketu. Jana zajde občas tak daleko, že ukradne jídlo ze společné lednice v nízko-prahovém centru. Pro tyto krádeže jí byl zakázán přístup do centra.

Jana se s příbuznými nestýká. Svě děti několik let neviděla a ani nemá zájem o setkání s nimi.

- **Petr**

Petr má 28 let. Narodil se v Jičíně v rodině inženýra a mzdové účetní. Má sestru, která je o 6 let mladší. Potkali jsme se na autobusovém nádraží ve Zlíně, kde se pohybuje asi jeden rok.

Byl klasifikován jako hyperaktivní dítě. Je velmi inteligentní. Již v pěti letech dokázal sám číst. Na základní škole nadprůměrným žákem, jeho chování se vymykalo běžné normě. Základní školu dokončil s velmi dobrým prospěchem a nastoupil na gymnázium v Jičíně. Ve druhém ročníku byl ale vyloučen pro kázeňské přestupky. Byl však přijat na jiné gymnázium a to v Hradci Králové, ale ani toto gymnázium nedokončil. V době prázdnin navštívil rodinu v Praze. Tady navštívil jednu pražskou diskotéku, to se mu stalo osudným. Okusil poprvé drogu. Petr začal být jiný, jako vyměněný. Chvilí byl velmi hyperaktivní, a jindy neustále spal. Rodiče brzy zpozorovali změny v chování, ale na příčinu nemohli přijít. Ptali se ho, jestli nebere drogy nebo jiné omamné látky, protože žádné vpichy nebyly

viditelné. Petr přísahal, že nic nebere a nic si nepíchá. Drogy šňupal. Postupem doby se však v domácnosti rodičů ztrácely peníze a cennosti, zlato. Postupně přestával chodit domů a rodiče neměli potuchy, kde se jejich syn právě nachází. Dokonce jej nechali hledat policií, ale to bez výsledku. Až když se z bytu začaly ztrácet cenné věci jako televize, rádio, telefon, rodiče vyměnili zámek u bytu a Petra odhlásili z trvalého bydliště. Petr našel útočiště u babičky, která jej živila, dávala mu peníze na cigarety. Když ale zjistila, že Petr peníze používá na koupi drogy, přestala ho podporovat. Nevěděl jak dál. Požádal a poprosil své rodiče, zda by jej mohli odvézt do léčebny. Zde pobyl krátkou dobu a na vlastní žádost byl z léčebny po krátké době propuštěn. Opět se vrátil na ulici. Získal si babičku slibem, že s drogami přestane, a ta mu zajistila a zaplatila ubytovnu. Našel si práci a vypadalo to, že vše bude v pořádku. V zaměstnání dlouho nevydržel a peníze na drogy si obstarával drobnými krádežemi. Pohyboval se mezi léčebnou a ulicí. Ve čtvrtém pobytu v léčebně poznal dívku a zamiloval se. Později se vzali. Rodiče zaplatili svatbu v domnění, že nyní bude všechno v nejlepším pořádku. Nebylo. Petr opět začal brát drogy a také pil alkohol ve větším množství. Rodiče zaplatili Petrovi a jeho ženě podnájem na tři měsíce dopředu. Ale alkohol a drogové praktiky způsobily to, že porušovali velmi často domovní řád a byli proto majitelem po jednom měsíci vyhozeni. Ocitli se na ulici. Petr se rozvedl. Dlouho se potloukal po ulicích, přespával ve „*squatu*“ na Jižních svazích a podílel se na organizovaném zločinu. Byl pětkrát podmíněčně odsouzen.

Po poslední návštěvě byl ubytován v azylovém domě Červeného kříže ve Zlíně. Začal i pracovat a byl spokojený. Po čtyřech měsících byl propuštěn z důvodu porušení řádu a opět se ocitnul na ulici, kde je doposud.

6.1.2 Vyhodnocení empirického výzkumu

V podkapitole podrobně uvádíme a rozebíráme výsledky, ke kterým jsme se průzkumem dopracovali. Z průzkumu jsme získali 103 dotazníků, které jsme vyhodnocovali v tabulkách relativních a absolutních četností. Pro přehlednost jsme výsledky zobrazily i do grafů. V těchto případech, všichni respondenti vyplnili dotazník a odpověděli na všech 16 otázek dotazníku. Přistupujeme k vyhodnocení dotazníku:

Otázka 1: Vaše pohlaví?

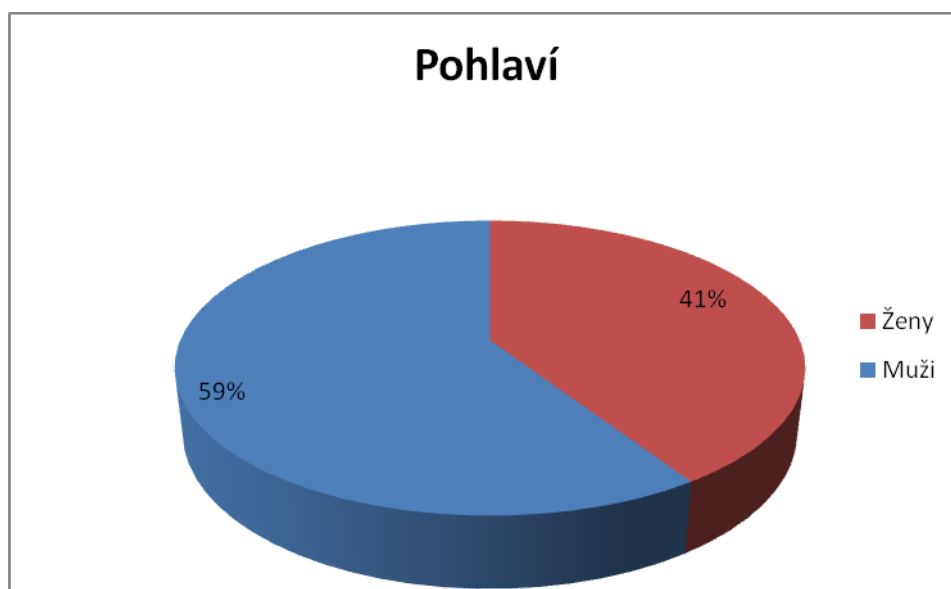
V první tabulce č. 2 sledujeme pohlaví respondentů. Až 41 % respondentů tvořili překvapivě ženy a 59 % muži. Na dotazník odpovědělo více mužů než žen.

Tabulka 2. Pohlaví respondentů

Pohlaví	Četnost	%
Ženy	42	41
Muži	61	59
Celkem	103	100

Na grafu č. 1 je rozdíl daleko více zřejmý. Modře jsou zobrazeni muži, červeně ženy.

V níže zobrazeném grafu je vykreslen poměr mezi proměnnými v relativní četnosti.

Graf 1. Pohlaví respondentů

Z výzkumu je zřejmé, že muži jsou zastoupeni větším podílem než ženy. Z toho je zjevné, že při kontaktování respondentů jsme častěji potkávali muže. Ale nejde z toho usuzovat, zda je celkový poměr dán jen náhodou či odráží obraz této skupiny v celkovém počtu.

Otázka 2: Kolik máte let?

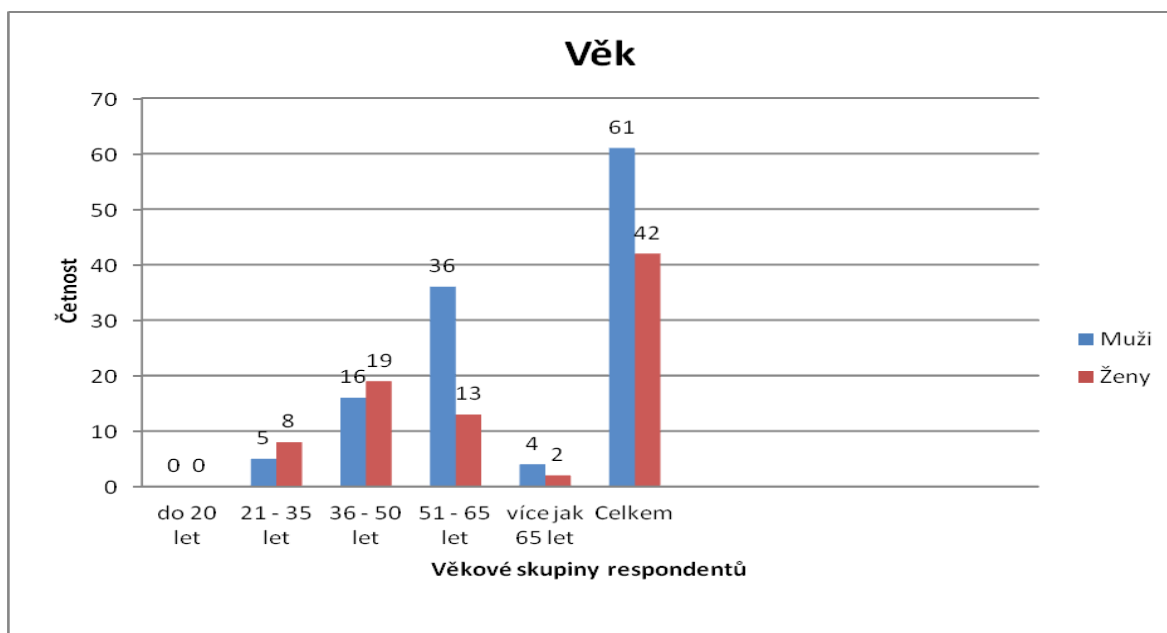
Touto otázkou jsme zjišťovali věkové složení respondentů v tabulce č. 3. Zároveň jsme, zjišťovali, jak velká je četnost pohlaví ve zkoumaných věkových kategoriích z celkového počtu všech věkových kategorií vůči ostatním. V souboru dotazovaných respondentů měla nejvyšší zastoupení věková kategorií od 51 - 60 let, což představuje velkou četnost 48 %. Z toho bylo 35% muži a 13% žen z celkové absolutní četnosti respondentů. Druhou největší kategorií byla skupina 36 – 50 let, která tvoří 34 %, z toho bylo 16 % mužů a 18 % žen. Respondentů ve vzorku věkové hranice 21 – 35 let, bylo 13 % respondentů, 5 % mužů a

8% žen. Ve věkově nejstarší skupině nad 65 let bylo 6 % dotázaných, kde 4 % tvořili muži a 2 % ženy. Skupina mladších osob do 20 let nemá mezi respondenty zastoupení.

Tabulka 3. Věk respondentů

Věk	Četnost	%	Muži	Ženy	Muži %	Ženy %	Muži %	Ženy %
do 20 let	0	0	0	0	0	0	0	0
21 - 35 let	13	13	5	8	38	62	5	8
36 - 50 let	35	34	16	19	46	54	16	18
51 - 65 let	49	48	36	13	73	27	35	13
více jak 65 let	6	6	4	2	67	33	4	2
Celkem	103	100	61	42	100	100	59	41

Všechny věkové kategorie jsou přehledně graficky znázorněny v grafu č. 2. Jsou zde viditelné rozdíly mezi věkovými skupinami. Muži jsou označeni modrou barvou, ženy červenou barvou.

Graf 2. Věk respondentů

Nepočtenější věkovou skupinou je 51 – 65 let. Je to skupina, která se svým věkem přibližuje k hranici důchodového věku.

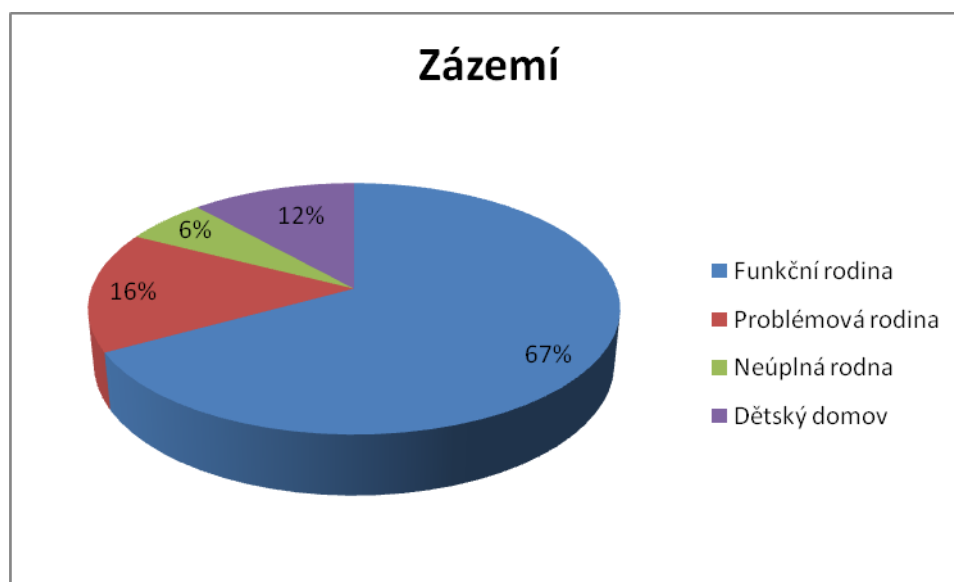
Otázka 3: V jakém rodinném prostředí jste vyrůstali?

V další části dotazníku jsme položili otázku, kterou jsme zjišťovali, v jakém rodinném prostředí respondenti vyrůstali, což by mohlo mít dopad na vznik jejich bezdomovectví. Jak je zřejmé v tabulce č. 4, až 67 % respondentů vyrůstalo ve spořádané rodině, tedy v bezproblémovém prostředí s oběma rodiči. V problémovém prostředí vyrůstalo, jak přiznalo, 16 % respondentů, z dětského domova vzešlo 12 % respondentů a z neúplné rodiny celkem 6 % respondentů.

Tabulka 4. Zázemí respondentů

Zázemí	Počet	%
Funkční rodina	69	67
Problémová rodina	16	16
Neúplná rodina	6	6
Dětský domov	12	12
Celkem	103	100

Výšečový graf č. 3 znázorňuje relativní četnosti označeno čtyřmi barvami podle odpovědí. Funkční rodina má barvu modrou. Barvou červenou je označena problémová rodina. Zeleně je značená neúplná rodina. Dětský domov má v grafu fialovou barvu.

Graf 3. Zázemí respondentů

Překvapivým výsledkem největší četností odpovědí jsou respondenti, kteří vyrůstali ve funkční rodině.

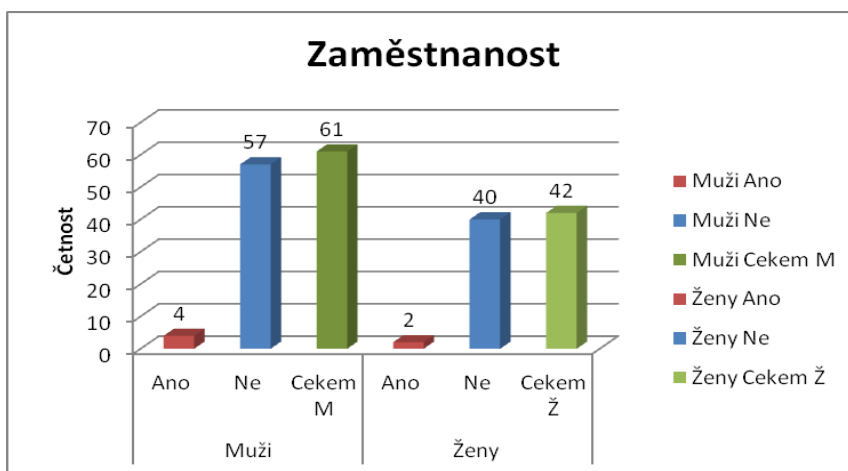
Otázka 4: Jste v současnosti zaměstnaná/ý?

Jedním ze sociálních důsledků bezdomovectví, ale také jeho příčinou je také nezaměstnanost. Položením otázky v dotazníku jsme si chtěli toto tvrzení ověřit. Výsledky šetření jsou v tabulce č. 5. Dospěli jsme k následným datům: 94 % nezaměstnáno a jen 6 % zaměstnání má. Z celkového počtu 61 mužských respondentů 93 % zaměstnání nemá a 7 % zaměstnáno je. Ženy jsou v tomto směru téměř totožné. Z celkového počtu 42 žen, 95 % zaměstnáno není a 5 % pracuje.

Tabulka 5. Zaměstnanost

Respondenti	Odpověď	Četnost	%
Muži	Ano	4	7
	Ne	57	93
	Cekem M	61	100
Ženy	Ano	2	5
	Ne	40	95
	Cekem Ž	42	100
Celkem	M+Ž	103	100
	ano	6	6
	ne	97	94

Graf č. 4 zaměstnání graficky znázorňuje absolutní četnost ve sloupcovém znázornění. Barva červená znázorňuje zaměstnané respondenty. Modrá barva nezaměstnané a zelená barva označuje počet dotázaných.

Graf 4. Zaměstnanost

Nezaměstnanost je jeden z hlavních problémů „bezdomečtví“ bez ohledu na pohlaví, jak je zřejmé z výše uvedeného grafu.

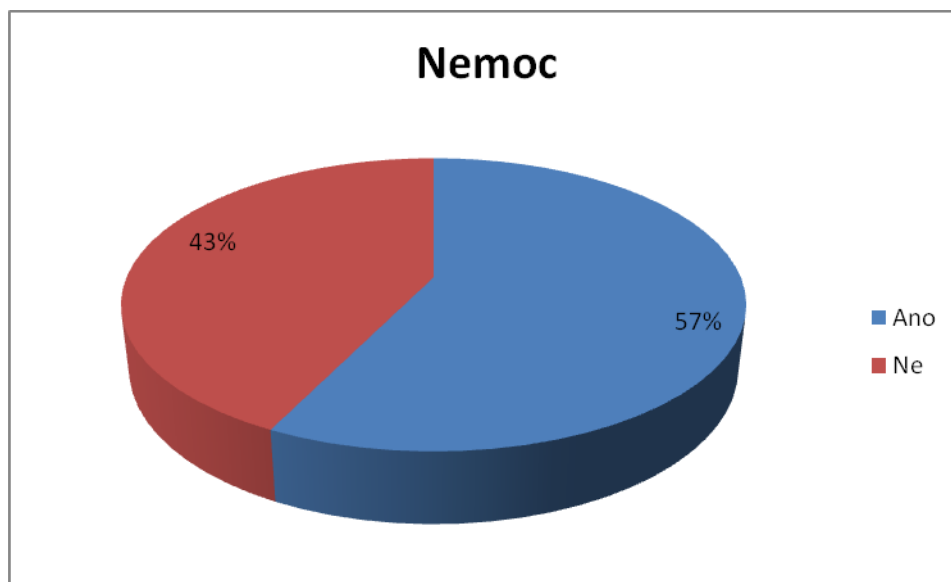
Otázka 5: Trpíte nějakou nemocí?

Předpokládáme, že zdravotní problémy bezdomovců, vyplývají z jejich životního stylu, jsou jeho důsledkem a chtěli jsme tuto skutečnost ověřit v uvedené otázce. Jak je zřejmé ze zobrazení tabulky č. 6 až 57 % respondentů uvádí, že trpí nějakou nemocí, 43 % respondentů uvedlo, že netrpí žádnou nemocí. Pokud respondenti odpověděli ano, následovala otázka č. 6.1 a otevřená odpověď. Dále pak byly odpovědi tříděny a zapsány.

Tabulka 6. Nemoc

Odpověď	Četnost	%
Ano	59	57
Ne	44	43
Celkem	103	100

Graf č. 5 nemoc, znázorňuje relativní četnost. Odpověď – ano označuje modrá. Zápornou odpověď – ne označuje červená.

Graf 5. Nemoc

Velké procento dotázaných respondentů, trpí nějakou nemocí, což nepřispívá jejich životní situaci. Po odpovědi ano, následuje podotázka jaké nemoci, která je zpracována níže.

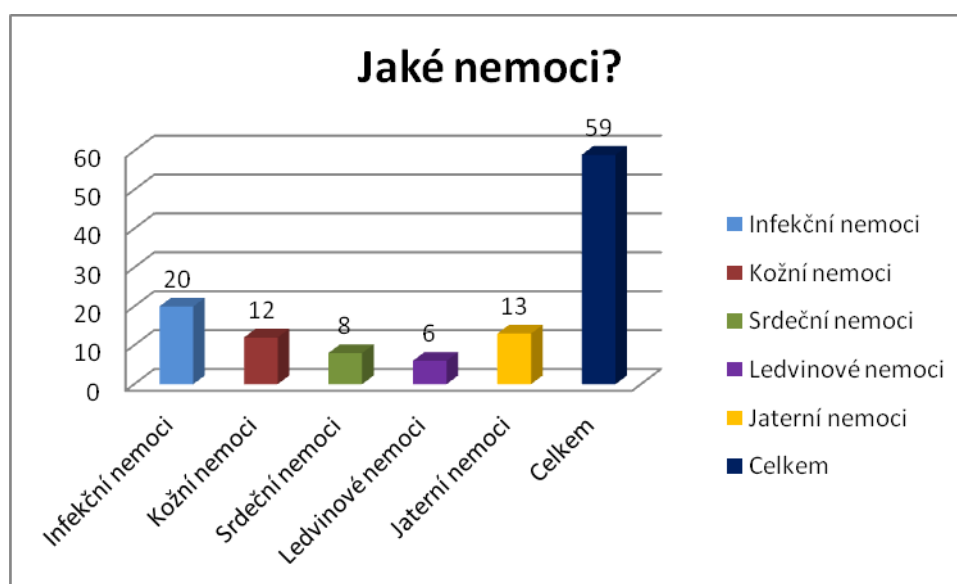
Otázka 5.1: Jaké nemoci?

Odpovědi ano vnikla podotázka, na kterou odpovědělo 59 dotázaných. Odpovědi byly následně tříděny pomocí kategorizace a zapsány do tabulky 6.1. Volbu infekční nemoci napsalo 34% respondentů. Kožní nemoci zvolilo 20 % dotázaných. Srdeční nemoci 8% respondentů. Problémy s ledvinami přiznalo 6 % a nemoci jater napsalo 13 % dotázaných.

Tabulka 6.1. Jaké nemoci

Odpověď ANO	Četnost	%
Infekční nemoci	20	34
Kožní nemoci	12	20
Srdeční nemoci	8	14
Ledvinové nemoci	6	10
Jaterní nemoci	13	22
Celkem	59	100

V níže uvedeném grafu č. 5.1 je znázorněno pět barevně odlišených sloupců, která reprezentují zapsaná odpovědi respondentů.

Graf 5.1. Jaké nemoci

Nemoci, které patří do kategorie infekční, jsou podle odpovědí respondentů nejvíce zastoupeny. Označeny jsou světle modrou barvou.

Otázka 6: Jaká je příčina, že jste se ocitli na ulici?

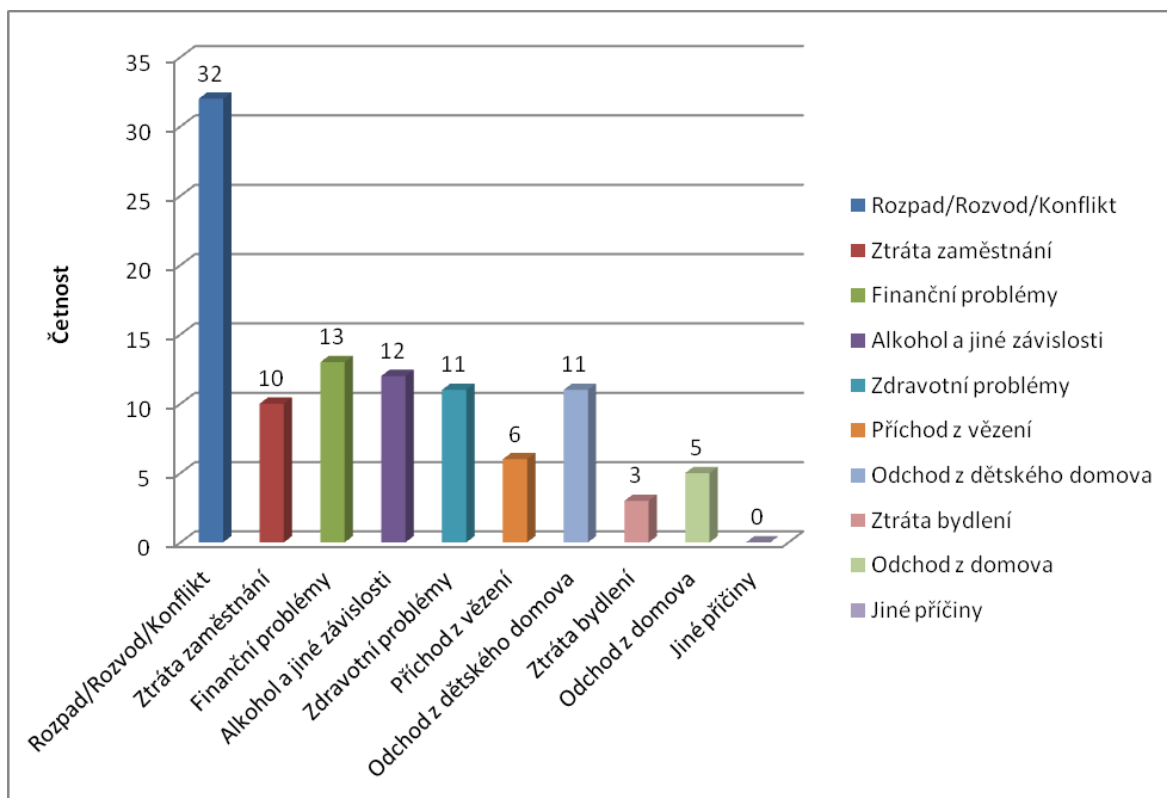
Respondenti měli možnost označit v otázkách č. 6 příčiny jejich bezdomovectví, které jsou často i jeho důsledkem. Možnosti odpovědi jsou relativní a absolutní četností znázorněny v tabulce č. 7.

V položce pro odpověď jsme vymezili následující alternativy. K otázce se vyjádřilo 31 % respondentů, kteří se ocitli na ulici a kterých primárním důvodem byl rozpad, rozvod, nebo konflikt v rodině. Za příčinu ztrátu zaměstnání označilo 10 % respondentů. Finančních důvodů zvolilo 13 % dotázaných. Závislost na alkoholu a jiných patologických návycích potvrdilo 12 % respondentů. Za zdravotní důvody označilo odpověď 11 % dotázaných. Příchodu z vězení se vyjádřilo 6 % respondentů. Dovršením plnoletosti a s tím spojený odchod z dětského domova označilo 11 % respondentů. Za příčinu ztrátu bydlení potvrdilo 3 % dotázaných. Na odpovědi odchod z domova se shodlo 5% respondentů a na jinou příčinu nikdo neodpověděl.

Tabulka 7. Příčina bezdomovectví

Příčina bezdomovectví	četnost	%
Rozpad/Rozvod/Konflikt	32	31
Ztráta zaměstnání	10	10
Finanční problémy	13	13
Alkohol a jiné závislosti	12	12
Zdravotní problémy	11	11
Příchod z vězení	6	6
Odchod z dětského domova	11	11
Ztráta bydlení	3	3
Odchod z domova	5	5
Jiné příčiny	0	0
Celkem	103	100

Volby odpovědi byly graficky znázorněny ve sloupcovém grafu č. 6 a zapsány absolutní četností. Jako příčinu bezdomovectví respondenti volili z deseti možností. Sloupec tmavě modré barvy zastupoval odpovědi rozpad / rozvod / konflikt v rodině. Příčina ztráta zaměstnání je označena červenou barvou. Zelená barva označuje volbu - finanční problémy. Alkohol a jiné závislosti znázorňuje fialová barva. Světle modrá barva sloupce znázorňuje odpověď zdravotní problémy. Příchod z vězení zastupuje oranžová barva. Blankytně modrý sloupec označuje odchod z dětského domova. Ztrátu bydlení značí růžová a odchod z domova světle zelená barva. Jinou příčinu otevřené otázky nikdo nezvolil.

Graf 6. Příčina bezdomovectví

Otázka č. 6 byla jedna ze stěžejních našeho výzkumu a jako hlavní příčinu označili respondenti rozpad / rozvod / konflikt v rodině.

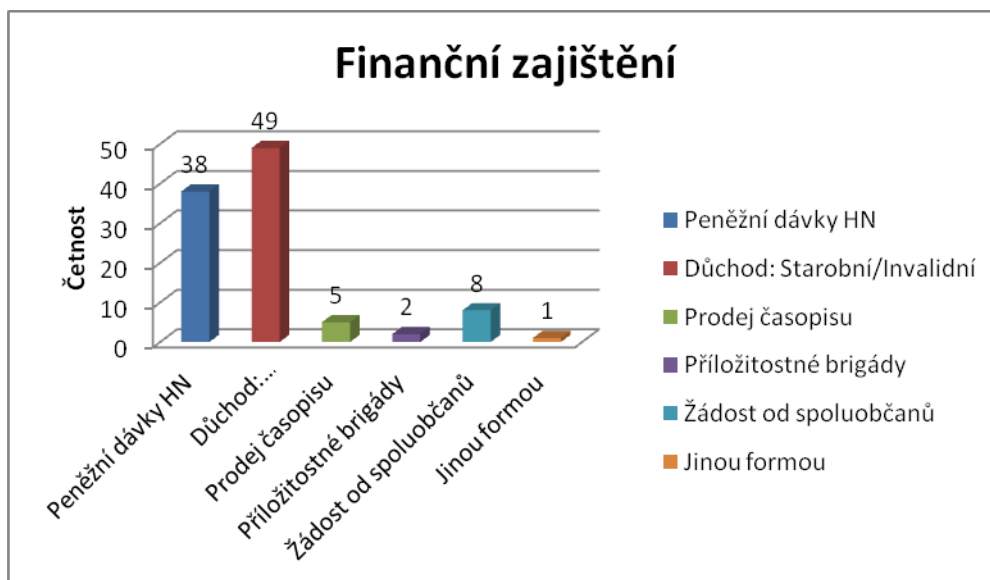
Otázka 7: Jak jste finančně zabezpečení/y?

Na otázku odpovědělo 48 % respondentů, kteří pobírají důchod ať už starobní anebo invalidní. Dávky v hmotné nouzi pobírá 37% dotázaných. K prodeji časopisu Nový Prostor se vyjádřilo 5 % osob. Příležitostné brigády realizuje 2 % respondentů. Žádost o pomoc od spoluobčanů potvrdilo 8 % a 1 % tvoří respondenti, kteří jsou zabezpečeni jinou formou.

Tabulka 8. Finanční zajištění

Finanční zajištění	Četnost	%
Peněžní dávky HN	38	37
Důchod: Starobní/Invalidní	49	48
Prodej časopisu	5	5
Příležitostné brigády	2	2
Žádost od spoluobčanů	8	8
Jinou formou	1	1
Celkem	103	100

Graf č. 7 popisuje finanční zajištění respondentů. Peněžní dávky hmotné nouze vykresluje modrý sloupec. Příjem v podobě důchodu označuje barva červená. Prodej časopisu zastupuje zelená barva. Fialový sloupec označuje příležitostné brigády. Žádost na finanční příspěvek od spoluobčanů vykresluje světle modrý sloupec a jinou formu financí barva oranžová.

Graf 7. Finanční zajištění

Důležitou oblastí člověka je jeho finanční situace, pokud člověk není finančně zajištěn je vážně ohrožen sociálním vyloučením. Respondenti jsou nejvíce zastoupeni z oblasti starobních a invalidních důchodů.

Otázka 8: Konzumujete alkohol?

Dvě otázky dotazníku byly zaměřeny na poznání vztahu respondentů oslovených v průzkumu na konzumaci alkoholu. Jak je zřejmé z výsledků tabulky č. 9, konzumaci alkoholu popírá 81 % respondentů, kteří alkohol údajně nekonzumují, 19 % respondentů přiznalo konzumaci alkoholu.

Tabulka 9. Konzumace alkoholu

Odpověď	Četnost	%
Ano	20	19
Ne	83	81
Celkem	103	100

Konzumaci alkoholu znázorňuje výšečový graf č. 8 relativních četností, kde volba odpovědi - ano vykresluje modrá výšeč. Červená barva vybarvuje část odpovědí – ne.

Graf 8. Konzumace alkoholu

Z grafu je viditelné, že velká skupina respondentů odmítá konzumaci alkoholu, ačkoli většinou máme tuto komunitu s požíváním alkoholu spojenou.

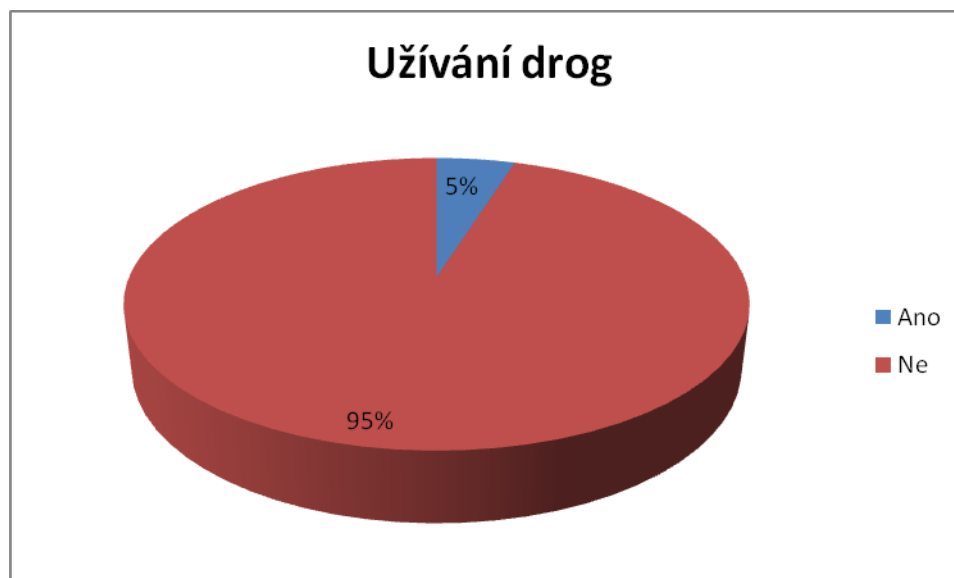
Otázka 9: Užíváte nějaké drogy?

Otázkou č. 9 jsme zjišťovali, jak jsme již uváděli, vztah respondentů k užívání drog, podle vyjádření respondentů až 95 % respondentů drogy neužívá, jen 5 % respondentů přiznalo, že má zkušenosti s užíváním drog. Pokud byla odpověď kladná, následovala otevřená odpověď č. 9. 1. Jaké drogy.

Tabulka 10. Užívání drog

Odpověď	Četnost	%
Ano	5	5
Ne	98	95
Celkem	103	100

Na grafu č. 9 je vykreslena situace respondentů na užívání drog. Odpověď – ano je zastoupeno modrou barvou výšeče a protikladná odpověď – ne označuje barva červená.

Graf 9. Užívání drog

K užívání drog se přiznalo jen malé množství z celkového množství respondentů.

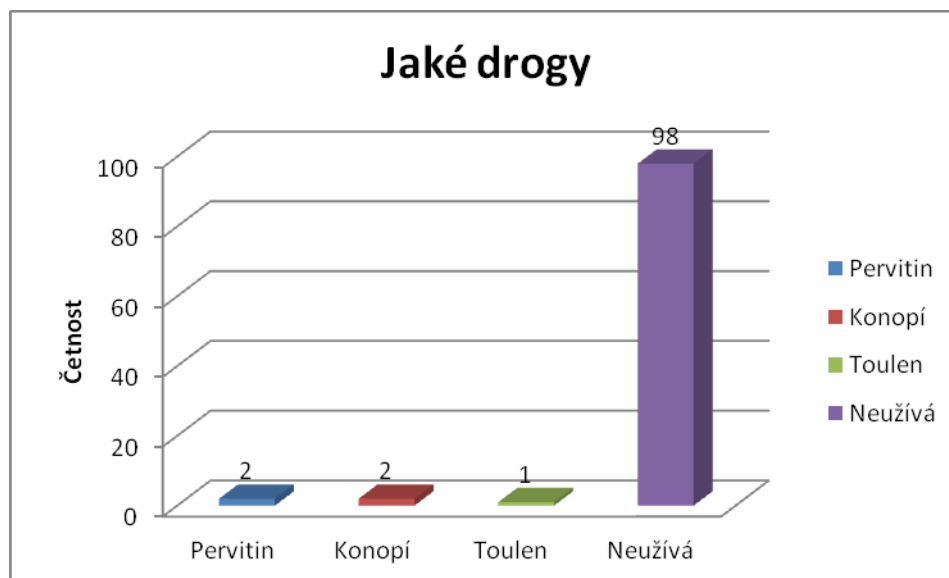
Otázka č. 10.1: Jaké drogy?

Pokud byla odpověď kladná, následovala otevřená podotázka, jaké drogy. Vyhodnocení nám ukazuje tabulka 10.1. Z celkového počtu 103 respondentů 5 respondentů přiznalo k užívání drog, z toho pervitinu ve 2 případech. Užívání konopí je totožné a 1 respondent k inhalování toulenu.

Tabulka 10.1 Jaké drogy

Odpověď ANO	Četnost	%
Pervitin	2	2
Konopí	2	2
Toulen	1	1
Neužívá	98	95
Celkem	103	100

Níže zobrazený graf č. 9.1 znázorňuje odpovědi dotázaných na užívání drog. Modrá barva označuje drogu pervitin. Konopí zastupuje barva červená a toulenu je vykreslen barvou zelenou. Pro přehlednější porovnání byl zde zařazen sloupec barvy fialové, který zastupuje respondenty drogy neužívající.

Graf 9.1. Jaké drogy

Respondentů, kteří užívají nějaké drogy je jen velmi malé množství. Je zde výrazný rozdíl mezi uživateli a neužíváři drog.

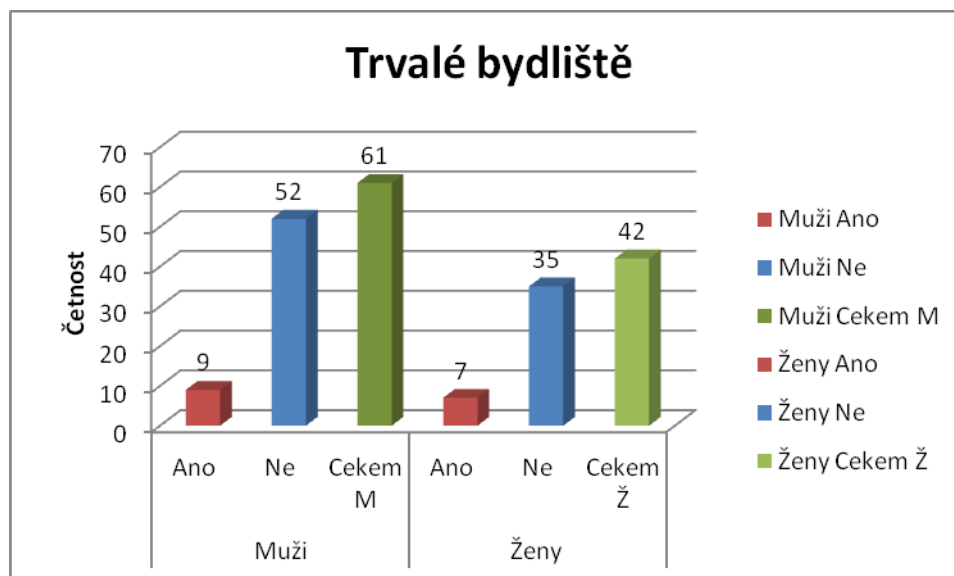
Otázka 10: Máte trvalé bydliště?

Další oblastí, na kterou jsme se v našem průzkumu zaměřili, byla otázka č. 10, zda respondenti mají trvalé bydliště. V zastoupení 84 % respondentů je momentálně bez trvalého bydliště, z toho je 52 mužů a 42 žen. Jen 16 % respondentů trvalé bydliště má a to 9 mužů a 7 žen.

Tabulka 11. Trvalé bydliště

Respondenti	Odpověď	Četnost	%
Muži	Ano	9	15
	Ne	52	85
	Celkem M	61	100
Ženy	Ano	7	17
	Ne	35	83
	Celkem Ž	42	100
Celkem	M+Ž	103	100
	ano	16	16
	ne	87	84

V grafu č. 10 je tato studie rozdělena podle respondentů do sloupců, podle pohlaví a odpovědí. Červenou barvou je reprezentována volba - ano, modrou volba ne. Celkový počet respondentů označuje barva zelená.

Graf 10. Trvalé bydliště

Tento dotaz přímo souvisí s naším výzkumem, bydlení je jedna ze základních potřeb k životu. Otázka byla rozdělena na ženy a muže, abychom porovnali rozdíly v odpovědích. Ty byly prakticky totožné. Trvalé bydliště má jen 9 mužů a 7 žen s celkového množství – 103 respondentů.

Otázka 11: Z jakého důvodu navštěvujete sociální zařízení?

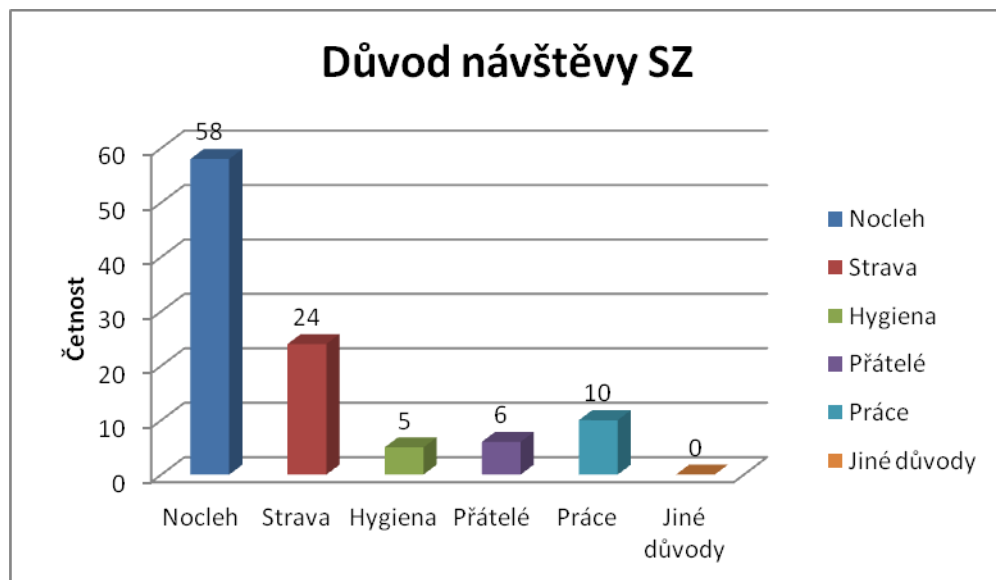
Otázkou jsme se zaměřili zjistit u respondentů jaký je prioritní důvod návštěvy sociálních zařízení pro bezdomovce. Z grafu vyplývá, že nejvyšší četnost 56 % respondentů představuje návštěva z důvodu noclehu, 23 % respondentů přichází z důvodu stravy, 10 % respondentů z důvodu práce, 6 % osob přichází k přátelům a 5 % respondentů využívá hygienické zařízení. Jiné důvody nevedl žádný respondent.

Tabulka 12. Návštěva SZ

Důvod návštěvy SZ	Četnost	%
Nocleh	58	56
Strava	24	23
Hygiena	5	5
Přátelé	6	6
Práce	10	10
Jiné důvody	0	0
Celkem	103	100

Grafickou formou byly znázorněny výsledky. Graf má šest skupin rozdělené na sloupce.

Určitá kategorie má jinou barvu pro konkrétní sloupec. Nocleh je značen modrou barvou. Strava má barvu červenou. Zelenou barvou je znázorněná hygiena. Přátelé mají barvu fialovou. Světle modrou má barvu práce a jiné důvody mají barvu oranžovou.

Graf 11. Důvod návštěvy SZ

Jednou z hlavních příčin důvodů návštěvy respondentů, která přímo souvisí z problematikou bezdomovectví je nocleh. Ten považuje za důležitý více než polovina dotázaných.

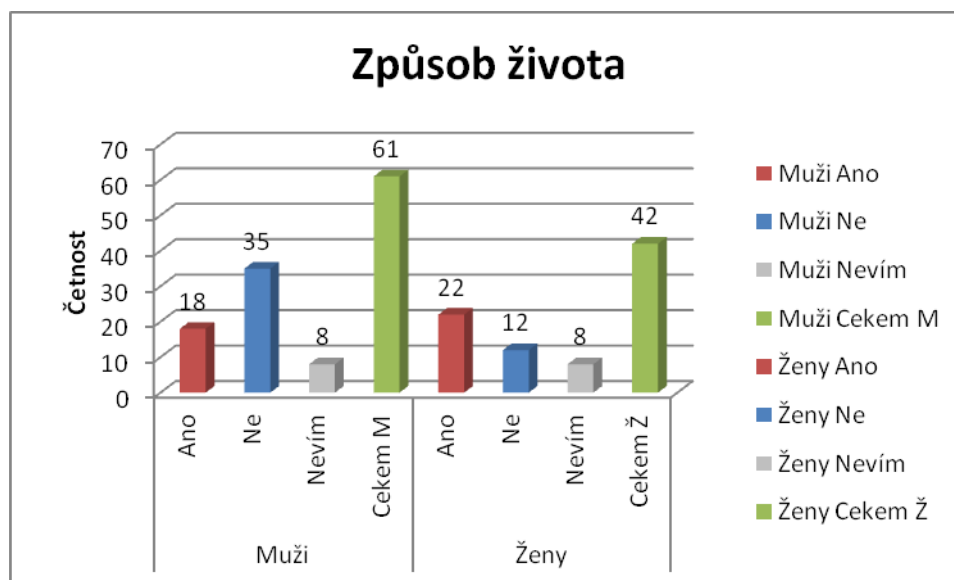
Otázka 12: Vyhovuje vám tento způsob života?

Ke zjištění odpovědi, týkající se vyhovování životní situace respondentů, chtěli jsme i zjistit rozdíly v odpovědích mužů a žen. Otázku jsme třídili podle pohlaví. Respondenti odpovídali ve velkém zastoupení 46 % respondentů, z toho je 35 mužů a 12 žen uvádí, že jim tento způsob života nevyhovuje. 39 % respondentů uvádí, že jim daný způsob života vyhovuje, tuto skupinu zastupuje 18 mužů a 22 žen. Na otázku nedokázalo odpovědět 16 % dotázaných, tedy 8 mužů a totožný počet žen.

Tabulka 13. Způsob života

Respondenti	Odpověď	Četnost	%
Muži	Ano	18	30
	Ne	35	57
	Nevím	8	13
	Cekem M	61	100
Ženy	Ano	22	52
	Ne	12	29
	Nevím	8	19
	Cekem Ž	42	100
Celkem	Ano	40	39
	Ne	47	46
	Nevím	16	16
	M+Ž	103	100

Následný graf č. 12 je rozdělen podle odpovědí žen a mužů. Červenou barvou je zobrazena kladná odpověď - ano. Záporná odpověď – ne značí modrá barva. Nekonkrétní odpověď – nevím představuje šedá barva a celkovou četnost respondentů zelená.

Graf 12. Způsob života

Chtěli jsme zjistit, zda jsou rozdíly v odpovědích se spokojeností způsobu života u žen a mužů, proto jsme zvolili dělení na skupiny podle pohlaví. Odpovědi v obou skupinách se liší. Z celkového počtu 42 žen uvedlo 22 žen, že jim způsob života vyhovuje, zatím co

z celkového počtu 61 mužů se vyjádřilo pozitivně jen 18 mužů. Je zde významný rozdíl mezi pohlavími.

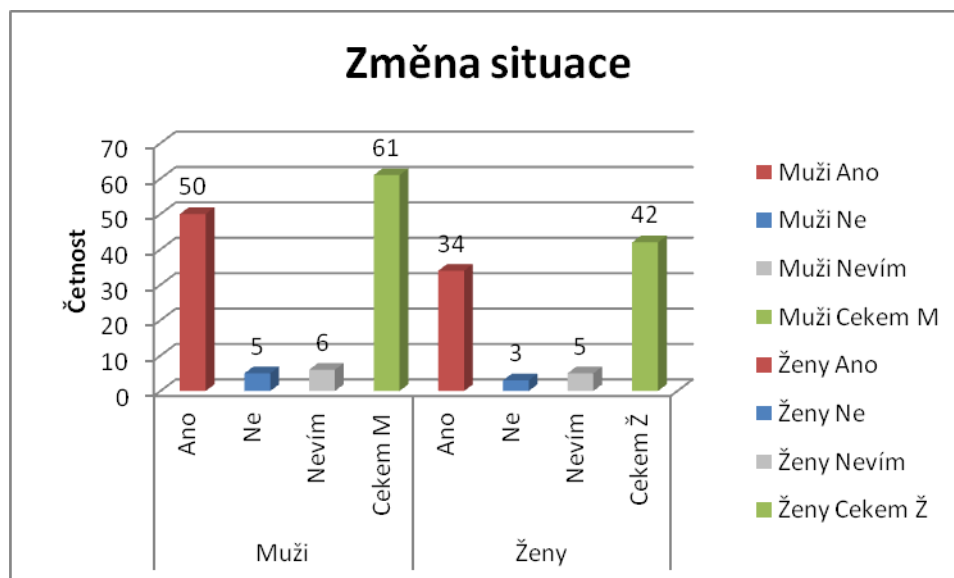
Otázka 13: Chtěli byste vaši životní situaci změnit?

Danou odpovědí jsme chtěli zjistit, zda jsou respondenti ochotni, respektive mají nějaké plány do budoucnosti změnit svoji životní situaci. Zároveň jsme ověřovali, zda budou rozdíly v odpovědích mužů a žen, proto jsme respondenty rozdělili podle pohlaví. Jak jsme předpokládali a zapsali do tabulky č. 14, je ve vysoké míře a to až do výše 82 % respondentů se vyjádřilo, že by svoji životní situaci chtělo změnit, z toho bylo 50 mužů a 34 žen. Pokud respondenti odpověděli kladně, vznikla možnost otevřené odpovědi – jak. Možnost odpovědi - neví, označilo 11 % dotázaných, což reprezentuje 6 mužů a 5 žen. Nakonec 8 % respondentů uvedlo možnost, kteří svoji životní situaci nechtějí měnit – mají rádi svobodný život, to odpovídalo 5 mužů a 3 ženy.

Tabulka 14. Změna situace

Respondenti	Odpověď	Četnost	%
Muži	Ano	50	82
	Ne	5	8
	Nevím	6	10
	Celkem M	61	100
Ženy	Ano	34	81
	Ne	3	7
	Nevím	5	12
	Celkem Ž	42	100
Celkem	Ano	84	82
	Ne	8	8
	Nevím	11	11
	M+Ž	103	100

Výsledky výzkumu jsou znázorněny v grafu č. 13. Pozitivní odpověď – ano, je vyznačena barvou červenou. Negativní tvrzení – ne, má barvu modrou a možnost – neví barva šedá. Četnost celkovou představuje zelená barva.

Graf 13. Změna situace

Pro hlubší proniknutí do problému jsme zjišťovali, zda jsou rozdíly v myšlení mužů a žen, proto jsme otázku vyhodnotili zvláště pro obě skupiny respondentů. Výsledky v obou skupinách se podstatně nelišily. Dále jsme dali respondentům možnost, pokud se vyjádřili kladně, jak by chtěli svou situaci změnit v otevřené odpovědi.

Otázka 13.1: Jaká změna?

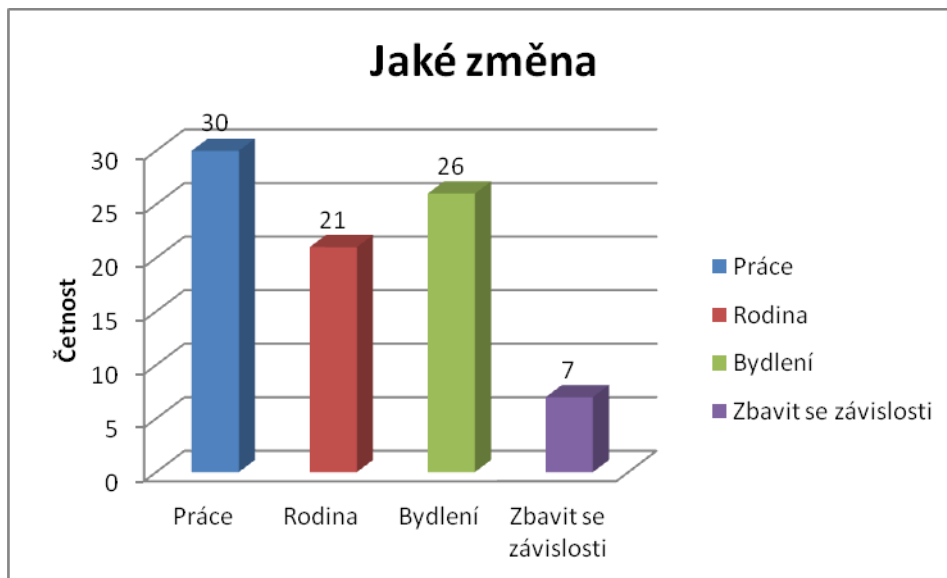
Pokud odpověděl respondent kladně, což představovalo 82 % z celkového počtu respondentů, následovala otevřená podotázka - jaká změna. Odpovědi byly tříděny za pomoci kategorizace a zapsány do tabulky č. 14.1 četnosti. Největší četnost měla odpověď - práce 36 %. Další četnou odpovědí byla - rodina 25 %. Bydlení považovalo za nejdůležitější 31 % respondentů a nejmenší četnost odpovědí měla závislost 7 %.

Tabulka 14.1. Jaká změna

Odpověď ANO	Četnost	%
Práce	30	36
Rodina	21	25
Bydlení	26	31
Zbavit se závislosti	7	8
Celkem	84	100

Přehledně jsou odpovědi znázorněny ve sloupcovém grafu č. 13.1. Sloupec modré barvy zastupuje odpověď respondentů - práce. Rodina je označena červenou barvou. Sloupec

zelená barvy reprezentuje bydlení a poslední fialový sloupec představuje odpověď - zbavit se závislosti.

Graf 13.1. Jaká změna

Pro respondenty je nejdůležitější pro změnu jejich situace práce a na druhém místě je bydlení. Je to očekávaná odpověď. Bez práce a zázemí, nejde jejich situace změnit, což si uvědomují.

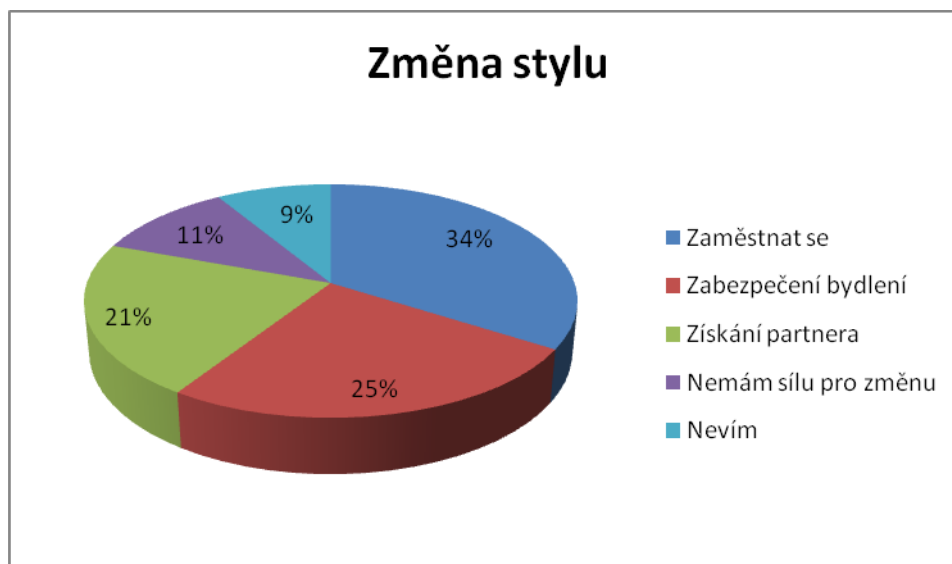
Otázka 14: Co byste udělali pro změnu svého životního stylu?

Pro kompletnost otázek, týkajících se jejich životní situace jsme respondenty požádali, aby uvedli, co by udělali pro to, aby se jejich životní styl změnil. K otázce týkající se změny životního stylu ve snaze pro tuto změnu něco udělat, uvádíme následné výsledky. Z průzkumu vyplývá, že 34 % respondentů by chtělo získat zaměstnání, 25 % respondentů by si chtělo zabezpečit bydlení, 21 % by si chtělo najít partnera, 11 % osob nemá již sílu pro změnu a 9 % dotázaných neví, co by mělo pro změnu svého životního stylu udělat.

Tabulka 15. Změna stylu

Změna stylu	Četnost	%
Zaměstnat se	35	34
Zabezpečení bydlení	26	25
Získání partnera	22	21
Nemám sílu pro změnu	11	11
Nevím	9	9
Celkem	103	100

Na výšečovém grafu č. 14 jsou znázorněny odpovědi dotázaných, co by udělali pro změnu svého životního stylu. Zabezpečení bydlení má barvu červenou. Tmavě modrou barvu má výseč označující změnu v zabezpečení si bydlení. Získání partnera reprezentuje zelená výseč. Fialová výseč představuje respondenty, co nemají sílu pro změnu a odpověď - nevím označuje bledě modrá barva.

Graf 14. Změna stylu

Dotázaní vidí nejdůležitější změnu životního stylu v zajištění si bydlení a na druhém místě je zaměstnání. Tyto výsledky jsou podobné z pohledů četností a důležitostí změn, jako u předchozí odpovědi č. 13.1 – jaká změna. Tyto dvě otázky slouží jako kontrolní - porovnávací. Je tedy zřejmé, že respondenti odpovídají pravdivě.

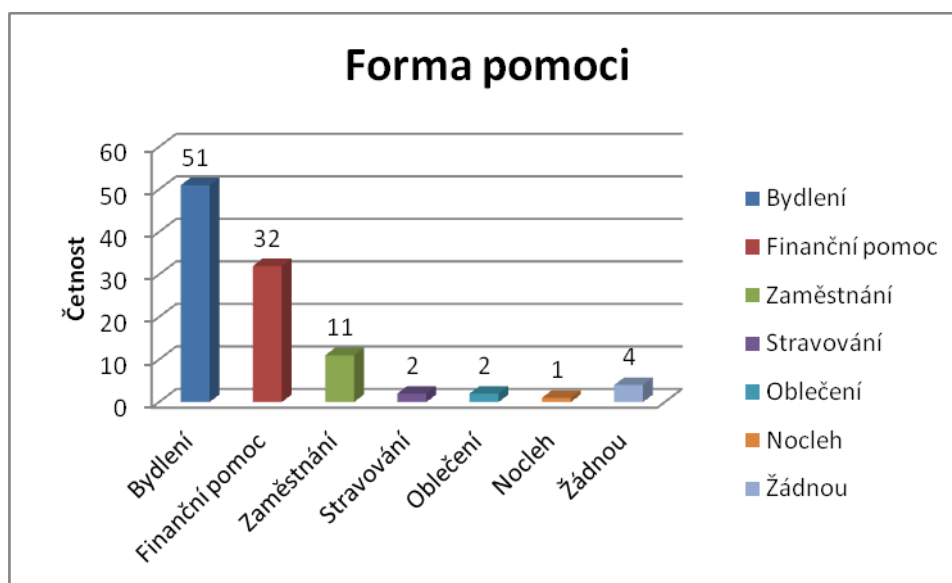
Otázka 15: Jakou formu pomoci byste přijali na zlepšení svojí situace?

Polovina našich respondentů – 50 % zastoupení, považuje bydlení za primární formu pomoci. 31 % respondentů zastává názor, že za nejvhodnější formu pomoci by přijala finanční pomoc. Pro 11 % respondentů je důležité zaměstnání. 2 % respondentů se vyjádřilo pro stravu, oblečení a 1 % za nocleh. Pomoc odmítá 4 % respondentů.

Tabulka 16. Forma pomoci

Forma pomoci	Četnost	%
Bydlení	51	50
Finanční pomoc	32	31
Zaměstnání	11	11
Stravování	2	2
Oblečení	2	2
Nocleh	1	1
Žádnou	4	4
Celkem	103	100

Forma pomoci, kterou respondenti považovali za důležitou, zobrazuje graf č. 15. Bydlení je značeno barvou modrou, zatímco finanční pomoc barvou červenou. Sloupec vykreslený zelenou barvou reprezentuje – zaměstnání. Pomoc stravou má sloupec barvy fialové. Světle modrá barva vyznačuje – oblečení. Nocleh má barvu oranžovou a odpověď, že žádnou pomoc nepotřebují, reprezentuje barva blankytně modrá.

Graf 15. Forma pomoci

Největší možnost jako formu pomoci pokládají dotázaní za bydlení, na druhém místě v počtu respondentů je finanční pomoc. Odpovědi souvisí přímo s názvem zkoumaného problému „bezdomovectví“ – tedy největší potřeba je domov.

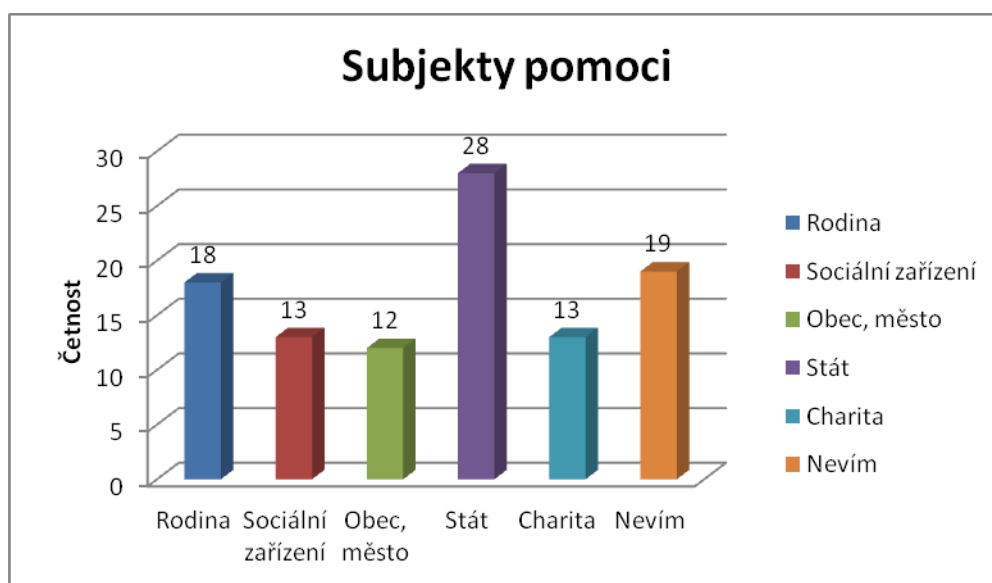
Otázka 16: Co si myslíte, kdo by Vám mohl nejvíce pomoci?

Respondenti měli označit v otázce subjekty, od kterých očekávají klíčovou pomoc. Respondenti v zastoupení 27 % označili, že nejvíc by jim mohl v jejich situaci pomoci stát, avšak 18 % respondentů nedovedlo odpovědět, kdo by jim mohl pomoci, 17 % dotázaných zastává názor, že by jim mohla pomoci rodina, 13 % respondentů vyjadřuje svůj názor na sociální zařízení, 12 % respondentů by pomoc přijala od obce a města, také 13 % respondentů očekává pomoc od charity.

Tabulka 17. Subjekty pomoci

Subjekty pomoci	Četnost	%
Rodina	18	17
Sociální zařízení	13	13
Obec, město	12	12
Stát	28	27
Charita	13	13
Nevím	19	18
Celkem	103	100

Výsledky otázky č. 16 jsme zpracovali do grafické formy pro lepší orientaci a přehlednost. V grafu č. 16 je šest sloupců zastupující různé kategorie podle odpovědí respondentů. Sloupec barvy modré zastupuje – rodinu. Sociální zařízení reprezentuje sloupec barvy červené. Zelená barva značí obec a město. Stát má barvu fialovou. Světle modrou je znázorněna volba charita a odpověď – nevím, má barvu oranžovou.

Graf 16. Subjekty pomoci

Respondenti očekávají největší formu pomoci od státu, dále pak nejsou schopni říct, od koho mají pomoc očekávat. Je to dáno tím, že stát často pomáhá různými sociálními dárkami.

7 SHRNU TÍ VÝZKUMU

Jak již bylo uvedeno výše, naše diplomová práce zkoumala sociální aspekty bezdomovectví. Bylo důležité, proniknou do problematiky tohoto fenoménu hlouběji, proto jsme se rozhodli požit obě možnosti výzkumu, formu kvalitativní a kvantitativní. Tyto dva výzkumy požívají odlišné způsoby sběru, zpracování i vyhodnocení získaných dat, ale navzájem se doplňují. Obsahová analýza je způsob zpracování informací kvalitativního výzkumu. Přepsané rozhovory na text, jsme analyzovali a hledali v postoje a příčiny.

U kvalitativního výzkumu, jsme použily dotazníkové šetření, které obsahovalo uzavřené i otevřené otázky. Ty byly následně ručně tříděny a otevřené otázky děleny podle kategorizace. Následně vyhodnoceny a zapsány do tabulky relativních a absolutních četností. Pro lepší orientaci i graficky znázorněny. Nakonec jsme se snažili prokázat platnost položených hypotéz.

Výsledky obou výzkumů se prolínají a tím nám vytváří opravdový a reálný pohled na problematiku bezdomovectví z více úhlů pohledu.

7.1 Výsledky případových studií

- **Jana**

Zdravotní stav paní Jany je dobrý. Je sice silná kuřačka a dá se říci, že na alkoholu je již závislá. Nikdy nebrala žádné drogy.

Janě se nechce pracovat. Pokud by chtěla, určitě by přes úřad práce nějakou tu práci pomocné dělnic, uklízečky, pomocné kuchařky někde našla. Ale zaměstnavatelé požadují dodržování pracovní morálky, dodržování včasné docházky do práce. Jana ztratila návyk pracovat. Bohužel ho ani nikdy neměla.

Sama není ochotná se vzdát tohoto způsobu života – této své svobody. Je to vidět na vztahu k dětem. Opustila je, nechtěla se nechat nikým omezovat, jak sama říká. Jana vypadá starší, než ve skutečnosti je, přičítám to tomu, že o sebe nedbá a je jí jedno jak vypadá.

Nemá zájem o nic – nečte, nezajímá se o dění kolem, nemá chuť tomuto způsobu života uniknout. Jana působí sebevědomě, ráda upoutává pozornost, nebaví ji řešit žádné problémy, které jí vznikly a tím jsou dluhy na zdravotním pojištění. Žije ze dne na den a nepřemýšlí, co bude dál.

Již na první pohled, její zanedbaný zevnějšek, působí jako bezdomovkyně. Z mého pohledu půjde o dobrovolné bezdomovectví. Nechce přijmout společenské normy. Paní Janě nelze dost dobře pomoci, pokud sama neprojeví zájem na vyřešení své vlastní situace. Tento způsob života jí vyhovuje a nespátňuje v něm nějaké negativa. Určitá sociální otupělost.

Příčina: Dobrovolné bezdomovectví

- **Petr**

Zdravotní stav Petra není dobrý. V 28 letech má již žloutenku typu C, z příčiny nadměrné konzumace alkoholu má špatné jaterní testy a trpí epileptickými záchvaty. Petr působí inteligentně. Svoji životní situaci si plně uvědomuje a chtěl by ji změnit, do práce se však bojí nastoupit, nemá žádné pracovní návyky. Ve svém životě pracoval asi jen třikrát a ne delší dobu jak 5 měsíců.

Navštěvuje babičku, která mu finančně pomáhá. Říká, že když jde na návštěvu, udělá ze sebe slušného člověka. Umyje se, čistě se obleče a je střízlivý, bohužel jen na chvíli. Rodiče vůbec nenavštěvuje, pouze matce pošle blahopřání formou SMS. Rodiče mu dali šanci, že pokud bude rok čistý, může se vrátit. To bylo před pěti lety. Do dnešního dne však nevydržel tuto roční lhůtu a také se nevyhléčil ze závislosti na alkoholu.

Myslím si, že u Petra se jedná o začarovaný kruh, jeho závislost ho ovládá a nemá sílu dál s tím bojovat bez cizí pomoci. Má domov a má se kam vrátit. Důležitým prvořadým krokem pro návrat do normálního života, je urgentní nástup do léčebny pro drogově závislé a zde setrvat po celou dobu léčby.

Příčina: Závislost na drogách

7.2 Potvrzení hypotéz

Hypotéza č. 1

Hypotéza, že častější příčinou vzniku bezdomovectví je rozpad rodiny, než-li závislost na alkoholu, byla zcela potvrzena.

Respondenti označili za nejčastější příčinu vzniku bezdomovectví rozpad rodiny, závislost na alkoholu byla až třetí nejčastější příčinou. Z toho usuzujeme, že příčina má sociální ne návykový parametr.

Hypotéza č. 2

Hypotéza, že většině bezdomovců tento způsob života nevyhovuje a chtěli by svoji nepříznivou životní situaci změnit, než-li nadále zůstat bezdomovci, byla zcela potvrzena.

Většina dotázaných odpověděla, že jim daný způsob života nevyhovuje, je to podstatný údaj pro možnost nápravy, vzniklé životní situace. Bez vlastní aktivizace není možný návrat a začlenění se do života.

Hypotéza č. 3

Hypotéza, že hlediska zlepšení své životní situace bezdomovci očekávají větší pomoc v přijetí finanční hotovosti, než-li v zabezpečení bydlení, byla zcela vyvrácena.

Pro ověření této hypotézy jsme položili respondentů dvě podobné otázky pro ověření pravdivosti. V obou případech byla nejčtenější odpověď bydlení. Je zjevné, že lidé bez domova, dávají největší důležitost bydlení, protože sami žádné nemají.

Hypotéza č. 4

Hypotéza, že východisko pomoci a řešení své životní situace osob bez domova očekávají přednostně od státu než od obce a města, byla zcela potvrzena.

Z odpovědí dotázaných je zjevné, že největší pomoc očekávají od státu. Je to dáno tím, že často ani neví o možnosti využití pomoci, které jim nabízí města a obce.

7.3 Doporučení pro praxi

Z našeho výzkumu vyplývá, že byly potvrzeny určité aspekty a zjevné příčiny bezdomovectví. Je proto nutné začít používat určité nástroje a metody, které mohou této problematice částečně zabránit vznikat.

V prioritní je ujasnit kompetence sociálního pedagoga, bohužel tento významný pracovník ve všech sociálních oblastech není do dnešního dne uznáván jako profese, která by byla zakotvena v legislativě. Tento odborník a jeho speciální kompetence a vybavenost, by byli přínosem pro společnost a již v zárodku by řešily sociální problémy, než vůbec vzniknou s oporou v zákoně. Je nutno posílit postavení této profese.

Z nejčastějších příčin bezdomovectví je zřejmé, že je z velké části způsobené základní jednotkou státu, tím je rodina. Je nutno posilovat sociální systém v podpoře bydlení a úlev pro

sociálně slabé rodiny. Podporovat mimoškolní aktivity a posilovat žebříček sociálních hodnot.

Lidem bez domova by se měla nabídnout přijatelná alternativa, pokud se dostanou do takové sociální situace. Není možné, aby tyto osoby propadli sítem sociální pomoci a zůstali dlouho bez jakékoliv pomoci. Pokud se do takové situace dostanou, musí se jim za pomoci státních organizací co nejrychleji pomoci. Zde je důležitá dostupnost služeb a jejich podpora, ve všech regionech.

Z výzkumu je zřejmé, že občané na okraji společnosti neočekávají finanční pomoc, ale jde jim o základní potřebu - bydlení. Jak již je výše uvedeno, podstatou je budování chráněného sociálního bydlení s možností sebeaktualizace za pomoci vlastní aktivity klientů na provozu těchto zařízení. Výsledkem by bylo postupné a nenásilné začlenění uživatelů do společnosti.

Úspěšné řešení bezdomovectví v rámci maximálně možné sociální integrace lidí bez domova nazpět do majoritní společnosti je možné tehdy, pokud se spojí ve společném úsilí samotný člověk bez domova, pomáhající profesionálové a společnost, reprezentovaná nejrozličnějšími institucemi (stát, vedení míst a obcí, zaměstnavatelé, vzdělavatelé a samotní občané). Společnost jako celek nejenže může, ale v první řadě musí přispět ke společné snaze o pozitivní změny ve vývoji fenoménu bezdomovectví.

Pro zlepšení životní situace lidí bez domova doporučujeme následující opatření:

- Otevření prostoru pro sociální poradenství a sociální terapii:
 - Poradensko-terapeutickým aktivitám se musí věnovat více prostoru a energie (lidská důstojnost, potřeba obnovení sebeúcty, sebedůvěry, kompetence k tomu, dobře svůj život).
 - Bez individuální profesionální poradenské a terapeutické práce není možné efektivně řešit nepříznivou situaci bezdomovců.
- Podpora sociální práce a terénní sociální práce:
 - sociální práce musí hledat cesty pomoci a svoji pomoc nabídnout mnohem dříve a efektivněji, přitom lidem ponechat jejich zodpovědnost a právo na svobodné rozhodování a řízení svého života

- Důraz terénních sociálních programů zaměřit na vyhledávání osob v krizové situaci a poskytnutí lidem základní sociální poradenství a nabízet spolupráci s institucemi na uspokojování jejich základních životních potřeb.
- Změna bytové politiky na centrální a lokální úrovni:
 - Na lokální úrovni (obec, města) primárně vybudování trvalého a stabilního sociálního bydlení, stejně důležitá je úprava nájemního práva.
 - Možnost přechodu ze závislého bydlení poskytovaného formou sociální služby, do bydlení samostatného v přirozeném prostředí.
- Snižování prahů a bariér:
 - Snižování bariér majoritní společnosti, například při řešení otázek spojených s uplatňováním na trhu práce anebo při řešení otázek spojených s bydlením (potřeba chráněných a tréninkových pracovních míst, asistovaného bydlení s možnostmi přechodu do reálného – přirozeného světa.
- Minimalizace rizik sekundárního poškozování:
 - Systém fungování společnosti upravit tak, aby zbytečně sekundárně a nespravedlivě nevstupovali do životního osudu člověka (příkladem mohou být lidé po výkonu trestu, kteří i přes svoji vysokou kvalifikaci nemohou najít pracovní uplatnění)
- Důležitost preventivních mechanismů:
 - Další klíčovou oblastí je téma mechanismů, které působí preventivně a přispívají k zabraňování dalšího sociálního přepadu. Jedním z preventivních cílů by měla být i maximální finanční gramotnost co největšího počtu lidí, která povede k zodpovědnému hospodaření a zadlužování se rozumným způsobem.
- Změna vnímání bezdomovců majoritní společností:
 - Takovým příkladem jsou předsudky společnosti, že všichni lidé bez domova si svoji situaci dobrovolně zvolili jako životní styl. To je jedna z dalších úloh sociální práce, otevírat toto téma a vést s veřejností kvalitní a poctivé diskuze. Napomáhat tomu, aby se lidé bez domova a jejich snahu situaci řešit a integrovat se zpět do společnosti, dostalo pozitivní a přijímající odpovědi.

- Zvýšení úrovně spolupráce:
 - Zvýšit úroveň spolupráce mezi velkými územními celky, veřejnými a neveřejnými poskytovateli sociálních služeb a poskytnutí pomoci lidem bez domova.
 - Zodpovědnost místních a regionálních orgánů a příprava včasných a okamžitých i dlouhodobých opatření při řešení bezdomovectví.
- Vzdělávání a odborná příprava zodpovědných:
 - Je nutno klást větší důraz na vzdělávání a přípravu těch, kteří se zabývají bezdomovectvím: školství, soudnictví, zdravotnictví, psychologické odbory, sociální služby, policie a podobně.
- Programy zaměstnávání bezdomovců, vzdělávací programy:
 - Orgány na lokální úrovni by měly vytvářet programy na integraci bezdomovců do společnosti a na trh práce, vytvořením podmínek zaměstnávání bezdomovců a podpořit integraci prostřednictvím vzdělávacích programů pro bezdomovce
- Zvýšení podpory dobrovolnické práce:
 - Místní a regionální orgány se musí zdokonalit v podporování dobrovolnické práce, dobrovolnictví hraje významnou úlohu.
- Oblast legislativy:
 - Dostatečné využívání uplatnění současné legislativy Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a věnovat problému bezdomovectví větší pozornost.

Předložili jsme několik doporučení pro praxi, které předpokládáme, že budou přínosem a přispějí k efektivnímu a smysluplnému řešení nepříznivé životní situace bezdomovců.

Základní a nejdůležitější změnou je solidarita společnosti, ta se odráží do každého občana a je základním stavebním kamenem.

ZÁVĚR

Primární myšlenkou této diplomové práce je hlouběji seznámit laickou i odbornou veřejnost se životním stylem bezdomovců a jeho sociálními důsledky, které z něho vyplývají. Bezdomovci jsou specifickou skupinou, která se odlišuje od běžné populace svým životním stylem, často způsobem oblékání, hygienickými návyky, zanedbaným vzhledem. Mnoho bezdomovců je závislých na alkoholu, drogách. Typické jsou problémy s financemi a časté problémy v interpersonálních vztazích. Kromě toho nemají domov, trpí zdravotními problémy, obvykle jsou bez zaměstnání, mají dluhy.

Margalizovaná společnost lidí bez domova ve většině případů vnímá negativně, což vede ke stigmatizaci a sociálnímu vyloučení těchto lidí na okraj společnosti. Nemyslíme si, že této problematice není věnována dostatečná pozornost a informace, které jsou prezentované veřejnosti, jsou často nedostatečné a zkreslené.

Odkazem této práce je poukázání na to, že i mezi osobami bez domova jsou lidé, kteří mají snahu vymanit se z tohoto bludného kruhu. Nejsou všichni stejní a tímto svým životem na ulici, který se stává jejich životním stylem, nejsou dobrovolně. Proto musíme s vážností vnímat individualitu každého jedince a jeho životní osud. Výsledky našeho průzkumu ukazují, že většině osob bez domova tento životní způsob nevyhovuje a chtěla by ho změnit.

Bezdomovectví je natolik znepokojivý a rozšířený stav, že před ním nemůžeme zavírat oči. Nikdo z nás neumí předvídat svůj osud, nevíme, do jaké životní situace se sami můžeme dostat, a proto bychom měli být k sobě ohleduplnější, pozornější a více si navzájem pomáhat.

Shrnutím teoretických a praktických informací jsme se nažili poukázat na to, jak můžeme vnímat problémy a životní styl bezdomovců, jeho příčiny a důsledky a jaké existují možnosti pomoci.

Průzkum ukázal, že příčinou bezdomovectví jsou mnohé atributy, které jsou prezentované prioritně rozpadem rodiny, ale jsou to také finanční problémy, zdravotní problémy, závislost na alkoholu, a jiné příčiny. Osoby bez domova nejsou spokojeny se svojí životní situací, chtěly by ve většině případů tento způsob života změnit. Jsou ochotny tedy změnit svůj životní styl a chtěly by si najít pracovní uplatnění a udržet si jej, zabezpečit si bydlení, najít si partnera. To by pro ně představovalo velkou šanci na cestě znovu se začlenit do společnosti. Mnozí však očekávají přednostní pomoc od státu a regionálních orgánů, ale také od

sociálního zařízení, charity Vnímají negativně skutečnost, že nemají bydlení, které by jim tuto nepříznivou situaci pomohlo změnit. Mnozí však udávají, že už nemají sílu na změnu, neznají formy pomoci, ani subjekty, které by jim pomohly.

Lidé ztrácejí schopnost vrátit se zpět, to znamená, že pomoc bezdomovcům je zapotřebí poskytnout už v začátku jejich situace. Pokud takoví lidé nenajdou pomoc včas, přizpůsobují se životu na ulici, stávají se méně aktivními a zůstávají v naučené bezmocnosti. Tak se jejich šance na lepší život každým dnem snižují. A to je výzva pro pomáhající profese, sociální pracovníky v denních centrech, noclehárnách a pracovníků terénního programu. Terénní sociální práce je jedním z významných a účinných faktorů jak oslovit ohrožené osoby, jak jim otevřít nový model možností a příležitostí, znovu se zařadit do společnosti.

Protože předcházet sociálním problémům je humánnější, finančně a časově méně náročné než napravovat to, co již bylo poškozeno anebo dokonce zničeno, je důležité využívat prevenci, tedy předcházet vzniku této nepříznivé sociální situaci.

K přispívání pomoci, prevence a zlepšení kvality života jednotlivců i skupin je důležitá vůle, možnosti a zručnosti. Samozřejmě za podpory a aktivní participace samotného občana.

Domníváme se však, že základním předpokladem dosáhnoutí pokroku řešení problému bezdomovectví, jsou koordinovaná opatření na všech úrovních: místní, regionální, celostátní, na úrovni Evropské unie. Ty musí své politiky zaměřit především na účinnou legislativu, územní plánování měst, bytovou výstavbu, sociální politiku, zaměstnanost a zdraví, včetně duševního zdraví.

Věříme, že se nám podařilo alespoň stručně přiblížit a pochopit danou problematiku osob bez domova a snahu neustále bojovat a podílet se na pomoci v této oblasti.

Předpokládáme, jak jsme už v přecházející části uvedli, že naše diplomová práce, alespoň z části, bude přínosem pro praxi a přispěje k efektivnímu a smysluplnému řešení nepříznivé životní situace bezdomovců, čím jsme naplnili cíl naší práce.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ABRÓZOVÁ, A. VITÁLOŠOVÁ, I. LABÁTH, V. 2006. *Proces terénnej sociálnej práce v sociálne vylúčenej komunite*. I. vyd. Bratislava: PDCS, o. z., 2006. 76 s. ISBN 80-969431-3-8.
- [2] BEZDOMOVECTVO – veľká výzva pre Európu. 2010. *Európsky rok boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu*. [online]. [citované 2011-07-09]. 51 s. Dostupné na internete: <<http://informuje.com/seesame2010/bezdomovectvo-velka-vyzva-pre-europu>>.
- [3] BAKOŠOVÁ, Z. 2005. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. FF UK Bratislava, 2005. 203 s. ISBN 80-89236-00-6
- [4] BALÁŠ, O., et al. 2010. *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství – sčítání bezdomovců v Brně v r. 2010*. Publikace. [online]. Brno: Centrum sociálních služeb, příspěvková organizace. S, 79. ISBN 978-80-254-9015-0.[citované 2011-03-07].
- [5] BAŠTECKÁ, B. – GOLDMAN, P. 2001. *Základy klinické psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 440 s. ISBN: 80-71-78-550-4.
- [6] BEDNÁŘOVÁ, Z. PELECH, L. 2003. *Slabikář sociální práce na ulici*. První vyd. Brno: Doplněk, 2003. 104 s. ISBN 80-7239-148-8.
- [7] BEŇÁK, D. et al. 2002. Sborník příspěvků: *Úvod do terénní sociální práce*. [online]. Brno: Drom, romské středisko, 2002. [citované 2011-15-06]. 51 s.
- [8] BEŇOVÁ, N. 2008. *Bezdomovci, ľudia ako my*. I. vyd. Bratislava: o. z. Proti prúdu, 2008. 75 s. ISBN 978-80-969924-1-6. 83
- [9] CSIKÓS, R.-VEREŠ, M. 2007. *Príprava a realizácia projektových zámerov spojených s napĺňaním Koncepcie rozvoja sociálnej pomoci pre ľudí bez domova*. [online]. citované 2011-0706]. Dostupné na internete: <<http://www.sala.sk/cms/files/f991.pdf>>. *Člověk v tísní*. [online]. [citované 2011-28-07]. Dostupné na internete: <<http://www.clovekvtsni.cz/download/pdf/14.pdf>>.
- [10] DUFFKOVÁ, J. 2005. *Životní způsob/styl a jeho variantnost*. [online]. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra sociologie. 2005. 12 s.. [citované 2011-28-07]. Dostupné na internete: <<http://jana-duffkova.rubicus.com/sociologie-zivotniho-stylu/state-a-jine-texty/>>.

- [11] EDGAR, B.; MEERT H. *Fourth Review of Statistics on Homelessness in Europe, The ETHOS Definition of Homelessness*. HRADECKÝ, I. a kol. Definice atypologie bezdomovství [on-line]. Praha: Naděje o.s., 2007, s. 10. ISBN 978-80-86451-13-8. 7. [cit. 7. 3. 2008]. URL: < <http://www.nadeje.cz/vz/dtbezdm.pdf> >
- [12] GAJDOŠÍKOVÁ, L. - RUSIŇÁK, P. *Slovník práva sociálneho zabezpečenia*. Bratislava, VEDA 1996. 274 s.
- [13] HARDY, M., et al. (eds.). 2011. *Sociálna patológia rodiny*. [online]. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Prvé vydanie. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2011. 365 s. ISBN 978-80- 8132-000-2. EAN 9788081320002. [citované 2011-28-07].
- [14] HAVRÁNKOVÁ, O. *Případová práce*. In MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 65-81, ISBN 80-7178-548-2
- [15] HOTAR, Viliam. Et.al. : 2000 *Výchova a vzdelávanie dospelých*. Prvé vydanie Bratislava. MEDIA TRADE SPN, 2000 547 s. ISBN 80-08-02814-9
- [16] HRADECKÁ, V. HRADECKÝ, I. 1996. *Bezdomovectví – sociální vyloučení*. Praha: občanské sdružení NADĚJE, 1996. 85 s.
- [17] HRADECKÝ, I. 2007. *Definice a typologie bezdomovectví*. Praha: občanské sdružení NADĚJE, o.s., 2007. 52 s. ISBN 978-80-86451-13-8.
- [18] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [19] FISCHER, S. ŠKODA, J. 2009. *Sociální patologie*. Vydání I. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3. 84
- [20] GABURA, J. 2005. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005. 222 s. ISBN 80-89185-10-X.
- [21] JANOUŠKOVÁ, K. NEDĚLNÍKOVÁ, D. 2008. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. I. vyd. Ostrava: 2008, 402 s. ISBN 978-80-7368-504-1.
- [22] JANDOUREK, J. 2001. *Sociologický slovník*. Vyd. I. Praha: Portál, 2001. 288 s. ISBN 80- 7178-535-0.

- [23] KÁRÁSZ, P. 2009. *Vplyv globálnej ekonomickej krízy na vývoj hospodárstva Slovenska so zreteľom na trh práce*. Bratislava: štúdia. 2009. 25 s.
- [24] KLENOVSKÝ, L. 2006. *Terénna sociálna práca*. Vyd. 1. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2006. 97 s. ISBN 80-89185-18-5.
- [25] KRÁLOVÁ, J. 2007. *Bezdomovectví*. [online]. Olomouc: 2007-01-18. [citované 2011-06-06]. 12 s. Dostupné na internete: <<http://www.upol.cz/fakulty/lf/struktura/pracoviste/ustav-socialniho-lekarstvi-a-zdravotni-politiky/phdr-jaroslava-kralova/>>.
- [26] KRÁLOVÁ, I. 2009. *Životní styl bezdomovců v Českých Budějovicích*. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta. 142 s.
- [27] KRAUS, B. 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Vydání 1. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7267-383-3.
- [28] KREBS, V. et al. 2007. *Sociální politika*. 4. vyd. Praha: ASPI, a.s., 2007. 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1.
- [29] KOMÁRIK, E. *Pedagogika emocionálne a sociálne narušených*. Bratislava: UK, 1999. 191 s. ISBN 80-223-1394-7.
- [30] KOPŘIVA, KAREL: *Lidský vztah jako součást profese* (s předmluvou Jiřiny Šiklové). Portál. Praha: 2006. ISBN 80-7367-181-6.
- [31] KUBÁTOVÁ, H. 2010. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. 272 s. ISBN 978-80-247-2456-0.
- [32] KUNDRÁTOVÁ, K. 2007. *Záchranná sociálna sieť pre abstínujúcich alkoholikov v okresoch Levoča a Spišská Nová Ves*. [online]. Rigorózná práca. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave. Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce. [citované 2011-08-14].
- [33] LAAN, V. d. G. 1998. *Otázky legitimity sociální práce*. Boskovice: Albert, Ostrava: Zdravotně sociální fakulta Ostravské univerzity.
- [34] LANGEROVÁ, L. 2007. *Bezdomovectví jako sociální fenomén naší doby*. Diplomová práce. Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta České Budějovice, 109 s.
- [35] MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.

- [36] MAREŠ P. HORÁKOVÁ M. RÁKOCZYOVÁ. 2008. *Sociální exkluze na lokální úrovni*. Praha: VÚP a SV, v.v.i., 2008. 77 s. ISBN 978-80-7416-014-1.
- [37] MAREŠ, P. – SIROVÁTKA, T. 2008. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, intervence, agenda*. Brno: FSS Masarykovy univerzity, Sociologický časopis, 2008. 294 s.
- [38] MATUCHA, V. 2011. *Bezdomovectvo ako sociálny problém*. Diplomová práce. Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Katedra sociálnej práce Bratislava, 2011. 78 s.
- [39] MASLOW, H. A. *Motivation and personality*. In HRADECKÝ, I. HRADECKÁ, V. *Bezdomovství- extrémní vyloučení* [online]. Praha: Naděje, 1996, s. 29- 30. [cit. 6.10.2008].
- [40] MATOUŠEK, O. 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.
- [41] MATOUŠEK, O. et al. (eds.). 2005. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. 243 s. ISBN 80-80-50-776-7.
- [42] MATOUŠEK, O. 2007. *Sociální služby*. Praha: Portál, 2007. 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9 .
- [43] MATOUŠEK, O. 2008. *Slovník sociální práce*. Druhé, přepracované vydání. Praha: Portál, 2008. 272 s. ISBN 978-80-7367-368 .
- [44] MUSIL, L. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." *Dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman, 2004. 243 s. Neuveden. ISBN 80-903070-1-9.
- [45] NEDĚLNÍKOVÁ, D. et al., (edit). 2006. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2006. 201 s.
- [46] PAVELKOVÁ, H. 2007. *Problematika lidí v nouzi*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007. 124 s. ISBN 978-80-7290-338-2.
- [47] PRÍGL, A. 2008. *Vybrané kapitoly zo sociálnej patológie*. 1. vyd. Žilina: Žilinská univerzita, 2008. 162 s. - ISBN 978-80-8070-843-6.
- [48] PRŮDKOVÁ, T. – NOVOTNÝ, P. 2008. *Bezdomovci*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.

- [49] RADKOVÁ, L. 2003. *Sociální práce v třetím sektoru*. Trnava: Trnavská univerzita FZaSP, Katedra dobrovolnictva, 2003. 41 s.
- [50] ŘEZNÍČEK, I. 2000. *Metody sociální práce*. 1. Vydání. Praha: nakladatelství N, 2000. SLON. 80. ISBN 80-85850-00-1, EAN978 8085850000.
- [51] SCHAVEL, M. ČISECKÝ, F. OLÁH, M. 2009. *Sociální prevencia*. Vyd. štvrté prepracované. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2009. 138 s. ISBN 978-80-89271-22-1.
- [52] SCHAVEL M., OLÁH M. 2010. *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. Štvrté doplnené vydanie. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2010. 218 s. ISBN 80-8068-487-1, EAN 978808068-4877.
- [53] ŠMAJSOVÁ-BUCHTOVÁ, B. 2006. Sborník konference: *Dobrovolníctví – obrana před sociálním vyloučením*. Pravidla a zásady dobrovolnické práce. Kroměříž: Klub UNESCO Kroměříž a HESTIA, 2006. 87
- [54] ŠTĚCHOVÁ, M. – LUPTÁKOVÁ, M. – KOPOLDOVÁ, B. 2008. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. 111 s. ISBN 978-80-7338-069-4. [citované 2011-15-08].
- [55] TVRDOŇ, M. KASANOVA, A. 2004. *Chudoba a bezdomovectvo*. Nitra: Katedra sociálnej práce a sociálnych vied UKF Nitra, 2004. 141 s. ISBN 80-8050-776-7.
- [56] ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. 1.vyd.Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 127 s. ISBN 80-85850-69-9.
- [57] VÁGNEROVÁ, M. 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3. Praha 8: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.
- [58] VURM, V. a kol. *Vybrané kapitoly z veřejného a sociálního zdravotnictví*. Triton Praha, 2007. ISBN 978-80-7254-997-9.
- [59] VENGLÁŘOVÁ, M. *Vztah a komunikace s klientem*. In Mahrová, G., Venglářová, M. a kol. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2138-5
- [60] VYBÍRAL, Z.: *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-998-4.

[61] WATZLAWICK, P., BAVELASOVÁ, J. B., JACKSON, D. D. 1999. *Pragmatická lidská komunikace – integrační vzorce, patologie a paradoxy*. Hradec Králové: Konfrontace.

LEGISLATIVNÍ ZDROJE

Z. č. 366/2011 Sb. ze dne 6. prosince 2011, kterým se mění

- Z. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
- Z. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů
- Z. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony

Z. č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů

Z. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

Z. č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Atd.....A tak dále.

Apod.....A podobně.

Č.....Číslo.

Např.....Například.

Tab.....Tabulka.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1. Maslowova pyramida potřeb	35
Graf 1. Pohlaví respondentů	90
Graf 2. Věk respondentů	91
Graf 3. Zázemí respondentů.....	92
Graf 4. Zaměstnanost	93
Graf 5. Nemoc.....	94
Graf 6. Příčina bezdomovectví	97
Graf 7. Finanční zajištění.....	98
Graf 8. Konzumace alkoholu	99
Graf 9. Užívání drog	100
Graf 10. Trvalé bydliště	102
Graf 11. Důvod návštěvy SZ	103
Graf 12. Způsob života	104
Graf 13. Změna situace	106
Graf 14. Změna stylu	108
Graf 15. Forma pomoci.....	109
Graf 16. Subjekty pomoci.....	110

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. Typologie bezdomovectví	27
Tabulka 2. Pohlaví respondentů.....	90
Tabulka 3. Věk respondentů	91
Tabulka 4. Zázemí respondentů.....	92
Tabulka 5. Zaměstnanost	93
Tabulka 6. Nemoc.....	94
Tabulka 7. Příčina bezdomovectví.....	96
Tabulka 8. Finanční zajištění	97
Tabulka 9. Konzumace alkoholu	98
Tabulka 10. Užívání drog	99
Tabulka 11. Trvalé bydliště	101
Tabulka 12. Návštěva SZ.....	102
Tabulka 13. Způsob života.....	104
Tabulka 14. Změna situace	105
Tabulka 15. Změna stylu	107
Tabulka 16. Forma pomoci.....	109
Tabulka 17. Subjekty pomoci	110

SEZNAM PŘÍLOH

PI Dotazník – Lidé bez domova

PŘÍLOHA PI**Dotazník**

Vážení respondenti,

prosíme Vás o vyplnění níže uvedeného dotazníku. Cílem dotazníku je zhodnotit životní situaci lidí bez domova.

Váš názor je důležitý, proto se obracíme na Vás s prosbou o upřímné a pravdivé vyplnění dotazníku. Dotazník je anonymní a všechny získané informace jsou důvěrné a budou sloužit jen na vědecké účely.

Otázky vyplňujte křížkem při odpovědi, která odpovídá Vašemu názoru nebo situaci, ve které se nacházíte. Při jednotlivých otázkách označte pro Vás nejdůležitější položku.

Předem Vám děkujeme za spolupráci. Prosíme Vás, zkontrolujte si, zda jste zodpověděli na všechny otázky.

Děkuji.

Robert Dobízl (student FHS – UTB)

Tel: 603 702 575

Email: robert.dobizl@gmail.com

1. Vaše pohlaví?

- Žena
- Muž

2. Kolik máte let?

- do 20 let
- 20-35
- 36-50
- 51-65
- více jak 65

3. V jakém rodinném prostředí jste vyrůstali?

- funkční rodina
- problémová rodina (alkohol, násilí, hádky)
- neúplná rodina/jeden rodič
- dětský domov

4. Jste v současnosti zaměstnaná/ý?

- ano
- ne

5. Trpíte nějakou nemocí?

- Ano, jakou?.....
- ne

6. Jaká je příčina, že jste se ocitli na ulici?

- rozpad rodiny/rozvod manželství/ konflikt v rodině
- ztráta zaměstnání
- finanční problémy
- alkohol a jiné závislosti
- zdravotní problémy (nemoc, úraz)
- příchod z vězení
- odchod z dětského domova
- ztráta bydlení
- útěk z domova
- jiná příčina, jaká

7. Jak jste finančně zabezpečená/ý?

- peněžní dávky v hmotné nouzi
- důchod: starobní/invalidní
- prodej časopisu
- příležitostné brigády
- žádáte finance od spoluobčanů
- jinou formou

8. Konzumujete alkohol?

- ano
- ne

9. Užíváte nějaké drogy?

- Ano, jaké?
- ne

10. Máte trvalé bydliště?

- ano
- ne

11. Jestliže navštěvujete nějaké sociální zařízení, proč?

- nocleh
- strava
- hygiena
- práce
- přátelé
- jiné, jaké?.....

12. Vyhovuje Vám tento způsob života?

- ano
- ne
- nevím

13. Chtěli byste vaši životní situaci změnit?

- ano, jak?.....
- ne
- nevím

14. Co byste udělali pro změnu svého životního stylu?

- zaměstnat se
- zabezpečení bydlení
- získání partnera
- nemám sílu pro změnu
- nevím

15. Jakou formu pomoci byste přijali na zlepšení své situace?

- bydlení
- finanční pomoc
- zaměstnání
- stravování
- oblečení
- nocleh
- žádnou

16. Co si myslíte, kdo by Vám mohl nejvíce pomoci?

- rodina
- sociální zařízení
- obec, město
- stát
- charita
- nevím
- nikdo
- Vy sám

